



Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

E. THUNE JACOBSEN

PAA EN
URIAS
POST

FOLMER CHRISTENSENS FORLAG

KØBENHAVN MCMXLVI

E. THUNE JACOBSEN

PAA EN
URIAS
POST

I Kommission hos
FOLMER CHRISTENSENS FORLAG
KØBENHAVN MCMXLVI

Copyright by
E. THUNE JACOBSEN
Hellerup
1946

Printed in Denmark by Bogtrykkeriet Selandia A/S, København

FORORD.

Under Besættelsen kunde der ikke gives Oplysninger om, hvorledes der styredes af de danske Myndigheder, og efter Befrielsen har Offentligheden været mest optaget af, hvorledes Kampen mod Besættelsesmagten forløb. Dette ligger fremdeles i Forgrunden af Interessen.

Naar den nødvendige Vurdering skal foretages af det, der blev virket af Myndigheder og Borgere under Besættelsen, er imidlertid først og fremmest Oplysning nødvendig, ikke blot om selve Begivenhederne, men tillige om deres Forudsætninger og Formaal. Tilvejebringelsen heraf maa paahvile dem, der paa det paagældende Tidspunkt stod i Arbejdet med Opgaverne, og mit Bidrag dertil foreligger i den følgende Fremstilling.

Denne behandler Hovedsiderne af min ministerielle Virksomhed i Tidsrummet 9. Juli 1941 til 29. August 1943, med særlig Fremhævelse dels af de Punkter, som jeg, efter hvad der har været offentligt fremdraget, maatte antage har vakt Publikums Interesse, dels af Emner, hvorom jeg har ønsket at sætte Publikum i Kundskab. Nogen Fuldstændighed har jeg ikke paa noget af Omraaderne kunnet tilstræbe. Det Materiale, jeg endnu ligger inde med til Belysning af min Virksomhed og mit Samarbejde med andre, kan muligvis senere se Dagens Lys i Form af Erindringer.

Forf.

INDLEDNING.

Efter Befrielsen vendte jeg tilbage fra Sverige, hvortil jeg i Oktober forrige Aar havde været nødt til at bortfjerne mig af Grunde, som jeg gør Rede for i Slutningen af denne Bog. Ved det nye Ministeriums Udnævnelse var min formelle Stilling som Justitsminister ophørt, og jeg var atter Rigspolitichef, men ude af Funktion. Vel var der ikke fremsat nogen officiel Kritik af min Embedsførelse, men som jeg selv havde ønsket det i et Brev, jeg fra Sverige tilsendte den nye Statsminister, maatte mine Forhold undersøges med Mulighed af en Rigsretsaktion for Øje. Dette kom da ogsaa efter nogen Tids Forløb i Stand ved Nedsættelsen af den parlamentariske Undersøgelseskommission, der i de sidste Dage af Juni udbad sig skriftligt Svar hos mig paa 9, senere yderligere 5 Spørgsmaal, en Anmodning jeg først var i Stand til at opfylde, da jeg havde faaet tilvejebragt forskelligt Materiale fra Justitsministeriet. Samtidig havde jeg udarbejdet en lille Pjece: „Et Tilbageblik — Lovgivning og Justitsvæsen 1941—43“, der uddeltes til forskellige og udkom i Boghandlen. Som jeg i denne Pjece bebudede, agtede jeg i mere fyldig Form at udsende en yderligere Redegørelse, og det er denne, der hermed fremlægges.

Vi lever i dette Øjeblik under Besættelsestidens Eftervirkning, for mit Vedkommende under den store Mistæn-

keliggørelse, der skal afløses af Oplysning og Klarhed, og jeg nærer ikke Tvivl om, at det vil lykkes mig at skaffe denne Klarhed, dels ved min Redegørelse over for Kommissionen, dels ved mine Skrifter, hvorefter dette vil give det mere sammenhængende og uddybede Billede af min Embedsvirksomhed. .

KAPITEL I.

Den Internationale Kriminal-Politikkommission.

Min Virksomhed som Minister havde nogle af sine Forudsætninger i min tidligere Virksomhed som Politimand. For at oplyse om disse Forudsætninger maa jeg forlænge Skildringens Perspektiv et godt Stykke tilbage og begynde med en historisk Fremstilling af mine Erfaringer og Oplevelser i Tilknytning til International Kriminal-Politikkommission i Aarene før den anden Verdenskrig.

For enhver, der i Aarene efter Hitlers Magtovertagelse havde Lejlighed til at besøge Tyskland og de mellem-europæiske Stater og som desuden havde Adgang til at stifte Bekendtskab med ledende Mænd i dette Omraade, maatte det være indlysende, at Europa igen drev hen imod en Krig, og jo nærmere vi naaede 1939, blev det Indtryk fæstnet, at Krigen var uundgaaelig.

I Aaret 1930 havde jeg, som dengang var Chef for Opdagelsespolitiet i København, til den Internationale Kriminal-Politikkommission i Wien, I. K. P. K., indsendt et Forslag om, at internationale Forbrydere, der efter begaaet Forbrydelse havde bragt sig i Sikkerhed i deres Hjemland, i visse Tilfælde og under fornødne Cauteler skulde kunne overføres til og afhøres i det Land, hvor Forbrydelsen var begaaet. Forslaget var inspireret af, at internationale Lommetyve, Indbrudstyve, Falskmøntnere m. m. med de forbedrede Samfærdselsmidler, særlig Flyve-maskiner, var kommet ind paa at aflægge Lynvisitter i

andre Landes Storstæder og næsten inden Politiet fik Anmeldelse om deres Meriter var over alle Bjerge. En Mulighed for en Identificering af dem — og dermed for en Domfældelse — forelaa oftest kun, naar de kunde stilles Ansigt til Ansigt med deres Ofre.

Forslaget vakte saa megen Interesse, at jeg fik en Opfordring til at give Møde i Kommissionen ved dens kort derpaa afholdte Aarsmøde for selv at fremsætte og plaidere Forslaget.

Kun fire Aar efter Verdenskrigens Slutning — 1923 — var denne Kommission stiftet paa Initiativ af den i hele den europæiske Politiverden kendte og ansete Politipræsident Schober i Wien. Kommissionens Sæde var Wien og Præsidentværdigheden knyttet til Stillingen som Wiens Politipræsident. Denne Ordning var truffet for at undgaa den Spænding, det kunde fremkalde, om en af Stormagterne skulde sidde inde med Nøglen til denne Værdighed.

Kommissionens Møde i 1930 blev afholdt i Wien i Politipræsidiets paa Schottenring, og ordinære Medlemmer fra de fleste europæiske Lande havde givet Møde.

Det er en Selvfølge, at Kommissionens Arbejde var strengt fagligt og ganske upolitisk. Spørgsmaalet politiske Forbrydelser laa saaledes fuldstændig uden for dens Omraade. Da der derfor ved et senere Møde fra en enkelt Side blev stillet Forslag om, at Kommissionen skulde søge ind under Folkeforbundet i Genève, blev det fra alle Sider nedstemt.

Mellem de enkelte Medlemmer var Forholdet ved dette Møde cordialt og kammeratligt. Verdenskrigen og de Saar, den havde slaaget, var kommet paa Afstand, og den Skygge, som Hitler kort efter skulde kaste over hele Verden og ogsaa over denne fredelige Forsamling, havde endnu ikke vist sig i Horizonten.

Allerede faa Aar efter havde Billedet ændret sig.

Efter Statspolitichef Mensens Død i 1933 var jeg som hans Efterfølger af Justitsministeriet delegeret som ordi-

nært Medlem af I. K. P. K. — I 1934 var Kommissionens Mødested, der skiftede Aar for Aar, paany i Wien.

Jeg var som i 1930 taget ind paa Hotel Hammarend, et gammeldags, hyggeligt Hotel. Det forekom nu trist og underligt affolket, og da jeg et Par Dage efter spurgte efter Værten, oplyste Betjeningen forlegent, at Værten og hans Frue kort forinden var blevet fængslet. Man betroede mig, at de fra Hotellet havde ladet grave en underjordisk Gang til det tætved liggende Fængsel for at befri en fængslet Nazist, en højtstaaende Politiembedsmand.

Da jeg ved Kommissionens Møde i Rumænien i 1938 traf Wiens nysudnævnte Politipræsident, Hr. Steinhäussl, en plump, udannet og udygtig Nazist, som af Tyskerne efter Østrigs Indlemmelse var indsat som Afløser i Stedet for min gode Ven Politipræsident Skubl, følte jeg, med de Overraskelser jeg i de mellemliggende Aar havde været ude for, ingen Forundring ved at høre, at han var den Politiembedsmand, som man i 1934 havde søgt at befri.

Faa Maaneder forinden vort Aarsmøde i Wien var Forbundskansleren Dollfuss blevet myrdet af østrigske Nazister. Hele Foraaret havde disse udøvet en frygtelig Terror med Bombeattentater og Sabotage, den 25. Juli forsøgte de med Vaabenmagt at blive Herrer i Wien og besatte Kancelliet og Radiostationen. En Gruppe Mordere trængte ind i Kanslerens Konferencesal, saarede Dollfuss dødeligt med Pistolskud og lod ham henligge uden Lægehjælp, indtil han et Par Timer senere udaandede. — Nazisternes Kup mislykkedes forsaavidt som den tyske Regering, der utvivlsomt stod bag Attentatet, ikke paa dette Tidspunkt turde træde op bag sine østrigske Trosfæller, men efter Mussolinis Opmarch bag Brennerpasset foretrak at give Udtryk for sin dybe Harme over dette „skændige“ Attentat.

Sammen med andre Medlemmer af Kommissionen havde jeg nu Lejlighed til at bese den Sal, hvor Mordet paa

Dollfuss havde fundet Sted og de Steder i Byen, hvor der havde staaet Kampe, bl. a. Radiohuset og Telegrafstationen.

En tung og uhyggesvanger Stemning hvilede som Følge af disse Begivenheder denne Gang over Kommissionens Møder.

Indenfor Østrigs Politi havde Hitlers Gift allerede virket. Kommissionens Generalsekretær Dr. Dressler, en elskværdig Østriger af den gamle Skole, udpegede for mig Kolleger, som man mistænkte for at være i Fjendens Sold, og jeg blev af ham og andre Venner inden for Politiet indviet i den underjordiske Kampagne, der fra Tysklands Side førtes for at bringe Nationalsocialismen til Magten i Østrig.

Metoderne var de samme, som vi senere skulde lære at kende i Danmark, og den Kundskab, jeg ved denne Lejlighed høstede og i de følgende Aar inden Østrigs Indlemelse fik rig Lejlighed til at supplere, blev for mig særlig betydningsfuld i den stille men haarde Kamp, som jeg i de første Aar af Besættelsen maatte føre mod vore danske Nazister. Allerede paa dette Tidspunkt fik jeg den fuldstændige Forstaaelse af, hvor skæbnesvangert det var for et Land, om dets Politi, som den betydningsfulde Magtfaktor det er, skulde blive inficeret af Nazismen.

Men trods alt gik Kommissionens Møder deres Gang. Politipræsident Skubl, der efter Schobers Død i 1932 havde afløst denne baade som Medlem af den østrigske Regering og som Politipræsident i Wien, førte nu Forsædet. Som Forbundskansler havde Kurt von Schuschnigg efterfulgt Dollfuss. Paa et senere Tidspunkt af vort Bekendtskab betroede Skubl mig engang, at Dollfuss havde efterladt sig et aandeligt Testamente, hvori han bestemte, at man, hvis hans Død skulde give Anledning til alvorlige Uroligheder, burde lade Skubl overtage Kanslerembedet, i modsat Fald vilde han foretrække Schuschnigg. Forholdene efter Dollfuss' Død tillod, at det blev Schuschnigg.

Skubl kom jeg i de følgende Aar til at lære nærmere at kende og fik senere paa lykkelig Vis Lejlighed til at gribe ind i hans Skæbne.

Kommissionens Møder forløb uden Mislyd, men Stemningen var mat, ogsaa ved de Fester, som uadskilleligt er knyttet til saadanne Konferencer. Fra Lederen af Østrigs Hjemmeværn, Fyrst Starhemberg, som tidligere havde deltaget i Hitlers mislykkede München-Kup, forelaa en Indbydelse til en Sammenkomst paa Slottet Schönbrunn. Invitationen blev efterkommet af de øvrige Delegerede, ogsaa Englands og Frankrigs, men Repræsentanterne for Norden, Politimester Welhaven, Oslo, Politimester Hallgren, Stockholm, og jeg blev enige om at melde Forfald.

For første Gang siden sin Stiftelse holdt Kommissionen saa sit Møde i København i Juni 1935, og alt var sat ind paa at give Deltagerne et saa gunstigt Indtryk af Danmark som muligt.

Rigsdagen havde elskværdigt stillet Rigsdagslokalerne paa Christiansborg til Raadighed, og her afholdtes i de følgende Dage Konferencen. Et Skaar i Glæden var, at Politipræsident Skubl i sidste Øjeblik blev syg og maatte sende Afbud. Sammen med Kommissionens Generalsekretær Dr. Dressler fra Wien havde jeg tilrettelagt Programmet og sørget for, at Forhandlingerne kunde gennemføres hurtigt og effektivt. For den selskabelige Side af Samværet var der ogsaa draget Omsorg. Hans Majestæt modtog samtlige Deltagere i Audiens paa Christiansborg. Ved den Lejlighed begik Chefen for Ordenspolitiet i Tyskland General Daluge den Taktløshed sammen med sin Adjutant at møde frem i Uniform. Dette faldt selvfølgelig os andre for Brystet, og Chefen for Scotland Yard, Sir Normann Kandal, udvirkede derfor en Vedtagelse om „Uniformsforbud“ ved fremtidige Møder.

I de første Dage af Januar 1936 var jeg blevet udnævnt til Politidirektør i København. I et halvt Aar derefter maatte jeg samtidig bestride Embedet som Statspolitichef.

Allerede nu var jeg overtydet om, at det bar mod en Krig, og under en Parole, jeg efter min Tiltrædelse den 20. Januar holdt for Københavns Politi, udtalte jeg bl. a.:

„Vi befinder os i Øjeblikket i en af Historiens vanskeligste Epoker. Alle Dimensioner er øgede — Forholdene mere indviklede end nogensinde.“

Ude i Europa hersker en gærende Uro, som i givet Fald kan stille Københavns Politi over for ukendte og gigantiske Opgaver — og selv inden for vore Grænser hersker der brydende Anskuelse i Samfundet, udspringende fra de økonomiske Forhold og stræbende efter at hidføre en anden Samfundsordning.

Og her vil jeg da pege paa, at saadanne svære Brydningstider stiller de højeste Krav til Politiets Moral og til den Aand, som maa beherske Korpsen og dets enkelte Medlemmer“.

De nærmest følgende Aar skulde med de Oplevelser, de bragte mig, kun øge min Uro. I mine Dispositioner inden for Politiet arbejdede jeg derfor stadig udfra den Opfattelse, at Krigen var nær — en Opfattelse som mine nære Medarbejdere efterhaanden betragtede som en fix Idé hos mig.

I 1936 havde Kommissionen sit Møde i Belgrad. Præsident Skubl og de fire Vicepræsidenter, hvortil jeg dette Aar hørte, blev modtaget i Audiens af den jugoslaviske Indenrigsminister, der holdt en hjertelig Tale til Præsident Skubl, der svarede i samme Aand. — Bagefter fortalte Skubl mig, at han under den første Verdenskrig som ung Politikommissær i Zagreb personlig havde anholdt Indenrigsministeren, der blev holdt fængslet i lang Tid, men jeg forstod paa Skubl, at de gamle Modstandere nu kunde mødes uden Bitterhed.

Efter Konferencens Afslutning var Kommissionens Medlemmer af den jugoslaviske Regering indbudt til en Rejse i Jugoslavien for at lære Landet at kende. Et Ekstra-

tog var stillet til Raadighed, saa at vi i Løbet af en Uges Tid fik Lejlighed til bl. a. at besøge Serajevo, Split, Dubrovnik og Zagreb. Da nogle af disse Byer laa inden for det Omraade, hvor Skubl i sin Tid havde virket som øst-rigsk Embedsmand, ansaa han det af politiske Grunde for opportunt at lade sig kalde til Wien under Paaskud af presserende Forretninger. Det kunde let være blevet skæbnesvangert for Kommissionens fortsatte Eksistens. Det skæbnesvangre skete i Serajevo. Ved den Banket, der om Aftenen blev holdt for Kommissionen, og hvor Banus (Amtmanden) paa den jugoslaviske Regerings Vegne bød velkommen, var det tilfaldet den tyske Politipræsident Grev Helderff fra Berlin at holde Svartalen. Men i Stedet for at holde sig inden for den naturlige Ramme for en saadan gik han over til at holde en stærkt politisk Tale, hvori han utvetydigt friede til Jugoslavien. Han opfordrede det til et nært Samarbejde med Tyskland og brugte bl. a. den Vending, at Tyskland kun vilde samarbejde „mit anständigen Menschen“. — Man forstod, at det netop var det, Jugoslaverne var, og at Forudsætningen — i hvert Fald fra tysk Side — for en entente cordiale saaledes i fuldt Maal var til Stede.

Hans Tale blev mødt med isnende Tavshed, og straks efter Bordet strømmede Medlemmerne sammen, og forbitrede Udraab lød fra de forskellige Grupper. Man var enig om, at der maatte reageres stærkt over for denne Tale, dersom Samarbejdet skulde fortsættes, og selv om man kun med dyb Beklagelse vilde gaa til en Opløsning af Kommissionen, var man fra flere Stormagters Side inde paa denne Tanke. Jugoslaviens Medlemmer var naturligvis rystet over det passerede og betragtede det som et daarligt Omen, om Kommissionen skulde faa sit Dødsstød i Serajevo. — Efter lange Forhandlinger tilbød jeg ved Middagen den næste Dag at søge at tvinge Grev Helderff til et Tilbagetog. Tilbudet blev modtaget, og gennem hans Adjutant underrettede jeg Grev Helderff om, hvilket slet

Indtryk hans Udtalelser havde vakt, og at jeg den næste Dag vilde imødegaa ham i min Tale. —

Om Natten kørte Kommissionen fra Serajevo til Split, og under meget trykket Stemning samledes man til den Middag, som den stedlige Banus lod afholde.

I lykkelig Uvidenhed om den store Splittelse, der herskede i Forsamlingen, holdt Banus sin obligate Tale, hvorefter jeg i min Svartale gav Grev Heldorff en skarp, men i Formen høflig, Tilrettevisning. Jeg udtalte bl. a., at hvert Folk havde sine Fortrin og selv maatte vælge de Veje, det vilde betræde, og at det gjaldt om at lære andre Folks Sjæl og Mentalitet at kende, ikke for at omforme dem efter sin egen Ideologi, men for gennem en inderlig og sympatisk Forstaaelse at naa til et godt og ærligt Samarbejde. Bifald hilste Talen (dog ikke fra de tyske Delegeredes Side), og man sprang op paa Stolene og viftede med Lommetørklæderne. — Da Larmen havde lagt sig, rejste Grev Heldorff sig og slog paa sit Glas. Hans Tilbagetog var fuldstændigt. Han beklagede dybt, at man havde misforstaaet ham. Han var i Virkeligheden ganske enig i, hvad den foregaaende Taler havde givet Udtryk for og uddybede mine Ord.

Grev Heldorffs Tale bragte for saa vidt en Afspænding i Situationen, men de Signaler, han her havde hejst, blev ikke glemt af Kommissionens Medlemmer.

I 1937 holdt Kommissionen sit Møde i London. Da jeg dette Aar alene bestred Politidirektørposten, medens Hr. Stamm var blevet Statspolitichef, mødte han ved denne Lejlighed som Danmarks Delegerede. Jeg kan maaske her hidsætte Beretningen om min personlige Kontakt med Begivenhederne i Østrig i Begyndelsen af Februar 1938.

Ved Konferencen i 1935 i København maatte Kommissionens Præsident Politipræsident Skubl som foran nævnt melde Forfald paa Grund af pludselig Sygdom. Det var en stor Skuffelse for os Deltagere fra Norden Politimester Hallgren, Politimester Welhaven og mig, idet vi alle i

Aarenes Løb var kommet til at sætte overordentlig Pris paa ham. Til Gengæld havde han ogsaa en Faible for os fra Norden. Over for mig personlig var han meget aabenhjertig og holdt mig à jour med, hvordan Forholdene udviklede sig i Østrig. Jeg fik Forstaaelse af, at Himmler var hans Fjende Nr. 1. Det var ikke mærkværdigt, al den Stund Himmler ved sine Agenter ustandselig søgte at nazificere Østrig og fremkalde Uro og Uorden. Til Gengæld bærede Himmler Skubl med et uudslukkeligt Had og var forbitret over, at Skubl havde sat over 2000 østrigske Nazister i Fængsel og ladet nogle og tyve arkebusere.

Politimestrene fra Norden havde ofte talt om at invitere Skubl til et Besøg i de nordiske Lande, og i Begyndelsen af 1938 meddelte han, at han vilde aflægge os et Besøg. I Stockholm blev han hyldet af svenske Politifolk og tog derefter til Norge. Fra den norske Justitsminister modtog jeg en telegrafisk Anmodning om at komme til Stede ved en Fest, man agtede at holde for Skubl. Efter denne rejste jeg i Forvejen tilbage til København, hvor Skubl nogle Dage efter indtraf, og i en Uges Tid var han min Gæst. Paa Universitetet holdt han et Foredrag om den Internationale Kriminal-Politikkommissions Virksomhed, og iøvrigt benyttede vi Dagene til Samtaler og Ture i Københavns Omegn.

Saa bragte danske Aviser Meddelelse om, at Rigskansler Schuschnigg var rejst til et Møde med Hitler i Berchtesgaden, og Situationen i Østrig syntes efter Bladenes Referater at være overordentlig spændt. Jeg læste Aviserne højt for Skubl og undrede mig i mit stille Sind over, at han ikke omgaaende rejste hjem. Søndag d. 12. Februar holdt jeg i mit Hjem en Middag til Ære for Præsidenten. Efter Middagen var han tilsyneladende glad og oplivet og underholdt sig interesseret med de øvrige Gæster. Kl. 10 om Aftenen ringede Telefonen, og fra Berchtesgaden blev det meldt, at Forbundskansler Schuschnigg fra Østrig ønskede at tale med Skubl. Et Kvarters Tid varede Telefonsamta-

len, saa vendte Skubl sig bleg og meget alvorlig om imod mig og fortalte, at Schuschnigg netop var kommet fra et Møde i Berchtesgaden med Hitler, at Situationen var meget alvorlig for Østrig, og at Skubl øjeblikkelig maatte rejse hjem. Man skulde egentlig have holdt Statsraad samme Aften, men Schuschnigg vilde opsætte det til Skubls Hjemkomst den følgende Dag.

Jeg fulgte Skubl til Hotellet og kørte ham næste Morgen til Kastrup Lufthavn. Samme Aften modtog jeg et Telegram fra ham med en Tak for al den Venlighed, jeg havde vist ham. Telegrammet begyndte: „Glücklich gelangdet“. Jeg tænkte mit derved.

I Østrig rullede Skæbnens Hjul imidlertid videre. Den 16. Februar blev den østrigske Regering omdannet og Seyss-Inquart udnævnt til Indenrigsminister. Den 20. Februar holdt Hitler sin bekendte Tale, hvor han bl. a. udtalte: „Der bor 10 Millioner tyske Frænder paa den anden Side Grænsen, som ikke er i Stand til at skabe sig deres ideologiske Ret“. Den 24. Februar anordner Schuschnigg, at en Afstemning skal finde Sted den 13. Marts, men allerede den 11. Marts rykker tyske Tropper ind over Østrigs Grænses. Saa blev Schuschnigg fængslet, og Vreden hos de østrigske Nazister, som nu blev frigivet fra Fængslerne, var saa stor, at Himmler ogsaa lod Skubl fængsle og rejste Anklage mod ham for Højforræderi. Højforræderi — naar man tænker paa, at Skubl i de foregaaende Aar som østrigsk Embedsmand og Minister havde kæmpet for at holde de østrigske Nazister nede, der ustandselig ved Vold havde søgt at tilrive sig Magten i Østrig, hvilken Forvrængning at kalde en Mand for Højforræder, der ofte med Livet som Indsats havde forsøgt at forsvare sit Fædreland. — Situationen for Skubl var yderst alvorlig, Ophidselsen mod ham i Østrig var stor, og man maatte frygte, at det gjaldt hans Liv. Jeg satte mig i Forbindelse med

Welhaven og Hallgren og fik deres Tilslutning til en Henvendelse til Tyskerne for om muligt at redde Skubl.

Faa Dage efter var jeg sammen med den tyske Gesandt Renthe-Fink, og jeg greb da Lejligheden til at omtale Skubls Sag, idet jeg spurgte Gesanden, om han ikke kunde tage Affære. Renthe-Fink slog afværgende ud med Hænderne og gjorde mig opmærksom paa, at Sagen var yderst alvorlig for Skubl. „Denne Mand“, sagde han, „har ladet mange østrigske Nazister henrette og kastet flere Tusinde i Fængsel. Fra tysk Side maa man betragte ham som en Fjende“. Jeg gjorde Renthe-Fink opmærksom paa, at Politiet i Norden havde samme Opfattelse som jeg, at det var mere end forkasteligt at fængsle Skubl, naar Forholdet var det, at han alene havde forsvaret sit eget Land mod hjemlige Oprørere, og at Renthe-Fink maatte vide, at Politiets Indstilling i Norden over for Tyskerne efter dette maatte blive en anden. Renthe-Fink fastholdt, at Skubl maatte betragtes som en Fjende af Tyskland, hvortil jeg svarede, at jeg foretrak en ærlig Fjende fremfor en tarvelig Medløber.

Nogle Dage efter satte jeg mig i Forbindelse med Udenrigsminister v. Ribbentrop i Berlin, idet jeg gjorde ham bekendt med, hvordan man inden for Nordens Politici saa paa den Behandling, der var blevet Skubl til Del. Von Ribbentrop, der, efter hvad jeg vidste, ikke stod paa nogen god Fod med Himmler, og som formentlig paa det Tidspunkt vilde demonstrere det tyske Udenrigsministeriums Præference i en saadan Sag, lod mig meddele, at Sagen havde hans Interesse.

Nogen Tid efter blev Skubl overført til Kassel. Anklagen mod ham blev frafaldet, og han fik endda en vis Bevægelsesfrihed. Fra Kassel modtog jeg senere fra Skubl et langt Brev, hvori han meddelte mig det for ham lykkelige Udfald af Sagen. Han var dybt taknemmelig over den Hjælp, han havde faaet fra Norden, og redede gjorde over for mig for, hvordan Forholdene i Østrig

havde udviklet sig, siden han forlod mig. Efter hvad jeg har hørt, skal Skubl efter Englændernes Indtog i Kassel være befriet og sendt til London.

Kommissionens sidste Møde inden Krigen blev holdt i Rumænien i 1938, og enhver af Konferencens Deltagere havde sikkert Fornemmelsen af, at dette blev Kommissionens sidste Møde.

I Maj 1939 skulde jeg deltage i et Juristmøde i Leipzig. Paa min Rejse dertil havde det været Bestemmelsen, at jeg skulde være stoppet op i Berlin, idet Rigsminister Himmler, som jeg ikke hidtil havde truffet, havde ønsket at se mig til en Lunch. Jeg blev just ikke skuffet, da jeg kom til Berlin og fik at vide, at Himmler ikke kunde modtage mig, idet han var upasselig af en Forkølelse, han havde paadraget sig under en Inspektion af Siegfriedlinien.

En Morgen tidlig i Leipzig ringede Telefonen paa mit Værelse, og det blev meddelt mig, at en Herre var ankommet fra Berlin og ønskede at tale med mig. Nede i Forhallen kom en ung Herre mig i Møde og præsenterede sig som Personalechef hos Himmler. Han var, meddelte han, kommet for at hilse paa mig paa Himmlers Vegne, fordi denne ikke havde kunnet modtage mig i Berlin. Med Vanære skulde denne Mand senere komme til at indskrive sit Navn i Danmarks Historie. — Det var Dr. Best.

Efter Mødet i Leipzig rejste jeg til Wien for at revidere Internationale Kriminal-Politikkommissions Regnskaber, og fra Wien kørte jeg direkte til København. Paa dette Tidspunkt var Tjekoslovakiet et fuldstændig spærret Omraade, men ved Generalsekretær Dresslers Hjælp opnaede jeg efter meget Besvær Tilladelse til at rejse igennem Tjekoslovakiet. Paa et tidligere Tidspunkt havde Grænserne været beskyttet mod Angreb med store Beton-spærringer, der i flere Rækker forhindrede en hurtig Gennemfart. Nu var disse Cementblokke fjernet, men til Gengæld var Landet inddelt i Zoner, saa at vi 6 Gange under

Vejs blev underkastet en nøje Kontrol af det tyske Politi. Vi standsede i Prag og tog som sædvanlig ind paa den elegante Restaurant Skrobl. Vi fandt det samme Tjenerpersonale, som jeg havde kendt fra tidligere Aars Besøg, selv den diminutive Dværg. I Lokalet sad der et Par tyske Officerer. Saa længe de var til Stede, forrettede Tjenerne i Stilhed deres Dont, men saa snart de var forsvundet, flokkedes Tjenerne om os og spurgte, hvordan det stod til ude i Europa og i Danmark. Vi gav dem de Oplysninger, vi kunde. De skælvede af Bevægelse, og med lynende Øjne sagde de: „Vi er parate, vi vil gøre alt for at ryste dette Aag af os“.

Senere vilde vi gøre et Par Smaaandkøb i Byen. I den første Butik, vi kom i, vilde vi betale med tyske Penge, men med et hadefuldt Blik tog man de købte Ting tilbage og svarede: „Vi vil slet ikke modtage tyske Penge“. Da de hørte, at vi var danske, lod de sig dog bevæge til at udlevere Varerne. Tjekoslovakiet var overvundet, men ikke kuert.

KAPITEL II

Nebe og Zindel.

Fra Wien rejste jeg tilbage til København, hvor jeg ventede Besøg i Pinsen 1939 af to af mine Kolleger fra den Internationale Kriminal-Politikkommission i Wien General Arthur Nebe og Ministerialrat Zindel, begge fra Berlin. Jeg havde kendt Nebe og Zindel allerede fra 1934, da vi første Gang traf hinanden i Wien. Nebe var da i en ledende Stilling inden for Kriminalpolitiet i Berlin, og Zindel var Ministerialrat i Indenrigsministeriet. Om Nebe kan jeg straks oplyse, at han lige siden 1934 havde været en Modstander af Hitler, og at han i de følgende Aar sammen med andre søgte at danne en Sammensværgelse imod ham. Det lykkedes efterhaanden at samle en Kreds af Tyskere, der vilde rydde Hitler af Vejen , og efter flere forgæves Attentater indtraf Attentatet den 20. Juli 1944, hvor Hitler blev saaret, men undgik Døden. Lige efter Attentatet flygtede Nebe til Schweitz, medens mange af Deltagerne i Attentatet og deres Familie blev udryddet af Hitler.*) Allerede i 1935, da Nebe og Zindel var Deltagere i den Internationale Kriminal-Politikkommissions Møde i København, kunde jeg tydelig mærke deres Indstilling over for Forholdene i Tyskland, og i de følgende Aar, hvor jeg traf sammen med dem i Jugoslavien og Rumænien, begyndte de at aabne deres Hjerter for mig. Hele den Aand,

*) Meddelt fra London i svensk Presse den 13. Maj 1945.

som raadede i Tyskland, fyldte dem med Bitterhed. Om Lederne inden for Politiet Himmler og hans Næstkommanderende i Sikkerhedspolitiet Heydrich fortalte de, at Heydrich var den klogeste, men ogsaa den værste af dem, men om alle de ledende Mænd i Tyskland ytrede Nebe: „Verden vil engang undre sig over at se, hvad det er for en Forbryderbande, der har regeret Tyskland i disse Aar“, og Zindel tilføjede: „Det er, som om en Slange hviler over vort Bryst, men Slangens Hoved kan kun knuses udefra“. Under de indgaaende Samtaler, som jeg nu under Nebes og Zindels Ophold i København førte med dem, indviede de mig fuldstændig i, hvordan Forholdene i Tyskland laa. Noget af det, der under det daværende Regime følte som det forfærdeligste for dem, var den Mangel paa gensidig Tillid, som herskede inden for alle Kredse i Tyskland; man udspionerede hinanden og ingen turde aabne sin Mund selv til sin bedste Ven. Jødeforfølgelsen havde gjort et dybt Indtryk paa dem.

Alt det, som vi under Besættelsens onde Aar har lært at kende til Nazismen, dens Væsen og Metoder, fik jeg gennem dem et Førstehaandskendskab til. Naturligvis drøftede jeg ogsaa indgaaende med dem Mulighederne for en Krig, og hvad en saadan kunde føre med sig ogsaa for Danmark. De første Dage talte de ligesom jeg om Mulighederne for en Krig, men den sidste Aften, hvor de var Gæster i mit Hjem, anmodede de mig om en Samtale i Enrum, og meget bevægede sagde de, at de ikke kunde forlade mig nu uden som mine Venner at sige mig fuld Besked: Krigen var besluttet i Tyskland; det var afgjort, at den vilde begynde i Eftersommeren, men Datoen kunde de ikke sige mig. Jeg forstod, at hvad de her betroede mig, kunde blive skæbnesvangert for dem, hvis det blev aabenbaret, men de samtykkede dog i, at jeg underrettede mit Ministerium derom. Hvad jeg havde frygtet i mange Aar, vilde altsaa nu indtræffe, og jeg maatte regne med, at det under en kommende Krig kunde ske, at Danmark

blev besat. Ogsaa denne Mulighed drøftede jeg med dem, og de lovede mig, at hvis noget saadant skulde ske, vilde de gøre, hvad de kunde, for at hjælpe vort Land. Efter deres Afrejse underrettede jeg i Skrivelse af 17. Juni 1939 Justitsministeriet om, hvad jeg gennem dem havde erfaret. Naar jeg saa udførligt har dvælet ved Forholdet til mine tyske Forbindelser Nebe og Zindel, er det for dergennem at fastslaa forskelligt, som vil være af Betydning for Forstaaelsen af en Række senere Begivenheder.

For det første var jeg blevet kendt med Nazismen og dens Metoder, og min Indstilling over for denne med dens Vold, Terror og Forløjethed maatte derigennem blive afgjort fjendtlig, rent bortset fra at Nazismens Ideologi var mit Livssyn fjernt. For det andet gav mine Forbindelser med tyske Politifolk og min Position i den Internationale Politikommission mig en saadan Stilling, at Tyskerne respekterede mig, og at mit Ord havde Vægt i Forhold til dem, hvad den danske Regering benyttede sig af, baade før og efter at jeg blev Justitsminister. For det tredie, og maaske navnlig, medførte den Stilling, hvori jeg stod til Nebe og Zindel, hvis antinazistiske Indstilling jeg kendte, at den Mand, som efter Besættelsen af Danmark blev sendt hertil som Repræsentant for tyske politimæssige Interesser, blev Dr. Kanstein. Hvad dette kom til at betyde for den uden Sidestykke blide Medfart, som danske Borgere fik i Tiden indtil 29. August 1943, lægges hermed for første Gang blot.

KAPITEL III.

Kanstein.

Efter at Kanstein ca. 14 Dage efter Danmarks Besættelse var kommet hertil med den Opgave under den tyske Gesandt at varetage Forvaltningen af de tyske politimæssige Interesser og paa Gesandts Vegne at føre Forhandlinger med danske Myndigheder, aflagde han Tiltrædelsesvisit hos mig og overrakte mig to Breve fra mine fornævnte Kolleger, hvori de skrev, at de havde udvirket, at det netop blev Kanstein, som havde været Vicepolitipræsident i Berlin, der var blevet knyttet til det tyske Gesandtskab; de havde kendt ham gennem mange Aar, og forsigtigt skrev de, at han tænkte ganske som de og jeg; jeg kunde have fuld Tillid til denne Mand, og han var indstillet paa at yde mig al den Hjælp, han kunde under de nuværende Forhold. Naturligvis var Kanstein tysk Embedsmand og skulde som Følge heraf varetage tyske Interesser, men — om man tør sige det om en Tysker — han var et anstændigt Menneske, og i hele den Tid, han virkede her indtil den 29. August 1943, gjorde han ikke det Vidnesbyrd til Skamme, som han havde medbragt. Jeg kunde stole paa hans Ord, og under Forhandlinger søgte han altid at forstaa danske Synspunkter og lade dem komme til sin Ret. I Modsætning til, hvad der var Tilfældet, naar Gesandten Renthe-Fink stillede et Krav — han søgte ofte at bluffe ved at lade, som om Kravet kom fra Berlin og var uafviseligt — kunde jeg altid maale Væg-

ten af de Krav, Kanstein maatte fremsætte, og han har aldrig søgt at føre mig bag Lyset. Jeg skal ikke her gaa ind paa de talløse Lejligheder, hvor Kanstein ved sin Besindighed og den Indflydelse, han efterhaanden kom til at øve paa Gesandten, hjalp Regeringen over meget vanskelige Passager. Jeg ved gennem Samtaler, som han har ført med Berlin, og som er blevet aflyttet fra dansk Side, at han ofte gik stærkt imod Udenrigsministeriet i Berlin og ind for vore Interesser. Selv over for Dr. Best, efter hvis Optræden i Frankrig man egentlig maatte forvente, at Kursen her i Danmark vilde blive skarp, øvede han betydelig Indflydelse. Saa sent som i August 1943 opgav Dr. Best saaledes det af ham stillede Krav om, at danske Sabotører, der var dømt til mere end 8 Aars Tugthus ved tyske Krigsretter, skulde føres til Tyskland til Afsoning af Straffen. Atter her sporede jeg Kansteins Haand. .

Det varede ikke alt for længe, før han blev klar over, at de danske Nationalsocialister var tarveligt begavede og uværdige Personer, som ikke burde komme til at danne Regering her i Landet. Her havde han en Kamp at bestaa med Renthe-Fink, som under det evige Pres fra Berlin følte sig kaldet til stadig at fremme de danske Nazisters Interesser og om muligt hjælpe dem frem til Magten. Naturligvis søgte jeg at influere paa Kansteins Syn paa de danske Nazister. For mange af dem kunde jeg fremlægge et Generaliablads, for andre gennem Rapporten belyse deres Forhold. Til Gengæld spurgte Kanstein mig ofte ud om enkeltes Forhold. En Dag under en Samtale om Brødrene Bryld slog Kanstein paa, at der maaske var visse Uregelmæssigheder, som de havde gjort sig skyldig i ved Forbrug af Midler. Jeg tilraadte ham at foretage en Undersøgelse, dette skete, og Kanstein sagde senere til mig: „Brødrene Bryld betragter mig nu som deres Fjende Nr. 1“.

Hvorledes man senere saa paa Kansteins Epoke hos Tyskerne, fik jeg bekræftet gennem en Samtale, som

Politiinspektør Magius i Sommeren 1944 havde med Bowensiepen i Shellhuset. Magius beklagede sig ved den Lejlighed over et Overgreb fra tysk Side og udtalte, at det tidligere havde været lettere at føre Forhandling med Tyskerne. Paa Bowensiepens Spørgsmaal om, hvem Magius i den Forbindelse tænkte paa, svarede Magius: „Kanstein“. — „Kanstein“, svarede Bowensiepen, „Kanstein var den store Misforstaaelse, ham skulde De aldrig have haft her til Danmark; hvis vi var kommet her fra Begyndelsen, skulde det danske Folk have faaet noget andet at se“.

Da Kanstein efter den 29. August 1943 trak sig tilbage, søgte jeg ham for at tage Afsked med ham. Jeg beklagede, at han vilde rejse bort nu, hvor han maaske kunde være vort Land til den største Gavn. Hertil svarede han, at han netop i sin Tid var sendt mig af mine to Venner i Tyskland, for at han kunde bistaa mig, og at det stadig havde været hans Hensigt at trække sig tilbage, hvis jeg maatte forlade min Stilling. Iøvrigt forstod jeg, at det, der var sket den 29. August, var meget mod hans Ønske. Han sagde, at det var den tungeste Gang, han maatte gaa, da han den 28. August overbragte General Hannekens Krav til os, han var nu kun glad ved at kunne forlade Landet.

KAPITEL IV.

Den første Tid efter 9. April 1940.

Den 1. September 1939 kom Krigen, og alt hvad jeg som ung Politiassistent i Esbjerg havde lært under den første Krig, kom mig nu tilgode. I det kommende Halvaar blev der inden for dansk Politi arbejdet intenst, for at man kunde staa rede, hvis Krigen skulde strække sig ind over Danmark. Saa oprandt den 9. April 1940 med Tyskernes Overskriden af Grænsen og Landgangen i København, samtidig med at tyske Flyvemaskiner formørkede den lyse Himmel over vor Hovedstad. Den Morgen var jeg saa tidligt inde paa Politigaarden, at Tyskerne endnu ikke havde naaet at stoppe Trafikken. Allerede ved Syvtiden blev jeg kaldt ned i Justitsministeriet, hvor jeg sammen med den daværende Justitsminister udarbejdede den første Henvendelse til Politiet om de Pligter, som nu kom til at paa hvile det.

Som Rigspolitichef lod jeg derefter i det af mig udgivne Blad „Politiet“ udgaa en personlig Henvendelse til dansk Politi om den Pligt, vi havde til at følge de Retningslinier, der var fastlagt af Kongen og Regeringen i de den 9. April udstedte Proklamationer, og hvorefter vi havde at gennemføre det nødvendige Samarbejde med de tyske Myndigheder.

Efter et Par Ord om, at vi var i Stand til at udføre denne vanskelige og betydningsfulde Tjeneste, fordi vi var udrustet med den Tillid, som i Nutiden mødte dansk

Politi fra hele den danske Befolkning, udtalte jeg: „Politiet har saaledes Mulighed for at gøre en vidtrækkende Indsats i denne tunge Tid ved paa besindig Maade at gennemføre alle tjenstlige Ordre paa den Vis og i den Aand, som er sædvanlig for os. De særlige Forhold medfører nu mange Bestemmelser, der maa efterleves ubetinget og øjeblikkeligt, men det vil ikke forhindre, at dansk Politi gør en national Indsats ved den Tone og Optræden, der er vor“. Artiklen sluttede: „Jeg har intet yderligere at føje til disse Ord. Lad os hver for sig kende vort Ansvar og vor Pligt og udføre vor Tjeneste, som den skal udføres, i den Bevidsthed, at vi dog derved tjener vort Land og vort Folk paa den bedste Maade, hvorpaa nogen i Øjeblikket kan tjene Danmark“.

Om Aftenen den 9. April blev jeg ringet op af Presseattaché Frielitz fra det tyske Gesandtskab, og meget ophidset meddelte han, at der lige var tilgaaet ham Oplysning om, at der i Politigaardens Fyr blev brændt Dokumenter fra Politigaardens Arkiv; man vilde fra tysk Side gøre mig ansvarlig, hvis det, der fandt Sted, var rettet imod den tyske Besættelsesmagts Interesser. Det var rigtigt, at jeg den Dag havde givet Sikkerhedspolitiet Ordre til at brænde alle de Dokumenter i Rigspolitiets Arkiv, der kunde bringe danske Undersaaatter eller Undersaatter fra de Nationer, der var i Krig med Tyskland, i Fare.

Dagen efter den tyske Besættelsesmagts Ankomst til København blev jeg af den tyske Øverstkommanderende General v. Kaupisch anmodet om at komme til Stede paa Hotel d'Angleterre. Her mødte mig det til Trivialitet kendte tyske Comparseri: Uden for Døren til Generalens Modtagelsesværelse to tyske Soldater, der med stive Øjne og ubevægelige som Støtter vogtede Indgangen med Gevær ved Fod og Haandgranater i Bæltet — og staaende indenfor i fuld Uniform Hr. Generalen ham selv med Adjutanter i passende Afstand.

I en arrogant Kommandotone udtalte Generalen, at han

efter Felttoget til Polen var kommet hertil som Øverstbefalende over de tyske Tropper i Danmark, at han maatte forlange, at der herskede ubetinget Ro og Orden i Landet, og at jeg som Rigspolitichef havde Ansvaret herfor. Saa fremt der skulde vise sig det mindste Tegn til Uro og Uorden, vilde han øjeblikkelig give Værnemagten Ordre til at skyde paa Befolkningen.

Jeg gjorde Generalen opmærksom paa, at han ikke mere befandt sig i Polen, at Befolkningen her i Landet var rolig og besindig, og at han sikkert i Løbet af kort Tid vilde faa den samme Opfattelse. Han uddybede nu nærmere de Krav, han maatte stille til det danske Politi, og med slet skjult Malice tilføjede han: „De har jo ogsaa en personlig Interesse i, at der ikke sker noget her“. „De tager Fejl, Hr. General“, svarede jeg, „jeg har aldeles ikke nogen personlig Interesse, min Interesse gælder kun mit Land“. Ved disse Ord lettede Generalen sig halvt i Sædet og sagde: „Natürlich, Herr Reichspolizeichef, natürlich“.

Generalen erkendte sig derefter om Forholdene her i Landet og spurgte blandt andet om, hvor mange Jøder der fandtes. Paa mit Svar, at der kun fandtes ca. 5500, udbrød han forbavset: „Ikke flere. I den By i Polen, hvor jeg sidst opholdt mig, var der 12,000 Indbyggere, og deraf var 7000 Jøder“. Hermed sluttede Samtalen.

Vanskeligheden ved at opretholde den Ro og Orden i Landet, som Generalen havde fordret, skulde imidlertid omgaaende vise sig. Straks efter Ankomsten var den tyske Værnemagt begyndt at foranstalte Razziaer, og adskillige Danske var blevet taget til Fange, nogle af dem endda omgaaende sendt til Tyskland, saaledes bl. a. Redaktør Rée fra Esbjerg og Redaktør I. P. Nielsen, Sønderborg. Da dette efter min Opfattelse stred mod det givne Tilsagn og vilde være ødelæggende for Politiets Opgave at opretholde Ro og Orden, anmodede jeg Udenrigsministeren om, at der øjeblikkelig maatte blive indledt Forhandlinger med den tyske Gesandt, og den 12. April fandt et Møde Sted i

Udenrigsministeriet, hvor ogsaa jeg var til Stede. Jeg havde indstillet mig paa at gaa i Rette med Gesandten i Anledning af det Overgreb, der havde fundet Sted overfor danske Statsborgere, men Renthe-Fink tog straks Ordet og oplyste, at alle Sager angaaende Spionage, Sabotage og „Zersetzung“ mod den tyske Værnemagt efter Folkeretten og den tyske militære Straffelovgivning og Strafferetspleje var undergivet den tyske Krigsret, og at man fra Værnemagts Side selv agtede at gennemføre Undersøgelsen og Domfældelsen i disse Sager ved sine egne Organer. Jeg var øjeblikkelig klar over, at en saadan Ordning i Løbet af kort Tid maatte medføre, at et dansk Styre vilde falde sammen. Hvis man unddrog det danske Politien saa vigtigt Omraade af Retsplejen, vilde det betyde, at Politiet, hver Gang Tyskerne anholdt en Dansker, vilde møde Svaret: „Det er en Sag, der ikke kommer jer ved, den drejer sig om Spionage, Sabotage eller „Zersetzung“. Enhver Person, der i Tyskernes Øjne var „misliebige“, vilde herefter kunne trækkes bort fra dansk Juridiktion, og som misliebige vilde Tyskerne betragte enhver, der f. Eks. stillede sig hindrende i Vejen for Nazismens Indførelse i Danmark. Der protesteredes derfor ogsaa fra dansk Side herimod. Under de følgende Drøftelser blev man enig om, at Bekæmpelsen af de nævnte Forbrydelser skulde ske ved Samarbejde mellem det danske Politie og det tyske Militær og saaledes, at selve den politimæssige Undersøgelse, eventuelt Anholdelse og Fængsling, skulde foretages af danske Politimyndigheder, og at anholdte og fængslede skulde hensættes i danske Fængsler. Under Forhandlingerne blev der fra tysk Side lagt særlig Vægt paa, at alle Sager af denne Art kom til at henhøre under en enkelt Embedsmand, saaledes at Behandlingen i sin Helhed, dermed ogsaa Ledelsen af den politimæssige Undersøgelse, varetoges af denne.

I Henhold til disse Forhandlinger blev den følgende Dag Behandlingen af alle Straffesager, hvori der fremsattes

Sigtelse for Spionage, Sabotage eller nedbrydende Virksomhed over for de tyske Besættelsestropper, af den daværende Justitsminister overdraget til en Statsadvokat, hvem det blev paalagt at sende alle de paagældende Sager til Københavns Byret til Behandling af en bestemt Dommer. I Mødet i Udenrigsministeriet rejste jeg derefter Spørgsmaalet om de Anholdelser, som havde fundet Sted ved den tyske Værnemagts Organer, og forlangte, at de Personer, der var blevet anholdt, blev givet os tilbage; jeg vilde være ude af Stand til at opretholde Ro og Orden i Landet, om disse Anholdelser skulde staa ved Magt. Den tyske Værnemagts Repræsentant, Kaptajn Howolt, gjorde opmærksom paa, at de Personer, der var anholdt, forud var Værnemagten bekendt som farlige, og han nægtede derfor at udlevere dem. Efter at jeg imidlertid i en halv Times Tid i Enrum havde drøftet Spørgsmaalet med Kaptajnen, lykkedes det mig at opnaa hans Løfte om, at han vilde sætte disse Personer paa fri Fod, saavel dem, der var ført til Tyskland, som dem, der hensad i tyske Fængsler i Danmark. De paagældende blev derefter i Løbet af en Uges Tid alle frigivet.

Under den første Tid af Besættelsen forholdt Befolkningen sig passiv, den fulgte Kongens Bud om at vise en værdig Holdning. Med en kold Skulder uden Antydning af Venlighed mødte den Værnemagten. En Aften blev jeg kaldt ud til den tyske Gesandt. Han gjorde mig opmærksom paa, at den Kulde, hvormed Befolkningen mødte Værnemagten, havde virket forstemmende i Berlin; man havde ventet en anden Holdning fra den danske Befolknings Side. Han mente, at det nu var en Opgave for det danske Politi at formidle et venskabeligt Forhold mellem Værnemagten og den danske Befolkning. Jeg gjorde her overfor gældende, at det danske Politi havde Pligt til at opretholde Ro og Orden i Landet, men at jeg ikke kunde instruere det efter hans Ønske. Synlig irriteret gjorde han mig opmærksom paa, at det var den engelske Radio, der

fremkaldte Misstemningen, og at han derfor havde tænkt at udstede Forbud mod, at den danske Befolkning hørte engelsk Radio; til dette Øjemed maatte han forlange det danske Politis Assistance. Jeg forestillede Gesandten, at det danske Folk var i en ganske anden Stilling end det tyske; det var indlysende, at Føreren af det tyske Folk maatte forlange, at det var aktivt, og herudfra kunde man maaske forstaa, at Aflytning af engelsk Radio var forbudt i Tyskland; af Danmark fordredes ingen aktiv Indsats, kun Passivitet, men iøvrigt maatte jeg gøre ham begribeligt, at det danske Politi hverken vilde eller kunde paa tage sig den Opgave at forhindre Aflytning; i samme Øjeblik Politiet blev sat ind paa en saadan Opgave, vilde dets Tillidsforhold til Befolkningen være brudt, og jeg vilde være ganske ude af Stand til at opretholde Ro og Orden; jeg maatte derfor protestere imod, at en saadan Opgave blev lagt over paa det danske Politi. Gesandten frafaldt herefter Kravet.

Ved en senere Lejlighed vendte Gesandten paany tilbage til dette Spørgsmaal; jeg afslog det atter, og Kravet blev ikke senere under Besættelsen rejst.

Sent Lørdag Aften den 20. April 1940 blev jeg af Værnemagtens Forbindelsesofficer, Kaptajn Howolt, ringet op i mit Hjem. General Kaupisch lod forespørge, om jeg ikke snarest muligt i en alvorlig Anledning kunde komme ind til en Konference paa d'Angleterre. Jeg blev her af hans Adjutant ført til Generalens Modtagelsessalon, hvor foruden Generalen Admiral Mewis, Kaptajn Howolt, Gesandten og forskellige af hans Personale var forsamlet. „Det forekommer Dem rimeligvis mærkeligt, at jeg paa et saa sent Tidspunkt har ladet Dem kalde, Herr Rigspolitichef“, indledte Generalen med Patos. „Næh slet ikke, Hr. General,“ afbrød jeg, „De vil rimeligvis tale med mig om den danske Færge, der i Aften er gaaet

ned udenfor Korsør“. „Ganske rigtigt. Vi har været samlet her for at drøfte dette Tilfælde. Det er nu tredje Gang i Løbet af kort Tid, at en dansk Færge er gaaet ned paa samme Maade. Vi er klar over, at der maa foreligge Sabotage, og vi maa holde for, at det danske Kriminalpoliti, som jo er ombord for at forhindre den Slags Attentater, maa have forsømt sin Pligt“.

„Foreligger der ikke den Mulighed, at det er engelske Miner, som kan have forvoldt Skaderne?“, indskød jeg, idet jeg dog ikke fandt Anledning til at gøre Generalen opmærksom paa, at det danske Politi allerede laa inde med Oplysninger om nye engelske Miner, der havde fremkaldt samme Virkning, som der her var Tale om.

„Vi er enige om, at en saadan Mulighed ikke foreligger her. Der maa være Englændere ombord, der rimeligvis har kastet Dynamit udenbords under Overfarten. Vi kender dem, de ligger nede ved Nyborg og Korsør og lader som om de angler, men nu fordrer jeg, at der øjeblikkelig bliver indledet en grundig Undersøgelse, og den skal hurtigt give et Resultat“. Og med et diabolsk Smil tilføjede han: „men maaske er dansk Politi ikke i Stand til at gennemføre en saadan, og i saa Fald bliver jeg desværre nødt til at sende Bud efter Gestapo i Berlin“. Med en lydelig Mumlen bifaldt den tavse og alvorlige Forsamling Generalens Ord.

Jeg ytrede sagtmødig, at 15 af vore Kriminalbetjente allerede var i Gang med en Undersøgelse, at ogsaa jeg maatte ønske et Resultat — men det rigtige — og at dansk Politi efter min Mening ikke stod tilbage for Politiet i Tyskland i Retning af Dygtighed. Jeg mindede i den Forbindelse om de to farlige Indbrudstyre Brødrene Sass, som i 7 Aar havde holdt sig Berlinerpolitiet fra Livet, men som for nogle Aar siden efter et Par Indbrud i København var blevet fængslet af det danske Politi og dømt ved en dansk Domstol, en Indsats som Berlinerpolitiet havde forstaaet at vurdere. Jeg understregede, at jeg

selv næste Dag vilde rejse til Korsør for sammen med Statsadvokaten at kontrollere Undersøgelsen, hvorefter Generalen udtalte, at ogsaa han med sin Stab vilde komme til Stede.

Det viste sig den følgende Dag, at den sænkede Færge „Christian IX“ endnu laa delvis under Vand et Stykke udenfor Korsør. Det danske Politi foretog derfor en Undersøgelse af Færgen „Odin“, der kort Tid forinden var indbragt til Korsør Havn efter at have været udsat for en lignende Sprængning. Undersøgelsen af denne Færge kunde kun bestyrke Antagelsen om, at Færgen „Christian IX“ var ramt af en undersøisk engelsk Mine, og en Afhøring af Færgens Personale og de vagthavende danske Politimænd afsvækkede fuldstændigt Formodningen om, at ombordværende Sabotører skulde have været paa Færde. Ikke desto mindre lod Generalen samme Aften ringe til Justitsministeriet og anmode om, at hele Færgens Personale fra Kaptajnen til yngste Mand maatte blive anholdt som mistænkt for Sabotage. Den daværende Justitsminister konfererede med Udenrigsminister P. Munch, og der blev af Justitsministeren givet Ordre til, at alle de paagældende skulde holdes tilbage. Der gik dog ikke 24 Timer, førend de paany blev sat paa fri Fod.

Denne Form for Retspleje minder om den, en gammel Overbetjent i min Ungdom docerede for mig: „Naar der bliver anmeldt en Forbrydelse, skal man straks sikre sig Anmelderens Person, saa har man i hvert Fald ham“.

At det imidlertid virkelig var engelske Miner, det drejede sig om ved de Skader, der var overgaaet de danske Færger, blev hurtigt opklaret. To Dage efter Færgen „Christian IX“s Uheld var en tysk Sperrbrecher mellem Korsør og Nyborg ude for samme mystiske Hændelse. Uden at indvi det danske Politi i dette Uheld transporterede Tyskerne i Stilhed Skibet ned til Stettin. Saa hændte det imidlertid et Par Dage efter, at hele 5 Skibe, 2 danske, 2 tyske og 1 hollandsk, led samme Skæbne i

Drogden, og nu var det ikke muligt for Tyskerne længere at opretholde Teorien om „de onde anglende Englændere“, men som Renthe-Fink sagde til mig, da jeg overfor ham ironiserede over „das Resultat“: „Den Aften, vi kaldte Dem var der 90 % Chance for, at det drejede sig om Sabotage“.

KAPITEL V

Nazismen og dansk Politi.

Det er vist først den 19. September 1944, at det er gaaet op for den danske Befolkning, hvilken betydelig og betydningsfuld Magtfaktor Politiet er, paa godt, naar man tænker paa det som Vogter og Værner af Ret og Opretholder af Ro og Orden, paa ondt, naar man her i Landet har oplevet det tyske Gestapo og dets Hjælpere som Bøddler og Undertrykkere, der ved Vold og Terror søgte at kue den danske Befolkning.

Man maa af dette forstaa, at det for Tyskland, naar det efter Besættelsen vilde fremme sine Planer om Nazismens Indførelse i Danmark, vilde have været betydningsfuldt, om det havde kunnet drage det danske Politi over paa sin Side. Nogen større Fare herfor var der visselig ikke. Saa sundt tænkende og retlinet, som det danske Politi altid har været, kunde man regne med, at kun enkelte, overvejende de ærgerrige, der paa Grund af en Karakterbrist ikke havde kunnet vinde frem i Politiets Rækker, vilde svigte, og dette viste sig ogsaa at være Tilfældet. Ikke $\frac{1}{2}$ % af dansk Politi gik over til Fjenden og det til Trods for, at der baade blev truet og lokket fra tysk Side. Det er en Selvfølge, at man var særlig interesseret i, at ledende Politimænd kunde vindes for Nationalsocialismen, og i saa Henseende skal jeg referere, hvad der passerede mig.

I April Maaned 1941 kom General Nebe til København og opsøgte mig paa mit Kontor. Jeg har tidligere omtalt Nebes Indstilling til Nationalsocialismen og det fortrolige Forhold, der bestod mellem ham og mig. Han fortalte, at han var sendt af Himmler, fordi denne vidste, at han var en god Ven af mig, og at han maaske derfor bedre kunde vinde Fremgang for de Ønsker, man havde i Berlin. Den Mission, han skulde udføre for Himmler, var at fremføre, om jeg ikke kunde tænke mig at føre det danske Politi over til Nationalsocialismen. Himmler havde tænkt sig, at dette skulde ske ved, at jeg i Bladet „Politiet“, som blev udgivet af mig, skulde optage Artikler af nationalsocialistisk Indhold og iøvrigt antage National-socialister i Politiet. Vi tog os en billig Latter over dette Forslag fra Hr. Himmler, og jeg behøvede ikke at gøre Nebe bekendt med mit Svar derpaa, at jeg hverken var eller agtede at blive Nationalsocialist. Man kunde maaske spørge, hvorfor Himmler ikke betroede Kanstein denne delikate Mission, men efter hvad jeg forstod paa Nebe, havde Kanstein, som han havde talt med, reageret deroverfor, hvad der tjener til Ære for denne. Mindre taler det til Ære for Hr. Himmler, at han søgte at fremme sine Interesser gennem en personlig Ven af mig.*)

En Maanedes Tid efter ankom Himmler paa et inofficielt Besøg her til København for at træffe Fritz Clausen, med hvem han skulde spise Lunch paa Bellevue, forinden han i Flyvemaskine tog videre til Norge. Fritz Clausens Stjerne stod paa dette Tidspunkt endnu i Zenith. Gennem Gesandten havde Himmler ladet mig vide, at han under Besøget ønskede en Samtale med mig, uden at Temaet dog blev opgivet. Jeg underrettede Regeringen om dette Ønske fra Himmlers Side og fik tilkendegivet, at jeg var nødt til at efterkomme det. Det blev aftalt, at jeg skulde møde

*) Nebes Henvendelse andetsteds finder jeg ikke Anledning til her at omtale.

Himmler i Kastrup Lufthavn, naar han kom fra Bellevue.

Jeg havde ikke før haft Lejlighed til at træffe Hr. Himmler, og det blev ogsaa mit første og sidste Møde med ham. Den tyske Gesandt, der var fulgt med, præsenterede mig for ham. Det Billede, jeg gennem Gengivelser i Pressen havde dannet mig af ham, blev ikke forrykket ved mit personlige Møde med ham: en afskyelig Fremtoning, lille, lidt fedladet med graaligt Ansigt og et Par listige Øjne tittende frem over en Pincenez, der vipede ude paa hans lille Næsespids.

Under Samtalen, mens vi alene spadserede frem og tilbage inde paa Flyvepladsens Terræn, gjorde Himmler mig opmærksom paa, at Nationalsocialismen, som jeg maatte have erfaret, efterhaanden bredte sig over de forskellige Lande. Formelt høflig, men umiskendeligt krævende, udtalte han derefter, at han maatte lægge megen Vægt paa, at det danske Politi og jeg vilde vise Forstaaelse for denne. Jeg svarede, at dansk Politi og jeg overhovedet ikke beskæftigede os med Politik. Politiet havde her i Landet kun at rette sig efter de Love og Anordninger, som blev givet af Regeringen, og jeg tilføjede, at det var Regeringens Sag at føre Landets Politik, og ikke Politiets. Det var øjensynligt, at mit Svar ikke passede Himmler, der udtalte: „Naa, ja, men Regeringer skifter jo ogsaa“. Han afbrød derefter Konversationen om dette Emne for at stille mig overfor Problemet Jøderne i Danmark. Da han heller ikke her fik bedre Held, kaldte han paa Gesandten og de andre Herrer, der ledsagede ham, tog kort og køligt Afsked med mig og steg op i Flyve-maskinen.

I Juli Maaned 1941 var der fra tysk Side sket en Henvendelse til det danske Politi om, at nogle Politiofficerer under Ledelse af General Becker fra Hamborgs Politi vilde aflægge Besøg i Danmark. Efter de tyske Politiofficerers Ankomst til København aflagde General Becker og hans Adjutant et Besøg i Justitsministeriet, hvorefter

jeg indbød ham og de øvrige Rejsedeltagere til en Middag i Udenrigsministeriets Selskabslokaler, hvor ogsaa danske Politiofficerer og Embedsmænd fra Udenrigsministeriet kom til Stede. Efter Middagen førte jeg General Becker ind i et af Sidegemakkerne og havde en lang Samtale med ham. Jeg fortalte ham om de Vanskeligheder, dansk Politi og Justitsministeriet havde i Forholdet til de danske Nationalsocialister, refererede min Samtale med Himmler for ham og gjorde ham opmærksom paa, at dansk Politi og jeg ikke kunde vindes for Nationalsocialismen. Indenfor Politiet var der ganske vist nogle enkelte Nationalsocialister, men disse var Stræbere og tarvelige Individuer. Man kunde imidlertid regne med, at dansk Politi vilde gøre sin Pligt i Forholdet til Myndighederne og i Overensstemmelse med de Direktiver, der var givet fra Regeringen. Generalen hørte med Interesse paa mine Udtalelser, og lod mig Dagen efter gennem Rigspolitichefen vide, at han havde været glad for mine aabenhjertige Udtalelser.

Nogle Dage efter, da den tyske Politidelegation havde haft Lejlighed til at lære Politiforholdene i større Provsbyer i Jylland at kende, kvitterede General Becker for Invitationen ved at indbyde mig og en Del danske Politiofficerer til Afskedsmiddag. Efter denne ønskede Generalen en Samtale med mig. Han udtalte, at han havde været særdeles tilfreds med sit Besøg i Danmark, og at min Aabenhjertighed overfor ham nu forpligtede ham til at være lige saa aaben overfor mig. Jeg skulde derfor vide, at han var kommet hertil, ikke blot som Politiofficerernes Leder, men at det af Himmler specielt var blevet paalagt ham at skaffe sig Kundskab om, hvorvidt der ikke indenfor dansk Politi skulde findes Nationalsocialister, som man i givet Fald kunde bruge som Ledere af Politiet. Han vilde ikke skjule, at han havde været i Forbindelse med de danske Politimænd, der var Nationalsocialister, men efter at han havde haft Lej-

lighed til at føre Forhandlinger med dem, maatte han give mig Ret i, at de var „nichtswürdige“ Personer, som intet kunde og intet betød. Han vilde nu i den Rapport, han skulde afgive til Himmler, gaa stærkt ind for, at denne skulde opgive Tanken om at gribe ind i det danske Politis Forhold.

Det foranstaaende viser, at dansk Politis Holdning var klart afvisende overfor denne politisk betonedes Tilnærmelse fra Tyskerne. Den reelle Side af de respektive Politietaters indbyrdes Berøring var bragt fuldstændig paa det rene, og derfor var der ikke Grund for dansk Politi til i Omgangsformen at demonstrere den helt til-lukkede Holdning. Man har ironiseret over de Ord, hvor-med jeg ved Banketten i Anledning af de tyske Politimænds Besøg berørte det faglige Fællesskab, for netop at holde det politiske Moment borte. „Vi danske og tyske Politimænd“, ytrede jeg, „taler det samme Sprog, vi taler nemlig Fagmandens Sprog; og naar jeg nu i Aften med et hjerteligt følt Velkommen til vore tyske Kolleger hæ-ver mit Glas, vil jeg gerne drikke paa vore Gæsters Vel-gaaende og paa hele det tyske Politis Vel og Fremgang“. Man maa mærke sig Tidspunktet, da dette blev sagt, nemlig i 1941, da Gestapo endnu ikke havde vist sig heroppe, og endvidere kort efter min Tiltrædelse som Minister. To Forgængere havde før Tiden maattet trække sig tilbage fra denne Post paa Grund af Gnidninger med de tyske Myndigheder. Tredie Gang skulde det samme nødig pas-sere. Naar nu ogsaa jeg havde indledt min Funktion med i politisk Henseende at forholde mig afvisende, var jeg opfordret til som Modvægt at betone Værdien af det fæl-les i Politiets rent faglige Virksomhed, og efter mine fag-lige Forudsætninger kunde jeg gøre det med særlig Vægt. Besøget, der gav Anledning til mine, i' en saadan Situa-tion, ret klichéagtige Udtalelser, var Gengæld for et tid-ligere dansk Politibesøg i Tyskland, og altsaa en nødven-dig Høflighed, der iøvrigt for os havde den Interesse at

give de tyske Gæster et gunstigt Indtryk af vort Politis Standard.*)

Efter dette sidste Besøg forsøgte man ikke mere fra tysk Side direkte at indvirke paa Politiets politiske Indstilling, men i August Maaned 1942 indbød den tyske Gesandt mig en Aften til Selskab, for at jeg kunde træffe sammen med en fremstaaende tysk Politimand — en af Hitlers Lovkoncipister — der lige var kommet fra Førerhovedkvarteret og som ønskede at drøfte forskelligt med mig. Det, denne forelagde mig, var, om det var rigtigt, hvad man havde faaet refereret fra Berlin, at jeg ikke vilde optage danske Nationalsocialister i Politiet. Hertil maatte jeg naturligvis svare, at danske Nationalsocialister, forsaavidt de havde de fornødne Kvalifikationer, kunde antages i Politiet. Han spurgte derefter, om jeg ikke kunde tænke mig at optage Medlemmer af de forskellige Frikorps i dansk Politi — en Foranstaltning, Føreren var meget interesseret i. Mange af disse Frikorpsmænd, der var saaret under Kampen paa Østfronten, og som var kommet tilbage hertil, kunde efter hans Formening udmærket anvendes til Polititjeneste. Jeg svarede ham, at jeg ikke vilde kunne ansætte danske Frikorpsmænd i dansk Politi. Der var baade indenfor Befolkningen og indenfor Politiet en berettiget stærk Aversion imod dem. Hvad vilde han tænke om tyske Statsborgere,

*) Forfatteren Svend Carstensen omtaler i sin Bog „7 Aar i Søgelyst“ det personlige Indtryk, jeg har været saa uheldig at gøre paa ham. Han noterer blandt andet som en Mærkelighed, at han traf mig paa mit Kontor i Uniform og søger herved med journalistisk Behændighed at give sine Læsere Indtryk af noget udansk, hvad det ogsaa vilde være, hvis Formaålet var overfor Danske at efterligne Tyskerne, men Forholdet var det, at jeg til enhver Tid kunde vente at blive kaldt til Forhandlinger med uniformerede Tyskere, blandt hvilke jeg bedst hævdede min Stilling ved ogsaa at møde i Uniform. Ud fra dette Synspunkt var det under Begyndelsen af Besættelsen blevet indført som en almindelig Foranstaltning i Politiet, at de overordnede Embedsmænd var uniformerede i Tjenesten.

der under en Besættelse af Tyskland optraadte i engelske Uniformer og viste en aggressiv og fjendtlig Holdning overfor deres eget Folk? Det vilde skabe en saadan Uro i dansk Politi og Befolkningen, om Medlemmer af disse Korps skulde gøre Tjeneste som Politimænd, at jeg bestemt maatte tage Afstand fra Tanken herom. Han lod til at forstaa min Argumentation, og Spørgsmaalet blev ikke senere rejst.

Under Finanslovsdebatten i 1943 rejste Fritz Clausen endelig det Spørgsmaal til mig, om det var rigtigt, hvad han havde hørt, at jeg ved Antagelser til Politiet tog politiske Hensyn. Han tænkte naurligvis her paa de danske Nationalsocialister. Jeg svarede selvfølgelig benægtende, men udtalte, at man for at komme i Betragtning som Ansøger maatte være i Besiddelse af visse Kvalifikationer, først og fremmest af en god Fysik, dernæst af gode almene Kundskaber, og ikke mindst lagde jeg Vægt paa, at de moralske Kvalifikationer var i Orden, „men“, tilføjede jeg, „her kniber det jo for adskillige“.

Fritz Clausens Spørgsmaal var i Virkeligheden saare berettiget. Jeg havde som Rigspolitichef ført nøje Kontrol med, om Ansøgere var Nationalsocialister, idet jeg i saa Fald lod dem falde ved Prøven, og den Linie, jeg havde lagt, blev nøje fulgt under Besættelsen.

KAPITEL VI

Dansk-tysk Forening m. v.

Efter at den Lammelse, som den 9. April 1940 medførte ikke blot for Folket men ogsaa for dets Ledere, i Sommeren 1940 havde begyndt at fortage sig, saa man nye truende Farer nærme sig. De hjemlige Nazister begyndte at fiske i rørt Vande, stærkt opmuntret af den særlig aktive Fløj af det tyske Udenrigsministerium, hvis haandgangne Mand her i Landet var den bekendte Presseattaché Hr. Meissner. Der var saa mange Tegn i Sol og Maane, der pegede i Retning af, at man ønskede et nazistisk Styre herhjemme, at Regeringen gennem Udenrigsministeriet tog Initiativet til Oprettelsen af et Organ, der ad uofficiel Vej kunde støtte Regeringen i dens Bestræbelser for at holde Fritz Clausen og hans Folk Stangen, samt ad Omveje pacificere den aggressive lutherske Fløj. (Statssekretær Luther).

Dette Organ blev den dansk-tyske Forening. Gennem Udenrigsministeriet og de forskellige Ministre blev der rettet Henvendelse til en Række danske Kvinder og Mænd, hvis danske Sindelag man ikke kunde drage i Tvivl, om at træde ind i Repræsentantskabet, henholdsvis Bestyrelsen for denne Forening. I Repræsentantskabet sad saaledes blandt andet forhenværende Finansminister Bramsnæs, Generaldirektør Korst, Teaterchef Hegermann-Lindencrone og Overborgmester Christensen, og det er vist

dog i Dag den almindelige Mening, at disse Mænd har vist sig som fuldgode Danskere. Ved Foreningens Opretelse rejste man en Barrikade mellem de Herrer i Berlin, der helst saa Danmark gjort til et Gau, og saa de Herrer Nazister, der sikkert vilde støtte en saadan Udvikling.

Faren var i Slutningen af September 1940 særdeles overhængende, — det vil erindres, at man overdrog Quisling Magten i Norge den 25. September 1940. Foreningens Ledelse fik det nu tilrettelagt saaledes, at Lederen af Nordische Verbindungsstelle, Dr. Hans Draeger, kom til København paa vor Konges 70 Aars Dag, og fik Lejlighed til at se, med hvilken Begejstring denne blev hyldet. Dette bevirkede, at Dr. Draeger, der støttede og støttedes af den konservative Fløj af det tyske Udenrigsministerium (repræsenteret ved Statssekretær Weiszäcker), indsaa, at man i Danmark ikke havde Brug for nogen ny Fører; Kongen var vor „Fører“. Hertil kom, at det var lykkedes Foreningens Ledelse at overbevise Dr. Draeger om, at de Mænd, Fritz Clausen omgav sig med, ikke var af en saadan Kvalitet, at Tyskerne ud fra egen Interesse kunde støtte dem. Dette blev straks vidererapporteret til Berlin og bidrog utvivlsomt til, at Faren drev over, idet man i Berlin blev klar over, at man skulde lade Regeringen Stauning i Fred. At Dannelsen af den dansk-tyske Forening ikke glædede vore Nazister, siger sig selv. Skrappe Artikler i Fædrelandet gav Udtryk for deres Følelser overfor Foreningen. Ved et senere Besøg blev Dr. Draeger modtaget i Audiens af hans Majestæt Kongen, og Foreningens Formand blev efter en Rejse i Tyskland tilsagt til Privat-Audiens hos Majestæten, hvor denne takkede for det udførte Arbejde.

For mit Vedkommende havde jeg, som tidligere omtalt, et særdeles godt Kendskab til den Fare, Nazismen frembød for vort Land. Da Udenrigsminister Scavenius bad mig om at indtræde i Foreningens Ledelse, og Statsminister Stauning lagde Vægt derpaa, mente jeg ikke, at jeg

kunde undslaa mig derfor, selv om jeg indsaar, at det kunde berede mig Vanskeligheder. Jeg betragtede nemlig dette nye Organ som et godt Ly, hvorfra jeg kunde modarbejde den nazistiske Indflydelse herhjemme og lette det Pres, der fra Tyskland paa anden Maade blev lagt paa Danmark. Efter disse Linier arbejdede Foreningen da ogsaa, indtil den opløste sig selv ved Regeringens Tilbagetræden den 28. August 1943. De Foredrag, Foreningen lod afholde her i Danmark, benyttede man til at faa fremtrædende Danske i Forbindelse med maadeholdne Elementer syd fra, for at kunne øve dansk Indflydelse paa dem. Samtidig lod man afholde Foredrag i Tyskland for at faa Tyskerne til at forstaa, at man ikke behøvede nogen Nyordning herhjemme.

Det undrede hverken mig eller de øvrige i Foreningens Bestyrelse, at vi ikke høstede Anerkendelse for vor Virksomhed men blev angrebet i Radioen og den illegale Presse, thi hvorledes kunde vi meddele Offentligheden, at vort Arbejde faktisk bestod i at modarbejde Tyskerne. Der var ikke andet at gøre, end at holde gode Miner til slet — eller rettere sagt godt — Spil, uden Hensyn til egne Følelser, og blot med Bevidstheden om, at vi arbejdede for vort Land.

Naar Højesteretsdommer Preisler Knudsen nylig i Pressen har villet bryde Staven over disse Bestræbelser, spørger jeg: Havde vi Vaaben paa det Tidspunkt? Nej! Kunde vi vente Støtte paa det Tidspunkt østfra eller vestfra? Nej! Tyskerne stod foran Englands Port, og Rusland havde sluttet en Ikke-Angrebspagt med Tyskland. Vi var overladt ganske til os selv, og var tvungne til at tage det eneste Vaaben, som vi havde, i Brug, nemlig vor Kløgt og Evne til Forhandling. Stauning gav den dansk-tyske Forening maaske den helt rigtige Karakteristik, da han betegnede Foreningen som „et aandeligt Dannevirke til Værn mod Nazismen“.

At Foreningens Ledelse arbejdede i intim Kontakt med Regeringen, siger sig selv. Da derfor Statsminister Buhl overtog Regeringen, lod Ledelsen forespørge hos Statsministeren, om der skulde fortsættes, og om man maatte regne med, at Regeringen stod bag vort Arbejde. Herpaa svarede Statsministeren bekræftende. Med det Kendskab, den daværende Samlingsregering maatte have til Foreningens Start under den tidligere Regerings Auspicier, og til det Arbejde, den har udført, synes det derfor mere end mærkeligt, at man efter Besættelsens Ophør har fundet det betimeligt at indlede en Aktion mod Bestyrelsens Formand og Sekretær.

Hvorvidt Foreningens Ledelse bør dadles, eller den — hvad der synes mig — har Krav paa Statens Tak, maa Historien afgøre, men denne skal helst ikke skrives paa et Tidspunkt, hvor Stemninger endnu har Magten.

I denne Forbindelse ønsker jeg at omtale, at jeg i Begyndelsen af September 1939 modtog en tysk Ordensdekoration. I Juni Maaned samme Aar, altsaa før Krigen udbrød, havde man fra tysk Side i vort Udenrigsministerium ladet meddele, at jeg agtedes dekoreret paa Grund af mit Arbejde for en faglig Sammenslutning af Jurister i alle Lande.

Jeg føler mig brøsthøden over, at Udenrigsministeriet ikke gjorde mig bekendt med denne Meddelelse, men uden at spørge mig tog Meddelelsen til Efterretning. Med min Indstilling overfor Nazismen og den Viden, jeg sad inde med om den Krig, der var i Anmarch, og som jeg frygtede for ogsaa vilde berøre vort Land, vilde jeg ikke have modtaget en saadan Dekoration. Da jeg derfor i Begyndelsen af September s. A. — altsaa lige efter Krigens Udbrud — fik Meddelelse om, at Dekorationen nu skulde overrækkes mig, henvendte jeg mig personlig i Udenrigsministeriet, gjorde opmærksom paa, at jeg ikke ønskede at dekoreres — og henstillede, at man fandt Udvej for at afværge det. Jeg foreslog, at man som Argument an-

førte, at Tyskland nu var i Krig med os venligtsindede Magter. —

Udenrigsministeriet mente imidlertid ikke at kunne føre dette Argument i Marken og udtalte, at jeg, efter at Sagen var kommet saa langt, var nødt til at modtage Dekorationen.

KAPITEL VII

Tre Faser i Politiets og Justitsministeriets Kamp.

Den Kamp, som Politiet og Justitsministeriet maatte føre i Tiden fra Besættelsen den 9. April 1940 til Ministeriet Scavenius' Afgang den 29. August 1943, havde forskellige Faser. I Tiden fra 9. April 1940 til Slutningen af Aaret 1942 var den i høj Grad præget af Bestræbelserne for at afspore de danske Nazister og forhindre dem i at komme til at overtage Regeringsmagten. Fra omkring Midten af 1942 og et Stykke hen i 1943, paa den Tid, da den illegale Virksomhed og Sabotagen var begyndt at udfolde sig, stred man for at unddrage danske Medborgere, der derved havde syndet mod Undtagelseslovgivningen, fra Behandling ved den tyske Krigsret, og fra 16. Februar 1943, hvor General Hanneken og Dr. Best for første Gang, paa Grund af den stærkt stigende Sabotage, truede med Indførelse af Bod, Undtagelsestilstand og Dødsstraf, gjaldt det om at afholde Tyskerne fra at bringe disse Trusler i Anvendelse. De fornævnte Epoker var naturligvis ikke skarpt adskilt, men gik over i hinanden.

1. Nazisterne.

Man er ofte tilbøjelig til, naar Talen er om Fritz Clausen og de danske Nazister, at trække lidt paa Skuldrene og mene, at disse Personer var af en saa lav Kvalitet, at de umuligt kunde danne en Regering, og at de saa-

ledes skulde være forholdsvis ufarlige. Det er ganske vist rigtigt, at baade deres moralske Habitus og aandelige Standard var saare ringe, men deres Stræben efter at komme til at overtage Regeringsmagten i Danmark var alvorlig og varede lige til Slutningen af 1942, da Ministeriet Scavenius blev dannet og derved den sidste Mulighed for dem for at komme til Magten blev ødelagt. Naturligvis var det ikke ved deres egen Styrke, men kun ved den Kraft, de blev forlenet med fra tysk Side, at de kunde gøre sig Haab om at komme til at spille en Rolle, og Hjælpen, de fik fra denne Side, var baade af moralsk og økonomisk Karakter. Af særlig Værdi for dem var deres Partiorgan „Fædrelandet“, der gennem hele Tiden nød overordentlig stor økonomisk Støtte fra tysk Side. I Bladets Spalter angreb man i første Række den „marxistiske“ Regering og det danske Samfund, men snart begyndte de at rette deres Skyts mod Politiet. I Bladet fremdrog man stadig Episoder, hvor Danskere skulde have forulempet Nazister, og hvor Politiet ikke ydede disse den fornødne Beskyttelse. Man søgte herigennem at undergrave Politiet og mistænkeliggøre det i Berlins Øjne. Fritz Clausen's Forbindelse med Himmler, som var de danske Nazisters Beskytter og den, som stærkest arbejdede for, at de skulde komme til Magten, vil rimeligvis en Gang senere blive klarlagt. Det er mig bekendt, at „Fædrelandet“'s Artikler og de deri indeholdte Angreb paa Politiet blev sendt til Himmler, og at Fritz Clausen stadig stod i intim Forbindelse med denne, ogsaa gennem Kurer. Hensigten var, at Himmler, naar han saa disse stadige Angreb paa Politiet og de Forulempelser, som Nazisterne paastod at være Genstand for, skulde gribe ind til deres Fordel. Saaledes var det i sin Tid sket i Østrig, og Nazisternes Metoder var de samme her. Naturligvis svarede Politiet ikke paa disse Angreb i „Fædrelandet“, men jeg traf den Aftale med Kanstein, at hver enkelt Klage, der fremkom i „Fædrelandet“, blev nøje

undersøgt, hvorefter Rapporten tilgik Kanstein. Rapporterne blev saa af denne sendt videre til Berlin, for at det tyske Udenrigsministerium kunde blive bekendt med, at Klagerne savnede Grundlag.

En anden Form for Krigsførelse, som man anvendte overfor Politiet, var Provokationer. Et af de første Tilfælde forefaldt i Roskilde. Nazisterne havde den 29. Juni 1940 holdt et politisk Møde paa Roskilde Højskolehjem og drog derefter i Procession gennem Roskildes Gader. I Togets Bagtrop befandt der sig imidlertid en Del tyske Soldater. Da Politiet greb ind — det var ikke tilladt at gaa i Optog — sluttede den tyske Værnemagt op om Nazisterne, og i Forening drev de Politiet paa Flugt. Forskellige Betjente blev ved denne Lejlighed saaret. Da man fra dansk Side satte ind i Anledning af denne alvorlige Episode, opnaaede man, at der fra den tyske Værnemagt udgik Befaling om, at tyske Soldater ikke maatte deltage i Nazisternes Møder.

I September 1940 fik jeg pludselig Meddelelse fra Sikkerhedspolitiet om, at Fritz Clausen havde holdt et Møde med ledende Nazister, hvor man havde vedtaget med Vaabenmagt at søge at sætte sig i Besiddelse af de større danske Politistationer. Nazisterne regnede med, at hvis dette Kupforsøg lykkedes, vilde de faa overgivet Regeringsmagten i Danmark. Jeg anmodede om Aftenen pr. Fjernskriver Politimestrene om at holde tilstrækkeligt Mandskab samlet paa Politistationerne om Nætterne og skyde paa Nazisterne, hvis de gik til Angreb. Nogle Dage efter havde Nazisterne igen et hemmeligt Førermøde i D. N. S. A. P.'s Hovedkvarter i Bovrup for nærmere at drøfte den øjeblikkelige Situation i Forbindelse med Planerne om den snarlige Magtovertagelse. Man var kommet under Vejr med de særlige Foranstaltninger, jeg havde truffet til Imødegaaelse af deres eventuelle Omvæltningsforsøg. Man var klar over, „at de fra Politiets Side nu trufne Foranstaltninger meget let kunde føre til

alvorlige Tumulter med Kampe Landsmænd mod Landsmænd, hvad der vilde indebære en meget stor Risiko for en alt for stor Ophidselse af Befolkningen, saaledes at det hele ikke kunde gennemføres ved Udnyttelsen af det Overraskelsesmoment, som skulde kunne bevirke, at alt var bragt i Orden uden større Uroligheder, inden Borgerskabet naaede at ane, hvad der egentlig var foregaaet“. Den mere moderate Fløj raadede til foreløbig Tilbageholdenhed af Frygt for, at man ikke kunde magte Følgerne under de daværende Omstændigheder, medens de mere aggressive ikke vilde høre Tale om yderligere Opsættelse af Planerne, da man derved mente at risikere helt at forpasse Tiden. Den mere besindige Fløj fik Overhaand. Man vilde nu følge andre Veje for at komme til Magten. I Slutningen af 1940 havde man derefter Forsøget paa at tvinge Stauning bort fra Statsministerstillingen.

Et andet alvorligt Angreb var Politiet Genstand for den 6. December 1940 i Haderslev, hvor Nazisterne gik i Optog, bevæbnet med Spader. Da Politiet vilde splitte Toget, satte Nazisterne sig til Modværge og gennemførte deres Tog til den Forsamlingssal, hvor de skulde holde Møde.

Jeg konfererede den Aften i Telefonen med Politimesteren, den dygtige og energiske Politimester Hartmann om Situationen og gjorde ham opmærksom paa, at Nazisterne maatte afvæbnes, og en ligefrem Belejring af Forsamlingssalen fandt herefter Sted af Politiet. Med Røgbomber blev Nazisterne drevet ud og efter Kamp afvæbnet.

Den 1. og 5. Februar 1942 blev der kastet hjemmelavede Bomber uden for Nazisternes Kontor paa Kultorget. Den første Bombe foraarsagede ingen Skade, den sidste eksploderede i en Snebunke, saaledes at Døren blev beskadiget, og Vinduerne i den nærliggende Ejendom sprængtes.

Jeg skal referere en Telefonsamtale, som Fritz Clausen i den Anledning førte med Kaptajn Wodschow.

Wodschow: Jeg var hos Ministeren (Renthe-Fink); han vilde gerne tale med Partiføreren.

Fritz Clausen: Jeg skal give Besked, naar jeg kommer.

Wodschow: Jeg talte med ham i 5 Kvarter; han advarede mod den Politik, vi førte i Oktober 1941; det betød maaske, at de ikke var interesseret i at angribe Thune, og det vilde kun føre til, at de (Ministeriet) stod stærkere sammen.

Fritz Clausen: Vi behøver jo ikke at bruge Vold, vi kan gøre det lidt pianissimo.

Wodschow: Der er sket noget meget glædeligt netop i Forbindelse med dette. Der er begaaet to Bombeattentater mod D. N. S. A. P. paa Kultorvet den 1. og 5. Februar. Politiet har udlovet en Dusør paa 100 Kr.; det viser jo, at vi har Ret i det, vi har sagt til Ministeren (Renthe-Fink); vi er i en faretruende Situation; det er med fuld Ret, vi gaar ind for et Angreb mod Thune, han vil ikke beskytte os; han vidste jo dette.

Dagen efter indeholdt „Fædrelandet“ et kraftigt Angreb paa mig som Justitsminister og paa Politiet. I en firespaltet Overskrift stod følgende Partibefaling: Til alle Stormafdelinger og Partikammerater! Partiføreren befaler, at vi selv tager alle vore Omraader under Beskyttelse. Justitsministeren gør store Dele af det danske Folk fredløse og bringer vort Land i en skæbnesvanger Situation. Man gjorde opmærksom paa, at Politiets Beskyttelse over for Nazisterne svigtede, og at man nu var tvungen til at beskytte sig selv, og at man derfor vilde stille uniformerede bevæbnede Nazister paa Post uden for Nazisternes forskellige Kontorer. Dette skete ogsaa og vakte, som rimeligt var, stor Harme i Befolkningen. Jeg var imidlertid klar over, at denne Provokation fra Nazisternes Side havde en dybere Hensigt; man ventede, at

jeg vilde lade disse Poster anholde, og at man derefter den næste Dag kunde proklamere i „Fædrelandet“, at nu var det ikke nok med, at Politiet forsømte sin Pligt til at beskytte Nazisterne, nu lod man dem endda kaste i Fængsel, naar de selv var nødsaget til at beskytte sig. Samme Aften søgte Direktør Svenningsen og Departementschef Eivind Larsen den tyske Gesandt for at protestere mod Nazisternes Optræden. Senere paa Natten fik jeg selv telefonisk Forbindelse med Gesandten, der yderst ophidset ytrede: „De har vel ikke allerede anholdt de paagældende; det vilde være katastrofalt i den foreliggende Situation“. Jeg forklarede, at jeg endnu ikke havde gjort det, men at jeg ventede hans Indgriben. Og næste Formiddag havde jeg en Forhandling med Gesandten og Kanstein, hvorunder jeg forlangte, at de skulde drage Omsorg for, at de nazistiske Vagtposter øjeblikkelig blev inddraget. Ved Kansteins Medvirken lykkedes dette Dagen efter.

Jeg nærer ikke Tvivl om, at en Anholdelse af Vagtposterne den paagældende Dag vilde have kunnet medføre svære Konsekvenser for Regeringen.

Hvad jeg her har fremdraget, er kun enkelte Episoder fra de danske Myndigheders Kamp mod Nationalsocialisterne, men kan maaske bidrage til Forstaaelse af, at Nazisterne den Gang ikke var saa ufarlige, som man fra mange Sider har antaget.

2. Retsplejen.

Forspillet til Kampen om at bevare Retsplejen paa danske Hænder begyndte, som tidligere nævnt, ved Mødet i Udenrigsministeriet den 12. April 1940.

I en Skrivelse af 17. April 1940 meddelte det tyske Gesandtskab, at Straffesager angaaende Forbrydelser mod Værnemagten efter tysk Opfattelse henhørte under tysk Krigsret og skulde paadømmes efter de tyske Love.

Man erklærede sig dog villig til Forhandling, men efter en Række mundtlige Forhandlinger og Noteudvekslinger meddelte det tyske Gesandtskab, at den tyske Overkommando havde modsat sig et Forslag om, at de danske Domstole ubetinget overtog Paadømmelsen i alle Sager vedrørende Forbrydelser mod den tyske Værnemagt, som var begaaet her i Landet; man vilde imidlertid bestræbe sig for saa vidt muligt at faa alle Sager af denne Art henlagt under danske Domstole; en Forudsætning herfor fra Tyskernes Side var dog, at den danske Regering indførte strengere Straffe for Forbrydelser mod Vænemagten. Der blev i Overensstemmelse hermed fra dansk Side tilvejebragt Hjemmel til at idømme strenge Straffe for saadanne Forbrydelser, i hvilken Henseende skal fremhæves de midlertidige Tillæg til Straffeloven Nr. 219 af 1. Maj 1940, Nr. 388 af 22. Juli 1940 og Nr. 14 af 18. Januar 1941. I sidstnævnte Lov tales udtrykkelig om Forbrydelser „i Forhold til udenlandske militære Styrker, der efter Overenskomst med den danske Regering befinder sig her i Landet“. Denne i en Hovedlov optagne Udtalelse af Lovgivningsmagten maatte udelukke al Tale om Krigstilstand. Ganske stemmende hermed var de gentagne Gange i Radioen og paa anden Maade offentliggjorte Henvendelser til Befolkningen fra de skiftende Regeringer, fra Nimandsudvalget og fra de enkelte Partier til deres Medlemmer, Henvendelser der fandt Sted saa sent som Dagene kort før den 29. August 1943, og hvori man indtrængende opfordrede til ikke at forulempe Besættelsesmagten. I Overensstemmelse hermed maatte Retsplejen gaa sin Gang, og Domstolene idømte Straffe af den Strenghed, der svarede til Statsstyrets saaledes tilvejebragte Lovgrundlag. Samlingsregeringen var solidarisk med Rigsdagen, hvis Forhandlingsudvalg forhandlede med de enkelte Ministre.

Det var under disse Forhold og paa disse Vilkaar, at jeg, der ikke havde Tilknytning til noget politisk Parti,

den 9. Juli 1941 tiltraadte Stillingen som Justitsminister og overtog Varetagelsen af de danske Interesser. Vanskeligheden ved at holde Retsplejen i „de særlige Anliggender“ paa dansk Haand i min Ministertid og særlig under General Hannekens Voldspolitik i 5 Uger af 1942 øgedes efterhaanden til det bristefærdige, hvad vist maa være enhver bekendt, men hvad man ikke kender, er det Arbejde, jeg i Tiden indtil den 29. August 1943, bistaaet af mine dygtige Medarbejdere og Politiet, udfoldede for baade generelt og i Enkelttilfælde ved aktiv Indsats og forskelligartet passiv Modstand at hjælpe danske Medborgere, der efter gældende Love havde forset sig. At Regeringen og det af de 5 samarbejdende Partier i Rigsdagen nedsatte Forhandlingsudvalg bifaldt, at der arbejdedes videre paa den Linie, der i dette Spørgsmaal hidtil var fulgt, lod jeg i 1943 fastslaa til Statsraadsprotokollen.

I vedkommende Aktstykke refereres, at en af Justitsministeriet og Udenrigsministeriet foretaget Undersøgelse af, hvorvidt den tyske Fremgangsmaade kunde siges at stride mod Folkerettens Regler, havde givet til Resultat, at den tyske Værnemagt i tysk militær Straffelovgivning og tysk militær Strafferetspleje, der i Praxis ikke væsentlig afviger fra dansk Militærret, havde Hjemmel til at lade disse Sager paakende ved tysk Krigsret, at saadan Paakendelse ikke var i Strid med Folkeretten, og at der ikke forelaa nogen almindelig Aftale om, at Paadømmelsen skulde overlades de danske Domstole. Det var dog bedst stemmende med den fredelige Besættelses Begreber, at Paadømmelsen overlodes til de danske Domstole, saafremt der herved kunde ydes den tyske Krigsmagt tilstrækkelig Beskyttelse.

I Tiden indtil Midten af 1942 havde tyske Myndigheder kun forlangt ganske enkelte Sager overført til tysk Krigsretsbehandling, men da Sabotagen og den øvrige illegale Virksomhed paa dette Tidspunkt øgedes, mente man fra

tysk Side, at man ikke fik en saadan Beskyttelse som den, man tidligere havde udtalt, var en Forudsætning for, at Retsplejen kunde bevares ubetinget paa dansk Haand, og man begyndte nu fra tysk Side at gribe ind, idet man forlangte Sager, som var paabegyndt af det danske Politi, overført til tysk Krigsret. Naturligvis protesteredes der fra dansk Side i hvert enkelt Tilfælde, og i mange Tilfælde lykkedes det, efter at den tyske Krigsret havde foretaget Undersøgelse i Sagerne, at faa disse tilbage til Paakendelse ved dansk Ret. Men omkring 1. Oktober 1942 blev Gesandten Renthe-Fink efter Episoden med Kongens Telegram til Hitler pludselig kaldt tilbage til Berlin, og vor Gesandt i Berlin maatte ligeledes forlade sin Post. General Hanneken, der saaledes blev fri for Indblanding fra diplomatisk Side, benyttede nu Lejligheden til at anholde en Del Danske til tysk Krigsret, endda uden at give dansk Politi Meddelelse herom, og paa et vist Tidspunkt sad der 85 Danske i tyske Fængsler. Efter dette Interregnum, der varede til 7. November, blev Dr. Best udnævnt til Befuldmægtiget, og diplomatiske Forhandlinger kunde derfor igen optages med det tyske Gesandtskab. Det lykkedes derefter efterhaanden at nedbringe Antallet af dem, der sad i tyske Fængsler, saaledes at det i Marts Maaned 1943 kun androg 12. Ved Regeringens Afgang den 29. August 1943 sad der i tyske Fængsler kun 17 Danske, af hvilke de fleste af Kanstein var lovet tilbageleveret til Domfældelse ved dansk Domstol. (Den 1. Juni 1944 var Tallet ca. 3800, hvoraf ca. 530 var sendt til Tyskland.) Man var naturligvis fra dansk Side meget betænkelig ved den Udvikling, der fandt Sted i den Periode, hvor General Hanneken benyttede sig af sit Eneherrerdømme i Landet, men man haabede paa, at den diplomatiske Forbindelse snart igen vilde blive genoprettet, og den Kriegsgerichtsrat Johannsen — for Resten en Sønderjyde — som havde været Sjælen i de foretagne Anholdelser, lykkedes det mig ved Forhandlinger med Kan-

stein efter Dr. Bests Indsættelse som Befuldmægtiget at faa afskediget fra hans Stilling. Saavel Regeringen som Rigsdagens Samarbejdsudvalg blev i hele Tiden til August 1943 nøje informeret om de af Tyskerne foretagne Anholdelser og Domfældelser, men begge var indforstaaet med, at jeg maatte arbejde videre paa den Linie, jeg fulgte, og dette lod jeg som omtalt fastslaa i 1943 ved en Udtalelse til Statsraadsprotokollen.

3. Truslerne om Undtagelsestilstand etc.

I Begyndelsen af 1943 satte Sabotagen imidlertid voldsomt ind, og jeg ventede derfor, a' der fra tysk Side maatte fremkomme Krav af en saadan Art, at det maatte bringe Regeringen til at vige.

Hvad jeg længe havde ventet skete. Tirsdag den 16. Februar 1943 indfandt Politipræsident Kanstein og Dr. Stahlmann sig i en, som de udtrykte sig „dringende Angelgenheit“. Kanstein meddelte mig, at han efter Anmodning af Dr. Best og General Hanneken var kommet for at meddele, at de talrige Sabotagehandling, der havde fundet Sted i den senere Tid, havde bibragt Hanneken den Overbevisning, at det nu var nødvendigt at skride ind fra tysk Side.

Generalen forlangte, at disse Sabotagehandling i Fremtiden kom til at høre under tysk Krigsret, at man maatte vente, at der af Krigsretten vilde blive fældet Dødsdomme, og at disse Dødsdomme vilde blive eksekveret. Endvidere kunde der blive Tale om Bod og Opretelse af Undtagelsestilstand. Over for Kanstein gjorde jeg gældende, at jeg maatte betragte en saadan Reaktion fra tysk Side som Terror, og at de Kredse, der her i Landet begik Sabotage, sikkert var meget smaa. Indførte man Dødsstraf ved tysk Krigsret, ramte man i Virkeligheden det danske Folk, der vilde reagere heroverfor. Befolkningen vilde i sin Helhed fra at være passiv gaa over til

Aktivitet. Jeg pegede paa de Foranstaltninger, der fra dansk Side var gjort for at søge at nedbringe Sabotagen, bl. a. Bevogtningen af Jernbanerne ved Politiet.*) Herefter mente jeg, at man fra tysk Side ikke skulde skride ind, som ønsket af Generalen, men at man hellere skulde afvente Resultaterne af Politiets Arbejde, samtidig med at man lod Pressen indvirke paa Befolkningen. Efter en Forhandling den næste Dag med Generalen og Kanstein erklærede Generalen derefter, at han nu vilde afvente, om Politiets Arbejde ikke væsentligt kunde nedbringe Sabotagehandlingernes Antal, førend han paany vilde fremsætte Kravet. Sabotagen fortsatte imidlertid i stigende Tempo.

Den 11. Maj 1943 fik jeg igen Besøg af Kanstein, der vilde konferere om 3 Sabotagetilfælde, som havde fundet Sted i Nattens Løb: Sabotageakter mod Rekyllriffelsyndikatet og Værfterne i Svendborg og Aalborg. Kanstein udtalte, at Udviklingen voldte Dr. Best og ham store Bekymringer, idet Generalen reagerede kraftigt over for denne Sabotage. Kanstein rejste Spørgsmaalet om Indsættelse af dansk Militær, men dette Forslag blev imødegaaet af Direktør Svenningsen og Departementschef Eivind Larsen. Om Eftermiddagen havde jeg et Møde med Dr. Best, hvor Eivind Larsen og Kanstein var til Stede. Dr. Best slog fast, at Sabotagen kunde vanskeliggøre Videreførelsen af en rolig Udvikling. Jeg gjorde gældende, at Sabotagehandlingerne stammede fra mindre, stærkt begrænsede Grupper, at Gennemførelsen af Jernbanepolitiet havde vist sig at være af Værdi, og at man arbejdede paa at forøge Effektiviteten af de indre Bevogtninger. Efter at have drøftet forskellige Foranstaltninger til

*) Fra tysk Side havde man bragt i Forslag at lade den lokale Befolkning udkommandere til denne Opgave. Jeg var imidlertid klar over, at dette vilde komme til at virke som Gidseltagning. Man valgte derfor det mindre Onde at lade Politiet overtage Bevogtningen.

Imødegaaelse af Sabotagen udtalte man fra begge Sider, at man haabede, at Sabotagen vilde tage af, saaledes at en øjeblikkelig kritisk Situation kunde afspændes. Saa-vel Regeringen som Nimandsudvalget blev holdt nøje à jour med disse Forhandlinger, og man var enig i de Foranstaltninger, der blev truffet af Politiet til Imøde-gaaelse af Sabotagen.

Saa gik Tiden indtil Juli 1943, hvor nogle Sabotører i Kælderen til Dagmarhus sprængte Fordeleren til Dagmarhus' Telefoncentral. Dr. Best lod mig kalde og meddelte mig, hvad der var passeret, idet han gjorde mig opmærksom paa, at Faren for alvorlige Indgreb fra tysk Side var overhængende. Jeg udtalte, at jeg fandt det uheldigt, at man fra tysk Side ikke bedre havde sikret Ejendommen, og efter at vi havde drøftet forskellige Forslag, forstod jeg, at Dr. Best havde i Sinde at se Tiden an, inden man fra tysk Side vilde fremkomme med alvorlige Krav.

Sabotagen blev imidlertid ved med at tage til, og Onsdag den 4. August 1943 meddelte Direktør Svenningsen i Udenrigsministeriet mig, at der mellem General Hanneken og Dr. Best var Enighed om, at alle Sabotører, der af tysk Krigsret blev idømt Frihedsstraf paa 8 Aar eller mere, skulde afsone Straffen i Tyskland. Man ønskede fra tysk Side kundgjort for den danske Befolkning, at forskellige danske Sabotører vilde blive ført til Tyskland til Afsoning af høje Tugthusstraffe, og at i Fremtiden Straffe paa over 8 Aars Tugthus for Sabotage vilde være at afsone i Tyskland. Jeg udtalte, at jeg ikke kunde gaa ind paa at lade en saadan Meddelelse udsende i Pressen. Vi havde indrettet en særlig Afdeling i Horsens Fængsel med det for Øje, at saadanne Straffe skulde afsones i Danmark, en Ordning der var truffet efter Overenskomst med Tyskerne, og som alene var truffet for at kunne føre 8 Sabotører, der af Hanneken var sendt til Tyskland under Interregnet, tilbage til Strafafsoning i dansk

Fængsel. Jeg ønskede Sagen drøftet med Finansminister Kofoed, der paa den Tid fungerede som Statsminister under dennes Bortrejse. Finansministeren og jeg var enige om, at det var udelukket at udsende en Meddelelse i den foreliggende Form til Befolkningen, uden at Sagen havde været drøftet i et Ministermøde. Direktør Svenningsen forespurgte, om ikke Meddelelsen kunde udsendes af Dr. Best, saaledes at den stod for tysk Regning. Heroverfor hævdede jeg, at det maatte give Befolkningen Indtryk af, at vort Retsvæsen nu laa i tyske Hænder, og Finansminister Kofoed sluttede sig til denne Opfattelse. Direktør Svenningsen foreslog saa, at man skulde forsøge at faa Dr. Best til at slette den generelle Bestemmelse om, at svære Sabotagestraffe vilde være at afsone i Tyskland i Fremtiden. Jeg vilde imidlertid personlig ikke gaa ind for noget af Forslagene, men maatte ønske, at Spørgsmaalet blev afgjort i et Ministermøde.

Socialminister Laur. Hansen kom nu til Stede og oplyste, at der i Øjeblikket var mange Strejker løbende rundt omkring i Landet, og at der var stor Uro i danske Arbejderkredse, bl. a. paa Grund af Forholdene i Italien, hvor Mussolinis Stilling var rokket, og under disse Omstændigheder mente Socialministeren, at en Meddelelse til Befolkningen om, at danske Sabotører vilde blive sendt til Tyskland, vilde blive Draaben, der bragte Bægeret til at flyde over, og at han derfor maatte fraaade en saadan Udsendelse. Man blev enig om at søge Dr. Best for at faa en Udsættelse, indtil der kunde blive indkaldt til Ministermøde. Under Forhandlingerne, som jeg i Direktør Svenningsens Nærværelse førte med Dr. Best, var denne meget alvorlig og udtalte sig med megen Skarphed om Sabotørerne. Han paapegede, at han var gaaet ind for, at Dødsstraf mod disse ikke blev anvendt her i Danmark, i Modsætning til i alle andre besatte Lande, men at man nu maatte vide, at den stedse tiltagende Sabotage maatte medføre en effektiv Reaktion fra tysk

Side, og at det formentlig vilde være effektivt, naar Sabotørerne vidste, at de vilde blive ført til Tyskland. Efter nogen Forhandling lykkedes det at bevæge Dr. Best, som havde krævet Svaret afgivet straks, til at udsætte Spørgsmaalet til Statsministerens Hjemkomst fra Jylland, der skulde finde Sted et Par Dage efter.

I et Ministermøde den 9. August forelagde jeg Sagen og gik ind for, at man ikke skulde efterkomme Kravet fra tysk Side. Man sluttede sig hertil, og Statsminister Scavenius forelagde derefter Regeringens Svar for Dr. Best, som frafaldt sit Krav.

I den følgende Tid havde man Strejkerne i Esbjerg, Aalborg, Odense og Aarhus, forbundet med stor Uro, og den 28. August blev det Krav stillet om Bod, Undtagelsestilstand, Dødsstraf m. m., som jeg fra den 16. Februar stadig havde søgt at undgaa i Overensstemmelse med de Ønsker, der næredes af Regering og Rigsdag.

Og vil man nu spørge, hvorledes mine Politiembedsmænd og jeg i Tiden fra 16. Februar 1943 og videre fremefter saa paa Situationen, kan jeg svare, at vi allerede fra Begyndelsen af 1943, hvor Sabotagen for Alvor satte ind, forudsaa, at dette før eller senere maatte medføre en Sprængning af Forholdet til Tyskerne. Vi følte os imidlertid overbevist om, at der endnu vilde hengaa Aar, før Tyskland brød sammen, og at et Brud, hvorefter Retsplejen blev taget ud af vore Hænder, vilde medføre netop de Tilstande, som opstod efter den 29. August — med Henrettelser, Fængslinger, Deportationer m. v. Clearingmordene havde vi dog ikke forudset. Vi regnede aldeles ikke med, at man kunde standse Sabotagen, men ansaa det for at være mere i dansk Interesse, at den gennem os blev modarbejdet moderat, fremfor at Tyskerne satte Gestapo ind derpaa, og for hver Maaned, der gik, glædede vi os over, at de Fængselsophold eller Ophold i Koncentrationslejre, som efter Ophøret af vor Funktion uvægerligt vilde blive Frihedskæmpernes Lod, vilde blive

saa meget kortere. Selv om vi ikke paa det Tidspunkt var bekendt med, hvor forfærdelige Forholdene var i de tyske Koncentrationslejre, maatte vi regne med, at slet eller slet ingen Kost og uhygiejniske Forhold kunde blive skæbnesvangre for dem, hvis Ophold kom til at strække sig over Aar. Jeg føler mig personlig overbevist om den store Værdi af det halve Aar, der her blev vundet.

Var Bruddet sket i Februar 1943, og de Herrer Pancke, Bowensiepen, Buncke m. fl. havde faaet Lejlighed til allerede da at udfolde deres Initiativ i et Crescendo, vilde de Ødelæggelser, Landet blev udsat for i deres Tid, være blevet af betydeligt større Omfang, Clearingmordenes Antal væsentligt forøget og Tusinder af gode Danskere have lidt Døden i Tyskland.

At dette ikke blot er en Hypotese, derom vidner de Udtalelser, som Bowensiepen fremkom med overfor Politinspektør Magius i 1944 og som jeg andet Steds har refereret, og det store Program for Ødelæggelse af Menneskeliv og Værdier, som Brøndum og Bothilsen-Nielsen nu har erkendt at have haft i Sinde at gennemføre, og som de, om de paa et tidligere Tidspunkt kunde have begyndt at virke, havde haft Udsigt til at realisere.

KAPITEL VIII

Overtagelsen af Ministerstillingen.

Som tidligere omtalt ombyttede jeg den 9. Juli 1941 min Stilling som Rigspolitichef med Stillingen som Justitsminister. To Justitsministre havde da i Besættelses-tiden maattet træde tilbage under Paatryk fra tysk Side, og jeg var klar over, at denne Omstændighed vilde tjene til fra Begyndelsen at gøre Efterfølgeren upopulær ved at kaste det Skær over ham, at han omvendt vilde bestræbe sig for at vise sig særlig imødekommende overfor Tyskerne. Allerede som Rigspolitichef havde jeg været udsat for Mistænkeliggørelse i den danske Radio fra England for mit Medlemsforhold i Dansk-Tysk Forening, og jeg maatte gaa ud fra, at Angrebene i den kommende Tid — efterhaanden som Forholdet mellem de tyske Besættelsesmyndigheder og det danske Folk tilspidsedes — maatte blive stærkere og stærkere. Jeg havde da ogsaa over for Statsminister Stauning, der to Gange henvendte sig til mig for at faa mig til at overtage Stillingen, vægret mig derved, men naar jeg endelig gav efter for disse Opfordringer, der støttedes fra flere andre Sider, skyldtes det først og fremmest, at jeg maatte indrømme, at jeg maaske gennem min Forbindelse med Kanstein var den, der bedst vilde kunne føre Kampen mod den danske Nazisme, som endnu paa dette Tidspunkt laa inde med store Muligheder. Jeg betragtede det som den største

Fare for vort Land, om Nazisterne skulde blive i Stand til ved tysk Hjælp at overtage Regeringsmagten. Skete dette, vilde der utvivlsomt opstaa en dyb Spaltning og Sindelagskrise i Befolkningen, der vilde have varige og skæbnesvangre Følger. Jeg maatte dernæst erkende, at de Opgaver, der iøvrigt forestod en Justitsminister, i det væsentlige laa paa det politimæssige Omraade, hvor jeg som Politimand skulde have de største Muligheder for at gøre en Indsats. Jeg betragtede Justitsministerposten som en Skanse, der skulde holdes saa længe som muligt, men følte mig samtidig overbevist om, at det kun vilde være for en Tid. Jeg vil have Lov til at hævde, at jeg betragtede det som et stort Offer, jeg bragte. Jeg repræsenterede ikke noget politisk Parti og skulde jo ikke have Sæde i Rigsdagen. Det drejede sig derfor for mig kun om Ombytning af to Embedsstillinger, og jeg gav personlig Afkald paa meget ved at gaa over til den prekære Ministerstilling med dens øgede Ansvar og Bryderi. Jeg vidste, at jeg satte mit Renommé som Politimand paa Spil, og at jeg, hvis jeg inden Besættelsestidens Ophør maatte træde tilbage, ikke kunde gaa tilbage til mit Embede som Rigspolitichef paa Grund af den snævre Connex med Justitsministerposten, saa at jeg vilde være afskaaret fra at vende tilbage til den Stilling, som jeg betragtede som min Livsopgave. En tilsvarende Anerkendelse som overfor min Embedsvirksomhed kunde jeg ikke vente, og det var mig klart, at selv det bedste Arbejde paa Opgaven maaske i lang Tid vilde møde en misopfattende Vurdering. Naar jeg lige til de sidste Dage har haft Lejlighed til at konstatere, at jeg, selv af dem, der skulde vide Besked, anses for Ophavsmand til Kommunisternes Fængsling den 22. Juni 1941, bekræfter dette, hvor svært det politiske Oplysningsarbejde er.

Naar man fra forskellig Side retter Anker imod mig som en af Bærerne af den Politik, som af skiftende Regeringer blev ført indtil den 29. August 1943, ønsker jeg

hermed at klarlægge mit Standpunkt til denne, idet jeg, selv om jeg aldrig aktivt har deltaget i Politik og alene indtraadte i Staunings Regering for som Fagminister at røgte Justitsministerposten, naturligvis til en vis Grad hæfter for den Politik, som i de Aar blev ført.

Da Besættelsen indtraf den 9. April 1940, tog den da siddende Regering det Standpunkt ikke med Vaabenmagt at bekæmpe Besættelsesmagten udover at præstere en kortvarig Modstand. Om dette Standpunkt var rigtigt eller ikke, skal jeg ikke udtale nogen Dom om. Men selv om man ikke ønskede, at der fra dansk Side skulde kæmpes, vilde dette ikke have forhindret, at den danske Regering havde afvist ethvert Samarbejde med de tyske Myndigheder og havde trukket sig tilbage. Efter alt, hvad der var sket i de forløbne Aar i Tyskland: Hitlers Brud paa Løftet til Østrig om ikke at annektere Østrig eller blande sig i dets indre Forhold, hans Angreb paa Tjekkoslovakiet og Polen, hans Forfølgelse og Udryddelse af Jøderne og endelig hans Brud paa den Ikke-Angrebspakt, han i 1939 havde indgaaet med Danmark, kunde Regeringen nære Tvivl om, at det Tilsagn, som den 9. April blev givet, vilde blive holdt. Kongen og Regeringen besluttede imidlertid at fortsætte det grundlovmæssige Styre, men omtrent 1 $\frac{1}{4}$ Aar efter kom Regeringen til at staa ved Korsvej Nr. 2. I denne Tid fik man nemlig rig Lejlighed til at konstatere det ene Løftebrud og Overgreb efter det andet. Straks efter Besættelsen begyndte Tyskerne at støtte de danske Nazister for at bringe dem til Magten. Man vil endnu mindes, hvorledes Nazisterne ustandselig, ganske som i sin Tid i Østrig, provokerede Uroligheder. Optøget i Roskilde i Juli 1940 og i Haderslev i November samme Aar er kun Eksempler derpaa. Nævnes maa ogsaa Nazisternes paatænkte Kupforsøg over for det danske Politi i September 1940, som jeg andetsteds har omtalt, og som, hvis det var lykkedes, utvivlsomt havde givet Tyskerne et Paaskud til at overlade Nazisterne Regerings-

magten i Danmark, og endelig Stormløbet mod Stauning i Slutningen af 1940.

Og til alt dette kom noget meget væsentligt: Stillingen for vort Retsvæsen. Efter vanskelige Forhandlinger var man i Begyndelsen af Aaret 1941 naaet dertil, at man for at bevare Retsplejen paa dansk Haand bl. a. havde maattet indføre strenge Straffebestemmelser for Spionage, Sabotage og Zersetzung over for den tyske Værnemagt og endda havde maattet indgaa paa, at den tyske Krigsret, hvis den ikke fandt den Beskyttelse, som derved var givet Værnemagten, tilstrækkelig, selv kunde gribe ind og overtage den fuldstændige Behandling af en Sag. En saadan Indgriben skete i flere Tilfælde med den Følge, at danske Statsborgere ved tysk Krigsret var idømt meget haarde Straffe. Man maatte nu være klar over, at dette kunde gentage sig og sandsynligvis vilde ske, efterhaanden som Modviljen mod Tyskerne steg ved de Overgreb, de bestandig gjorde sig skyldig i. Men alene dette, at dansk Politi og danske Domstole skulde være virksomme for at paagribe og dømme danske Statsborgere, der efter paatvungne Love havde forset sig over for den tyske Værnemagt, maatte efterhaanden skabe en Kløft mellem de danske Retsmyndigheder og den danske Befolkning. Heroverfor kunde det ikke hjælpe, at Myndighederne opbød al deres Evne for paa enhver Maade at støtte de Sigtede gennem Afhøringer, hvor man søgte at lægge dem Svarene i Munden, ved at undgaa at inddrage andre, der kunde sigtes i Sagerne, og ved Domsafsigelser, hvor det kunde lade sig gøre, frifandt eller afsagde saa mild en Dom som muligt. Selv ellers forstandige Folk, over hvem der ved dansk Ret blev afsagt saadanne Domme, og som maatte kunne indse, at de ved at blive stillet over for en tysk Krigsret vilde være langt værre stillet, bebrejdede Retsmyndighederne, at de gjorde udansk Arbejde. I de følgende Aar gjorde dette Synspunkt sig stærkere og stærkere gældende og synes for

mange i Dag langt at overskygge de Fordele, som dette, ganske vist haltende danske Retsvæsen indtil den 29. August 1943 uimodsigelig bød det danske Folk.

Jeg tvivler dog ikke om, at en sundere Vurdering af Dommernes Holdning atter vil gøre sig gældende. Her er det kun Hensigten at paapege, at man havde accepteret den store Ulempe at lægge Politiet og Domstolene blot for en ugunstig Folkestemning.

Den nye væsentlige Begivenhed, jeg sigter til, var Kommunistfængslingerne af 22. Juni 1941. Uden at jeg som Rigspolitichef blev underrettet derom, fandt disse Fængslinger Sted efter tysk Krav ved direkte Ordre til Politidirektøren og Politimestrene fra den daværende Justitsminister. De virkede og maatte virke som et alvorligt Overgreb og en dyb Krænkelse af Retsbevidstheden, ogsaa fordi Nazistpartiet ved sin udæskende Adfærd samtidig maatte gaa fri for en kraftig Reaktion, endsige en tilsvarende Behandling. Indgrebet var kommet saa pludseligt, at kun enkelte af Ministrene var med i Beslutningen derom. En Omgørelse vilde ganske vist have været vanskelig, fordi de fængslede i saa Fald sikkert vilde være overført til tysk Varetægt. Den samlede Regering valgte imidlertid at godkende Interneringen og at arbejde videre paa at løse Opgaverne trods de Fremmedes Tilstedeværelse i Landet, og heller ikke, da Nimandsudvalget gik i Gang med Drøftelsen af en Lov, blev der taget Afstand fra det skete. Dette kunde dog ikke medføre, at jeg ikke fandt mig forpligtet til at gaa ind i Regeringen og gøre min Del af Arbejdet, idet det ikke var saa væsentligt forskelligt fra mit tidligere. Det stod mig klart, at Stillingen allerede var anstrengt, ikke mindst ved den nys indtrufne Begivenhed, hvis Konsekvenser nu skulde udfolde sig, og at det var tvivlsomt, hvorlænge dansk Styrelse kunde opretholdes, men paa den anden Side opfattede jeg det saaledes, at det var hele Landets alvorlige Bestræbelse efter at have gennemlevet de to nævnte Kriser,

trods de Vanskeligheder der maatte komme, stadig at søge opretholdt et grundlovsmæssigt Styre omkring Kongen, der uforandret befandt sig ved Regeringens Sæde.

Af Betydning ved Valget af den saaledes skildrede Holdning havde det været, at man med Rette skønnede at maatte regne med en aarelang Fortsættelse af Besættelsen, mens omvendt opdukkende Forhaabninger om i nær Fremtid at ville staa over for Krigens Ophør altid viste sig at virke animerende i Befolkningen paa Ønsket om at gaa til aaben Modstand, f. Eks. ved Italiens Sammenbrud i Sommeren 1943. Protestpolitikken Forudsætninger maatte med andre Ord Kampens Kortvarighed være. Det var der Erfaringer for fra Sønderjydernes Kamp under Fremmedherredømmet, hvor de oprindelig kun kunde tænke at lægge deres Danskhed for Dagen ved at afholde sig fra Møde i den tyske Landdag og Rigsdag og ved at sende den værnepligtige Ungdom ud af Landsdelen, indtil man i 1878 indsaa, at da Kampen vilde bliive langvarig, maatte den modsatte Politik følges, om Landsdelens Danskhed skulde bevares. Det var sikkert ikke uden Sammenhæng med disse Erfaringer, at der i denne Landsdel med den vaagne Danskhed kun var ringe Gnidning med Besættelsesmagten, og den stedlige Politivirksomhed og anden Myndighed lagde ikke Skjul paa, at man helst ønskede dansk agiterende Paavirkning holdt borte.

Naar det ovenfor udviklede maa fastholdes, vil jeg hævde, at der først i August 1943 paany forelaa en Krisesituation, der stillede Regeringen et afgørende Valg, fordi den efter sin alvorlige Karakter stod paa Linie med Begivenhederne af 9. April 1940 og 22. Juni 1941.

Da Opfordringen kom til at slutte sig til Antikomintern-Pagten, var det vel mit første Indtryk, at man stod over for Bruddet, og Publikum, der ikke var orienteret, beholdt i længere Tid dette Indtryk. Men der var i Virkeligheden ikke Tale om noget nyt Indgreb, kun om en De-

monstration, og nu at bryde vilde kun have været en forsinket Reaktion oven paa 22. Juni 1941.

Noget lignende gælder det i Slutningen af 1942 stillede militære Krav om Afgivelse af Hærens Udrustningsgenstande, et Krav, der ved Forhandling hurtigt blev nedsat.*) Der var i alle Tilfælde god Konsekvens i, at man lige til August 1943 søgte frem ad den tidligere Vej, men nogen Diskussion om, hvorvidt det havde været bedre for Landet, at Ministeriet paa et tidligere Tidspunkt var traadt tilbage og havde ladet Modstandsbevægelsen ene paa Valpladsen, skal jeg ikke rejse, det falder uden for mit Formaal, og en exakt Besvarelse tror jeg overhovedet ikke kan gives. Det minder mig om Problemet fra 1864: om General de Meza gjorde vel i at beslutte sig til Dannevirkes Rømning; nogen endelig Mening herom har ikke dannet sig, men man er dog naaet til, at Agtelsen for de Mezas Personlighed er genoprettet, og at han ikke længere af dem, der er imod Rømningen, beskyldes for udansk Færd. Det tilsvarende bør ikke nu lade vente paa sig.

Jeg skal endnu sige et Par Ord om min Stilling i Ministeriet. Naar jeg som den ledende Politimand blev anmodet om at gaa ind i Regeringen, var det givet, at Opretholdelsen af Ro og Orden maatte indgaa som et Led i mit Program, og hvad der allerede er meddelt om mine Oplevelser omkring 9. April 1940, viser, at jeg straks havde haft Lejlighed til at varetage dette over for Tyskerne, idet Rigspolitichefens Stilling ved denne Lejlighed fra tysk Side var blevet trukket mere i Forgrunden, end det

*) Den 22. November 1942. Uddrag af min Dagbog.

Samtale med Kanstein, overfor hvem jeg tog stærkt Afstand fra General Hannekens Krav om Aflevering af Materiel til Hæren. Jeg kaldte det en Haan mod det danske Folk. En halv Snes Dage efter Regeringens Dannelse at komme med et saadant Krav var en Udfordring og stridende mod sund Fornuft. Hvis Regeringen afslog Kravet, og der blev Ministerkrise, var Spørgsmaalet ikke længere et Spørgsmaal, der alene vedrørte Generalen men ogsaa Dr. Best. Kanstein var pinlig berørt og lovede at drøfte Sagen med Dr. Best.

egentlig stemte med dette Embedes administrative Karakter. At jeg nærmest var Fagminister, betød ikke, at det justitsministerielle Omraade isoleredes ud, og at der ved dets Administration blev gaaet paa egen Haand. Tværtimod havde dette Ministerium en central Plads, der gjorde samtlige Ministerier interesseret i dets Arbejde og Optræden. Medens det var Justitsministerens specielle Hverv at sige, hvorledes de tekniske Politiopgaver skulde løses, maatte han iøvrigt holde den nøjeste Føling med de andre Ministre, særlig Udenrigsministeren, og i stort Omfang maatte der direkte forhandles til tysk Side, dels af mig personlig, dels af min Departementschef.

Naar det andetsteds er oplyst, at Udenrigsministeriet af Hensyn til Ensartetheden var det Ministerium, der paa de andre Ministeriers Vegne førte Forhandlingerne med de tyske Myndigheder, maa det her bemærkes, at Justitsministeriet i hele Perioden var nødsaget til at forhandle direkte med disse, støttet af Udenrigsministeriet i mere betydningsfulde Sager.

Mine to nærmeste Forgængere i Stillingen havde holdt ud hver i et Aar, og naar jeg ikke ved Krisen i Efteraaret 1942 benyttede Lejligheden til at træde tilbage som den, der havde ydet, hvad der kunde forlanges, var det i hvert Fald ikke, fordi det brydsomme Hverv i Ministeriet havde noget tillokkende for mig. I Modsætning til mine to Forgængere i Embedet, der ved deres Afgang opnaaede et passende Avancement, fordi de i en vanskelig Tid havde paataget sig et utaknemligt Hverv (et dirty job — som Udenrigsminister Christmas Møller har udtrykt sig —), befandt jeg mig forlængst i tjenstmæssig Slutstilling og vilde som Rigspolitichef have det betydelig lettere. De 5 Uger fra Oktober til November 1942, hvor General Hanneken efter Gesandten Renthe-Finks Hjemkaldelse drev Voldspolitik, havde været særlig enerverende, men havde stillet mig en Opgave, som jeg følte mig forpligtet til at løse, nemlig at skaffe

Friheden tilbage til de mange, der paa den Tid var sendt i tysk Fængsel her i Landet. Det lykkedes mig ogsaa at nedbringe Tallet fra 85 til 12, men det medtog Tiden til Marts 1944, og Vilkaaret var, at jeg maatte fortsætte i Ministeriet.

Naar jeg har kaldt min indledende Pjece for „Et Tilbageblik“, var det for at understrege, at jeg vil føre Læserens Blik bort, ikke blot fra den Nutid, der begyndte med Befrielsen, men ogsaa fra det Tidsrum, der begyndte med Departementscheffstyret og Justitsvæsenets Passivitet i De særlige Anliggender. Min Ministertid forløb under de helt forskellige Signaler, jeg ovenfor har angivet. Jeg stiller mig paa den Tids Standpunkt og kræver at faa min Gerning vurderet ud fra dette.

At dette Standpunkt i nogen Grad staar i Modsætningsforhold til det, der er Aanden i den tilbagevirkende Straffelovgivning, hvis Haandhævelse iøvrigt har stillet vor Retspleje Opgaver af gigantiske Dimensioner, er jeg klar over.

Det er imidlertid alle Tidens Erfaring, at kun den Straffnorm, der taler til Retsfølelsen, og som derfor staar i Kontakt med Befolkningens Anskuelse, faar virkelig samfundsmæssig Betydning. De Domme, der i Kraft af en Lov maa udgaa fra Retterne uden denne Ballast, faar kun den Virkning, som den kolde Statsmagt giver dem, og maaske vil Retsfølelsen senere bryde igennem og opheve disse Virkninger. Ved normal „fremadskridende“ Straffelovgivning er der langt større Sikkerhed for, at Lovgivningsmagten opnaar nævnte Kontakt. I hvilken Udstrækning disse Synspunkter vil komme til Anvendelse paa den foreliggende Straffelovgivning, skal jeg forøvrigt ikke prøve paa at udrede, men jeg vender mig mod en politisk Vurdering af Besættelsestiden, som parallelt med nævnte Lovgivning har villet føre det store Ord. Den Holdning med Afvisning overfor eller direkte Bekæmpelse af den tyske Værnemagt, hvortil Tiden blev

inde særlig mod Slutningen af det næste halvandet Aar, og som mundede ud i Befrielsen i Maj 1945, har man villet gøre til eneste gyldige Prøvesten for den rette ranke Danskhed. Efter denne Tankegang maa de Mænd, der forud derfor bragte Landet igennem paa anden Vis, nærmest glæde sig, om de undgaar Straf for deres Kompromis'er med Tyskerne; nogen Anerkendelse som fulgode Danske kan de ikke vente sig.

Man burde dog kunne indse, at en ændret dansk Holdning naturligvis ogsaa vilde have betydet en ændret tysk Holdning, der igen vilde have afsat skadende Virkninger for Land og Folk, som nu udeblev. En helt skæv Tankegang er det at glemme den Halvdel af Billedet, som under den nævnte Forudsætning vilde være tegnet af den tyske Værnemagt, og at overse alle de Farer for Land og Folk, som gennem Aarene blev holdt borte ved de foragtede Forhandlinger. Glæden over Landets Tilstand ved Befrielsen vilde nok være udeblevet, hvis den ønskede „Tilbagevirkning“ af den nye Tid og dens Metoder havde været mere end et Tankeeksperiment.*)

Ukyndigheden har her indgaaet et Forbund med Magtfølelsen, som denne Bog agter at gøre Front imod. Om der overalt og til enhver Tid har været grebet rigtigt paa mit Omraade, skal jeg henstille, men jeg vil hævde at have holdt de Løfter om min Virksomhed, som jeg ved min Tiltræden gav mine Kolleger og mig selv.

I et Tilbageblik paa Halvaaret efter Befrielsen (Berlingske Tidende den 11. November 1945) beklager Modstandsbevægelsens Førstemand Professor Mogens Fog, at det ikke har været muligt at gennemføre „en aabenhjertig Drøftelse“ af de to politiske Hovedlinier, der prægede Be-

*) Om de vældige Tab af Menneskeliv ved Henrettelser, Deportationer m. v., som ramte andre tyskbesatte Lande som Holland og Belgien, kan henvises til Louis Nizers Bog: Hvad skal der ske i Tyskland?

sættelsesaarene herhjemme: „Samarbejdskursen og den aktive Modstand“. Dette udleder han blandt andet af det Forhold, at „Politikerne ikke har villet staa ved, at de af oprigtigt Sind og Overbevisning bekæmpede den aktive Modstand indtil Sommeren 1943. Tværtimod har de villet hævde, at de kun paa Skrømt talte mod Sabotagen etc., og at deres Undtagelseslovgivning først og fremmest tilsigtede at beskytte os“. Følgen heraf har været, at „en klar og utvetydig Diskussion er blevet umulig, og Befolkningens Interesse for disse vitale Problemer sløvet“. Sagt med andre Ord betyder det, at Mogens Fog i Forstaaelse af, at dette vilde øge Sympatien for den Side, han repræsenterer — vilde foretrække, at Samarbejdskursens Tilhængere indtog en mere stejl og mod Modstandsbevægelsen fjendtlig Holdning. For Modstandsbevægelsens Tilhængere ønsker han, som det fremgaar af andre Dele af Artiklen, at deres Indstilling kunde have haft samme Grundlag som i Norge (Krigstilstand og en udenlandsk Regering). Fremfor alt ønsker han at rette Søgelyset kritisk mod det Sindelag, der besjælede dem paa den anden Side og synes derved at komme i betænkelig Nærhed af „det kværuletiske og selvretfærdige“, som han iøvrigt vil tage Afstand fra ved Fortsættelsen af Frihedskampens Arbejde. Der er Grund til en Gang for alle at understrege, at Drøftelsen, hvis den skal blive „klar og utvetydig“, maa fastholde, at den har med danske Forhold og kun med saadanne at gøre, og at Sideblik til Norge, Holland o. s. v. alt for let indbringer falske Analogier. Uden at kunne tale paa „Politikerne“s Vegne, hvortil jeg ikke tør regnes, vil jeg for mit Vedkommende henvise til ovenstaaende Redegørelse for mine Motiver til at modarbejde den aktive Sabotage og til, hvad der andetsteds i Bogen er sagt om Bekæmpelse af nationale Meningstilkendegivelser, som man i Virkeligheden kunde være enig i. Saa simpelt og skematisk, som Mogens Fog ønsker Motivforholdet opstillet for polemisk at kunne gaa løs paa

det, var det ikke, fordi den politiske og statsretlige Situation var mere sammensat end som saa. Hvad angaar det, der tilsigtedes med Undtagelseslovene, hvorved vel forstaas Kommunistloven og de specielle Straffelove, hævder jeg, at deres Formaal var et dobbelt: at værne om Statens Selvstændighed og at sikre en mere skaansom Behandling af dem, der ramtes af Lovene, og jeg er enig i, at man kommer til gale Slutninger, hvis man kun har Øje for det sidste.

KAPITEL IX

Kommunistloven og dens Administration.

I 1910 dannede en Del yderliggaaende Medlemmer indenfor Socialdemokratiet en ny Organisation „Fagoppositionens Sammenslutning“, som skulde foranstalte ikke varslede Strejker, eventuelt gennemføre Sabotage, Blokade o. s. v. Sammenslutningen udgav sit eget Blad „Solidaritet“. Bevægelsen, der var den danske Form for Syndikalisme, fik Næring af Krigsaarenes Uro. Fra 1918 udskilte utilfredse Medlemmer sig og dannede „Danmarks socialistiske Arbejderparti“, der havde „Klassekampen“ som Organ, og „Danmarks venstre-socialistiske Parti“, der udgav Dagbladet „Arbejdet“. Omkring Aaret 1919 omdannedes „Danmarks venstre-socialistiske Parti“ til „Danmarks kommunistiske Parti“, og har siden eksisteret under dette Navn, idet det søgte Tilslutning til Sovjetregeringen i Rusland. Bevægelsen foraarsagede i Aarene fra 1918 til ind i 30'erne megen Uro i Samfundet og forskaffede Politiet et stort Arbejde med at opretholde Ro og Orden. Jeg minder om Stormen paa Børsen i 1918, Grønttorvsspektaklerne samme Aar, Sømandsstrejken, gennem Aarene utallige Møder paa offentlige Pladser, Fælledparken og Blaagaards Plads med Tumulter og Rudeknusninger i Følge, Tumulterne paa Christiansborg Slotsplads og det store Slag paa Aaboulevarden. I Rigsdagssamlingen 1932—33 udtalte Partiets Ordfører i Folketinget blandt andet: „Vort endelige Maal er Social-

isme, det naas kun gennem Revolution“, og at Maalet var at omstyrte det bestaaende Samfund og gennem Diktatur tage fat paa Opbygning af det kollektive kommunistiske Samfund. Senere i Trediverne indtog Partiet en roligere Holdning, men inden Krigen havde man fra kommunistisk Side ikke givet Udtryk for den Politik, som man nu følger, og hvorefter man med Stemmesedlen i Haand vil søge at tilkæmpe sig Magten i Samfundet. Man maa forstaa, at Regeringen gjorde det til en Pligt for Politiet nøje at følge en saadan Bevægelse, blandt andet ved at føre Kartotek over de ledende Medlemmer, og at bekæmpe den Uro og Uorden, som den gav Anledning til. Men jeg tør hævde, at dansk Politi kun kæmpede som Soldater i en Armé og ikke lod sig lede af personlige Følelser. I samme Øjeblik, det kommunistiske Parti stiller sig paa Linie med andre Borgere i Samfundet, maa Politiets Opgave overfor Partiet høre op, og nogen Bitterhed hersker i Dag ikke indenfor Politiet overfor Partiet som saadant. En Parallel har vi jo i de Kampe, som Politiet i Aarene omkring 1870 førte mod „Dansk Socialdemokrati“, (Kampen paa Fælleden).

Som Eksempel paa den neutrale Indstilling, Politiet i Aarene lige inden Besættelsen havde overfor Partiet, kan jeg nævne, at Politiet, saa vidt jeg husker, i 1939 fik en Anmodning fra Gestapo i Tyskland om at skaffe Oplysning om, hvad visse tyske Kommunistere havde udtalt heroppe ved Møder i „Det danske kommunistiske Parti“. Jeg lod svare, at dansk Politi ikke saa sig i Stand til at besvare Forespørgslen. Jeg ringede derefter personlig Folketingsmand Axel Larsen op og gav ham Underretning om den Forespørgsel, jeg havde faaet, idet jeg paapegede overfor ham den Fare, det rummede for tyske Kommunistere, om der ad anden Vej skulde tilgaa Gestapo Meddelelse om, hvad de her havde udtalt.

Den 21. Juni 1941 blev der af Tyskland paaført Rusland Krig, og det var for det besatte Danmarks Vedkommende

et Led i Planen at uskadeliggøre de herværende formentlig russisk-venlige og tysk-fjendtlige Aktivister, med andre Ord at gaa til en Frihedsberøvelse af saadanne danske Kommuniste, der kunde antages at betyde en Fare for den tyske Værnemagts Interesser. Vejen, man gik, var at opfordre Danmark til at foretage det fornødne. I Væg-ringstilfælde vilde man naturligvis selv have udført det, muligvis ved selv at tage hele Styrelsen i sin Haand. For de paagældende Personer vilde der derfor intet være opnaaet ved en saadan Vægning. Justitsministeren, nuværende Civildommer Harald Petersen, fulgte Henstillingen om øjeblikkelig Anholdelse af Kommunisterne, og gennem Justitsministeriet udsendtes der Ordre herom til de stedlige Politivrigheder, uden at jeg som Rigspolitichef benyttes som Mellemed. Hvilke Personer, der skulde anholdes, overlodes i det væsentlige til Politiet, og det viste sig ogsaa ret snart, at adskillige igen kunde løslades. Af 295 anholdte Personer holdtes 116 tilbage. Hermed var den Tilstand skabt, som bestod, indtil Tyskerne den 29. August 1943 overtog Horserødlejren i Nordsjælland, hvor Hovedparten gennem den følgende Tid under Af- og Tilgang var holdt interneret, nemlig den Tilstand, at den tyske Værnemagt indtog en uvenlig Holdning over for disse danske Statsborgere, som Landets egne Myndigheder ikke havde givet nogen Særstilling, og at de sidstnævnte Myndigheder — til Værn for danske, derunder de paagældende Statsborgeres Interesser — havde paa-taget sig at træde ind som Mellemed mellem dem og den fremmede Militærstyrke. Hele den Virksomhed, som jeg i min Periode kom til at udfolde over for Kommunisterne, var Opretholdelsen af denne om Morgenen den 22. Juni 1941 skabte Tilstand, der inden for det Stauning'ske Samlingsministerium var en fuldbyrdet Kendsgerning, da jeg den 9. Juli overtog Justitsministeriet.

Det tyske Krav begrænsede sig ikke til Anholdelse men maatte efter Sagens Natur ogsaa gaa ud paa et Forbud

mod kommunistisk Agitation og Foreningsdannelse. Paa Rigsdagen var der ikke rejst nogen Indvending mod, at Anholdelsesbegæringen omfattede alle Partiets Rigsdagsmænd, og Statsminister Stauning havde godkendt, at der ikke gjordes nogen Undtagelse med Hensyn til dem. Noget Anledning til at forberede mig paa Løsning af Opgaven havde jeg ikke haft, og med Udgangspunkt i et allerede i Ministeriet udarbejdet foreløbigt Lovudkast omfattende de nævnte Forbud og Besiddelsestagen (ikke Beslaglæggelse) af kommunistiske Foreningers Pengemidler og Papirer, var jeg stillet over for at skulle samle Lovgivningsmagten om Fastlæggelse af Rammen for Kommunistproblemets Løsning, en Opgave, der maatte ventes at blive vanskelig, fordi det ikke er for meget sagt, at Anholdelserne havde bibragt Befolkningen et kraftigt Chok. Ganske uvilkaarligt spurgte man: Er noget slikt muligt efter vor Grundlov? Og man svarede helst mere ud fra sin Samvittighed end ud fra Kendskab til Grundloven: Det kan ikke være muligt.

Det første Punkt var Indførelsen af de to nævnte Forbud. Foreninger med ulovligt Formaal kan efter Grundloven forbydes, og under et Ordskifte i Folketinget nogle Aar forinden var det som foran anført af Kommunistpartiets Ordfører erkendt, at Partiet principielt tilstræbte en voldelig Ændring i Statens Styrelse, men dette var ikke blevet benyttet til at anfægte Foreningernes Liv. En partimæssig Indsats i Kampen i Spanien m. v. havde senere sat sig Spor i nogle paa dansk Grund udspillede Kriminalsager, og hertil kom navnlig nu den fjendtlige Holdning over for Besættelsesmagten, som kunde følge af dette aktivistiske Partis Tilknytning til Sovjetrepublikken. At en Lov paa dette Grundlag gyldigt kunde udstede Forbudene med tilhørende Straffebestemmelser, blev ikke omtvistet.

Det laa mere tvivlsomt med Frihedsberøvelsen, der jo var forebyggende og ikke grundede sig paa begaaede

Overtrædelser. Da et Fortilfælde altid har en beroligende Indflydelse, naar man staar usikker over for noget nyt, kunde der her være fremdraget den af K. K. Steincke gennemførte Interneringslov af 11. April 1925, hvorefter Personer, der ved Lovens Ikrafttræden var idømt Frihedsstraf for Sædelighedsforbrydelse, og som uden at være utilregnelige havde psykopatiske Anlæg, inden for en Frist af et Aar fra deres Løsladelse kunde undergives Internering paa ubestemt Tid, kun ifølge et Skøn over Hensigtsmæssigheden heraf, men uden at have begaaet noget. Ingen havde anset denne Lov for grundlovsstridig. Fra en enkelt Side i Rigsdagen mente man, at Anholdelserne kunde opretholdes som frivillige, nemlig ved Frygten for tysk Indgriben, og der ytredes ogsaa den Mening, at Legalisering var unødvendig, fordi Politiets Anholdelser dækkedes af Nødretten og en Gang lovlige vedblivende maatte være lovlige.

Det stod til Justitsministeren at klargøre denne juridiske Situation, og herved søgte jeg foruden hos Ministeriets Embedsmænd Vejledning hos Højesteret, der under Ferien i Juli og August repræsenteredes af Præsidenten, Dr. jur. Troels G. Jørgensen. At indhente Erklæringer hos Højesteret over Udkast til Love var Skik og Brug i hvert Fald under hele Enevælden, hvor Rettens Uafhængighed som Domsorgan dog var anerkendt fra før 1771. I Nutiden vil Højesteretsdommernes tilsvarende Medvirken normalt ske som Medlemmer af Kommissioner eller Udvalg, bortset fra processuelle Love, hvor Retten stadig kan blive spurgt, foruden at to af dens Medlemmer sidder i Retsplejeudvalget. Det drejede sig imidlertid her om noget andet, nemlig om et abstrakt Responsum. Det var af afgørende Vigtighed for Regeringen at vide, hvordan en Retssag kunde antages at falde ud, da man naturligvis ikke kunde udsætte sig for, at det den 22. Juni iværksatte igen ad Domstolsvejen blev ophævet. Den praktiske Retsplejes Standpunkt var derfor af afgø-

rende Betydning og alene en væsentlig Usikkerhed om Holdbarheden af den paa det blotte Politiindgreb beroende Tilstand maatte blive bestemmende. Præsidentens Anskuelse, som han gav Udtryk for i en skriftlig Udtalelse, og som jeg maatte slutte mig til, var, at Udstedelse af en Lov om Adgang til Frihedsberøvelse var nødvendig, om det skulde undgaas, at de Anholdte ligefrem kunde erhverve Dom for deres Ret til at blive sat paa fri Fod med den Begrundelse, at Lovgivningsmagten efter at have haft Tid og Lejlighed dertil ikke havde villet godkende Fængslingerne, der kun under selve Udførelsen kunde nøjes med den nødretlige Begrundelse; deres endelige Hjemmel maatte søges i en Lov. Efter det anførte var det fuldt tilstrækkeligt at nøjes med Præsidentens Udtalelser, der for hans Vedkommende ikke røbede Tvivl, men nogen konkret Retssag lod sig jo ikke anstille.

Om Grundlovsmæssigheden af en saadan Lov bad jeg ikke Præsidenten om nogen Udtalelse. Som det fremgik af en kommenterende Tidsskriftartikel kort efter Lovens Fremkomst, nærede han den Opfattelse, at Grundlovens § 78, som her alene kunde komme i Betragtning, ikke kunde sættes i Forbindelse med Spørgsmaalet om Tilladeligheden af at give en saadan Lov, og samme statsretlige Anskuelse skal nu doceres ved Københavns Universitet. Men for Lovgivningsmagtens Faktorer maatte det være tilstrækkeligt at vide, at Staten havde været stillet over for et ydre Krav, hvis Tilstedeværelse havde betydet en Fare for dens Selvstændighed, samtidig med at det for de Paagældende virkede som en Beskyttelsesforanstaltning, og den Opfattelse havde allerede fæstnet sig, at Grundlovens Regler om Frihedsrettighederne, f. Eks. Forsamlingsfriheden, ikke er bindende under slige anormale Tilstande. Nævnte Fortolkningsspørgsmaal behøvede derfor ikke at fremdrages, men en Indsigelse om Grundlovstridighed maatte forstumme og kom heller ikke frem paa Rigsdagen.

Forslaget suppleredes paa et ret sent Stadium af Behandlingen efter Nimandsudvalgets Ønske med en Regel om Fremstilling for Dommer af de Internerede, svarende til Grundlovsforhør over Sigtede. Beslutning om en Internering skulde hver Gang fattes af Justitsministeren, der derom havde at give Beretning til et særligt af begge Rigsdagens Ting dannet Udvalg. Stillerne af Forslaget om Fremstilling vilde dermed skaffe en Garanti mod Fejltagelser og Misbrug. Tanken var god, men dermed var ikke sagt, at den lod sig praktisere. Det var et Retsplejespørgsmaal, hvorom det var rimeligt at høre Retsplejeudvalget, men en Sammenkaldelse af dette i den Anledning lod sig ikke arrangere i Ferietiden, og det hastede med Lovens Færdiggørelse. Udvalgets Formand, Højesteretspræsidenten, der mundtligt blev spurgt, tog Afstand fra at lade Retskontrollen omfatte mere end den foreslaaede Kontrol med Fejltagelser med Hensyn til Identitet eller Oplysninger, idet Skønnet om den fornødne Grund til at anholde efter sin polititekniske og udenrigspolitiske Natur efter almindelige statsretslige Principper formentlig ikke egnede sig til at undergives Dommerskøn, der derfor vilde komme til at mangle Selvstændighed. Dette fandt jeg at maatte lægge til Grund, og Loven havde dermed faaet den Skikkelse, hvori den gennemførtes og stadfæstedes den 22. August 1941. Om „Grundlovsforhøret“ var det bestemt, at det skulde foregaa for en bestemt Dommer ved Byretten med Kæreadgang til Højesteret, og i Praksis har denne Akt i en halv Snes Tilfælde bevirket, at Begæring om Internering toges tilbage.

Efter Befrielsen er Kommunistloven bortfaldet og altsaa nu en saga blott. Højesteret fik i Kæremaalene hurtig Lejlighed til som en Selvfølge at gaa ud fra dens Grundlovmæssighed, stemmende med det politiske Skøn, som uden Modsigelse havde faaet en ansvarlig Regering og enig Rigsdag til at gennemføre den uden at gaa ind i nogen juridisk Grundlovsfortolkning. Den modtoges ikke

med Glæde i Befolkningen, men det er ikke retfærdigt at overføre Ubehaget ved Loven paa den Mand, hvis Lod det blev at paraferen den. Man maa for min Skyld gerne betegne den som „skændig“ (Ugeskrift for Retsvæsen, Maj 1945), naar det underforstaas, at Skændigheden er paa tysk Side, men som urimelig maa jeg betegne en Opfattelse, der kun hæfter sig ved, at en dansk Lov i tysk Interesse tilføjede en Gruppe Statsborgere særlige Indskrænkninger og Lidelser, men som ikke vil se paa Formaalet dermed, nemlig at befri disse Statsborgere for endnu større Genvordigheder og det øvrige Samfund fra paa sig at faa overført den Fjendtlighed, der af Magthaverne næredes mod nævnte Gruppe.

Den under forrige Verdenskrig til Syge og Saarede indrettede Lejr i Horserød i Nærheden af Helsingør blev indrettet til at modtage de internerede. Efter senere Udvidelse kunde den rumme ca. 335 Mænd, hvoraf knap 100 i Enkeltværelser. De faatallige Kvinder indkvarteredes oprindeligt i en særlig Afdeling i Vestre Fængsel med Enkeltværelser. Indbyrdes Isolation krævedes ikke, og der var Adgang til Besøg og Brevveksling under Kontrol, indenlandsk Radio og Bladhold. Der var Indretninger til Gymnastik, Husflid og Undervisning, ingen Arbejdspligt udover Rengøring og Opfyring mod Godtgørelse. Der skulde gives mindst halvanden Times Ophold i fri Luft daglig, og Forplejningen, „Funktionærkost“, var bedre end den for Varetægtsfanger sædvanlige. For Familierne droges Omsorg, saaledes at deres Forhold opretholdtes efter Principerne for Hjælp til til Militæret indkaldtes Familier. Der gaves de Internerede Beklædningshjælp og Lømmepenge 75 Øre, senere 1 Kr. 50 Øre pr. Dag og til Hustruer Rejsehjælp til Besøg. I Foraaret 1942 blev der givet Tilladelse til, at de Internerede under Ledsagelse af Lejrens Personale kunde foretage Spadsereture i Lejrens Omegn, og at nogle af de Internerede, der var Kunstmalere, under Bevogtning kunde opholde sig uden for

Lejrens Omraade for at male. Justitsministeriet havde endvidere paa dette Tidspunkt under Overvejelse at søge gennemført en Ordning, hvorefter de Interneredes Hustruer kunde besøge de Internerede uden Kontrol og saaledes, at Besøget foregik i de Interneredes Værelser inde i Lejren, men ingen af de saaledes nævnte Lempelser kom til at træde i Kraft paa Grund af det nedenfor nævnte Flugtforsøg. Som Disciplinærmiddel anvendtes Nægtelse af nogle af Goderne og Overførelse til Ophold i Vestre Fængsel. Dette anvendtes en Overgang paa hele Belægningen i Horserød efter et Flugtforsøg gennem en gravet Udgang, hvorved 2 undveg. Efter tysk Krav blev det herefter nødvendigt at gøre visse Indskrænkninger. Antallet af Internerede var svingende, og til Løsladelser maatte der gives Samtykke fra tysk Side. Over for uafviselige tyske Krav var det i November 1942 nødvendigt at tage ca. 250 Personer i Forvaring. Lejren var omgivet af Traadhegn og bevogtet af Fængselsvæsnets Personale.

Som et Led i deres Aktion mod den danske Stat og Befolkning tog Tyskerne tidlig om Morgenen den 29. August 1943 Horserødlejren i Besiddelse. Ca. 90 Mand undslap i Forvirringen, medens Resten, 143 Mænd og 7 Kvinder fulgte med Lejren. En Maaned senere forringedes deres Stilling føleligt, idet de samtidig med Jødedeportationerne førtes til Tyskland og anbragtes i Lejr i Stutthof ved Danzig. Det opgives, at godt 90 efter Befrielsen er ankommet til Danmark, og 31 skal være befriet af Russerne, medens 29 er døde eller forsvundne. Lidelser og Mishandlinger blev her deres Lod.

Jeg maa mere indgaaende beskæftige mig med denne Begivenhed, der afsluttede min Ministertid, fordi den er gjort til Genstand for et særlig heftigt Angreb paa mig som Chef for Horserødlejrens Administration. Klagen, der er fremsat af en Gruppe af de Internerede ved Landsretssagfører, nuværende Statsadvokat Carl Madsen, og indbragt for den parlamentariske Kommission, gaar ud paa,

at jeg, da Ministeriets Overvejelser den 28. August Kl. 4 Eftm. afsluttedes med en Vægning ved at være de fra tysk Side fremsatte Krav følgagtig, burde have beordret Lejren aabnet eller noget før ladet de Internerede bringe et andet Sted hen, hvorfra de, naar Afgørelsen var faldet, kunde have faaet Friheden eller være tilbageført til Hoserød. Ja, hvis det havde været saa simpelt under de daværende Forhold at varetage Landsmænds Tarv. Det forholder sig med disse Angreb, ligesom det ovenfor blev sagt om Angrebet for at have tilvejebragt Kommunistloven, at Angriberne klynger sig til isolerede Kendsgerninger, her den, at de Internerede kunde have faaet Friheden, hvis Lejrens Udgang var aabnet før Tyskernes Komme — men lukker Øjnene for hele den samfundsmæssige Sammenhæng, der dog maa indebære, hvad Lovene skal være, ikke blot for dennes officielle Repræsentanter, men for alle. Jeg kan gaa videre og pege paa, at Klagen indirekte rummer en Anerkendelse af, at den danske Internering relativt var et Gode for Kommunisterne, hvilket i 1941 betonedes i Rigsdagen, endog saaledes, at det fra en enkelt Side antoges, at man frivilligt vilde underkaste sig Interneringen. Det er jo dette Gode med dansk frem for tysk Bevogtning, man klager over at have mistet efter 2 Aars Nytte deraf, et Gode, der ikke vilde have vist sig, om Interneringen i 1941 straks vilde være blevet gennemført ved tysk Foranstaltning, thi som paavist vilde Besættelsesmagten ikke unde ledende Kommuniste personlig Frihed.

Det maa anerkendes, at Klagen ikke gentager, hvad der andetsteds er fremført mod mig, at jeg under et Besøg i Lejren længere Tid før den omtalte Begivenhed skulde have givet Løfte om under en forandret Situation over for Tyskerne at aabne for Lejren. Dette er nemlig ikke rigtigt. En forandret Situation kunde foreligge paa væsentlig forskellig Maade, hvoraf en, som man en Tid ret ivrigt drøftede, en engelsk Invasion, der satte en væbnet

Styrke ind mod Tyskerne, vilde have været særlig gunstig for en Aabning. Jeg svarede og kunde kun svare, at det maatte komme an paa Forholdene, hvad der kunde gøres. Derimod paaberaaber man sig, at den stedlige Lejrledelse den 28. August havde givet bestemt Løfte om Løsgivelse, saa snart de stedfindende Forhandlinger med Tyskerne maatte være bristet, medens Ledelsen forinden vilde anse det for ulykkeligt for Landet, om Forvaringen blev afbrudt. I Tillid hertil holdt man sig rolig, skønt man regnede med, at Bevogtningsmandskabet ikke vilde have hindret en samlet Bortrømning. Ogsaa de overordnede Tjenestemænd i Statsadvokaturen for Særlige Anliggender skulde tidligere have lovet de Internerede Adgang til Flugt i Tilfælde af, at Tyskerne vilde overtage Lejren. Her led de Internerede altsaa en Skuffelse. Jeg maa hertil sige, at jeg ikke havde faaet noget meddelt om slige Løfter og Aftaler, og at der ved Forespørgsler hidtil intet er fremkommet herom.

Det var ikke saaledes, at jeg under Ministermødets langvarige Forhandlinger den 28. August, et Par Gange afbrudt af Forhandlinger med Nimandsudvalget, hvis Formand var fhv. Statsminister Buhl, ikke ogsaa overvejede, om der kunde være noget at gøre ved Horserødlejren, og min Departementschef, der assisterede mig i Mødet, mindede mig om at bringe Emnet paa Bane, hvad jeg straks skal komme tilbage til. Fra anden Side modtog jeg ikke nogen Henvendelse, saaledes ikke fra Nimandsudvalget og ikke fra Rigsdagens saakaldte Kommunist-Udvalg. Men mine Overvejelser maatte tage samme Retning, som Lejrledelsens efter Klageskriftet gjorde, og som dette inden for en vis Ramme selv finder berettiget, men ganske vist maatte mine Overvejelser føre mig længere, og jeg kunde ikke indskrænke mig til at have Horserødlejrens lille Samfund for Øje og ikke tillige det store Samfunds Tarv, som jeg havde at varetage.

Den Holdning, Ministeriet den 28. August besluttede

sig til over for de tyske Krav om at tilvejebringe Lovhjemmel for Dødsstraf i forskellige Tilfælde og Udredelse af Bod m. v., kan betegnes som passiv Sabotage, men Aabning af Lejren for de Internerede vilde klarlig have Karakteren af en betydningsfuld aktiv Sabotage fra Ministeriets Side. Der var ved den første Indsættelse til Forvaring givet Tyskerne et senere gentaget Tilsagn om kun at løslade Internerede med tysk Samtykke i hvert enkelt Tilfælde. Bruddet herpaa vilde give en yderligere Begrundelse for den tyske Retorsion, og Lejrens Aabning vilde sikkert efter tysk Opfattelse paakræve og berettige til en Aktion af tungeste Vægt rettet saavel mod de paa Flugt værende og andre Kommuniste med deres Paarørende som mod hele vort Samfund. Kommuniste var efter tysk Opfattelse det samme som eventuelle Sabotører. At givne danske Løfters Forudsætninger var bortfaldet ved den tyske Aktion den 29. August, var en juridisk Betragtning, som der ikke vilde være Ørenlyd for. Jeg skal henlede Opmærksomheden paa to Omraader af større samfundsmæssig Betydning, der vilde være i særlig Fare. Det ene var den fremtidige administrative og lovgivningsmæssige Statsstyrelse, som man haabede at kunne faa overført til Departementscheferne. At dette Haab vilde gaa i Opfyldelse, var langtfra sikkert. Mange ventede i dette Styres første Dage, at det i Løbet af et Par Uger vilde komme til at vige Pladsen for en tysk Protektoratsregering. Noget Villighed til at udvise den Tolerance over for de danske Interesser, som her blev udvist, og som vedligeholdtes i Resten af Besættelsestiden, kunde sikkert ikke være paaregnet, hvis Ministeriet havde beseglet sin Afgang med den Aktion, hvis Undladelse nu bebrejdes mig, idet man forlanger, at Justitsministeren, der ikke havde noget politisk Parti at støtte sig til, skulde paatage sig et politisk Ansvar, som intet af Partierne vilde gaa ind for. Tyskerne vilde selvfølgelig ikke udsætte sig for en lignende Optræden paa andre Omraader fra Departementschefernes Side,

f. Eks. med Hensyn til dem, der sad i Fængsel som sigtede for eller afsonende Straf for Forseelser i særlige Anliggender. Det andet var Jøderne, mod hvem Uvejret brød løs en Maanedes Tid senere, samtidig med Kommunisternes Bortførelse til Tyskland. Faren herfor havde jeg længe været opmærksom paa, og den fremstillede sig ogsaa ved denne Lejlighed for mig. Var Deportationerne uden Forberedelse kommet dengang i Forbindelse med den 29. August, vilde den have haft et betydeligt større Omfang end i de første Dage af Oktober, da Tyskernes Beslaglæggelse af Mosaisk Troessamfunds Medlemslister allerede havde bestemt mange til Bortrejse.

Spørgsmaalet havde en saadan Rækkevidde, at det burde drøftes paa Ministermøde, og dette var ogsaa min Bestemmelse. Lejligheden kom ved Slutningen af Mødet den 28. August, og som nævnt mindede Departementschefen mig derom. Jeg udtalte mig da i Kredsen af de Tilstedeværende om den Anmodning, der var blevet fremsat til mig af Repræsentanter for de Internerede, og fra den anden Side af Bordet faldt der den Bemærkning, at det Spørgsmaal kunde ikke tages op.*) Jeg fik deraf det Indtryk, at der ialtfald ikke var Stemning for at aabne Lejren, og forfulgte da ikke Emnet dybere. Men for saa vidt muligt at hjælpe paa de Interneredes Stilling bestemte jeg mig for paa egen Haand at træffe den Foranstaltning at forbyde, at Bevogtningspersonalet ved Flugtforsøg anvendte Skydevaaben mod dem, der ikke standsede ved Tilraab. Efter Slutningen af Mødet gav jeg derfor Ordre til den fornødne Instruktion herom til Lejrledelsen.

En vis Sammenligning kan anstilles med de paa Gaar-

*) Den Talende var Handelsminister Halfdan Henriksen, der, saavidt jeg mindes, fik Tilslutning af Ministeren for offentlige Arbejder.

Statsminister Scavenius har senere udtalt til mig, at han for sit Vedkommende vilde have været stemt mod en Aabning af Lejren, hvorved han ogsaa henviste til, at der blev givet Tyskerne udtrykkelig Tilsagn om, at man vilde afholde sig fra slige Skridt.

den Store Grundet internerede ca. 40 engelske Undersaatter, der under Udenrigsministeriet bevogtedes af dansk Militær og Politi. Ogsaa disse stod i Fare for en Overførelse til Tyskland. Internatet overgik til tyske Hænder, og der havde ikke været givet Englænderne Lejlighed til at forlade det.

Ministeriets Besvarelse af de tyske Krav afgaves om Eftermiddagen Kl. 4, men skønt Svaret var afslaaende, havde Kravene ikke paa den Maade været ultimative, at der med Sikkerhed kunde gaas ud fra, at Forhandlingerne dermed var endeligt afbrudt. At aabne Lejren, forinden den endelige Tilkendegivelse om Forhandlingernes Afslutning var modtaget, vilde have været det samme som at umuliggøre deres Fortsættelse, altsaa fra min Side en uforsvarlig Handling. Omtalte Tilkendegivelse fremkom tidlig den næste Morgen, nemlig Kl. 4, til Statsministeren, men allerede forinden, nemlig Kl. lidt over 3, var Tyskerne indtruffet ved Horserødlejren og havde umuliggjort en samlet Flugt derfra. Jeg maa derfor hævde den faktiske Umulighed af en Aabning af Lejren, der ikke løb Fare for at virke afbrydende paa en fortsat Forhandling. Det er ikke nærmere oplyst, hvad der foregik i Horserødlejren, inden Tyskerne Kl. ca. 3 Morgen kom til Stede. Kun saa meget vides, at der først da foregik et Flugtforsøg. Men hvis den tydelige Anvisning, jeg gennem min Ordre havde givet, var blevet fulgt, og en samlet Flugt var blevet Følgen, vilde det maaske senere have vist sig, at jeg havde ovovet mig længere ud over for Tyskerne end forsvarligt, naar henses til, at disse ikke vilde begrænse Ansvar til mig personlig men lade det gaa ud over hele Samfundet. I Indholdet af den omtalte Ordre ligger naturligvis, at jeg regnede med en almindelig Rømning fra Lejren. Med det anførte har jeg oplyst, hvad jeg kan sige om det rent faktiske.

Selv bortset fra det anførte maatte det altsaa være afgørende, at landsomfattende politiske og sociale Hensyn,

hvis Vægt maatte antages følt af alle, talte mod at gaa videre end til det af mig foretagne mindre Skridt, at lette en Flugt fra Lejren. Hvor alvorligt den senere Jødedeporation end følte, maa det ikke overses, at den set med tyske Øjne var moderat. Deporterede Jøder fra alle andre Lande, f. Eks. de norske, af hvilke kun 16 af ca. 700 vendte tilbage, gik en alvorligere Skæbne i Møde end de danske i Theresienstadt, og det vil erindres, at man oprindeligt heller ikke nærrede Haab om en Tilbagevenden derfra. Dette kunde være blevet anderledes, og var sandsynligvis blevet det, hvis selve den danske Regering havde sluttet sin Funktion med en Sabotage af de her forudsatte Dimensioner, der baade vilde bryde Regeringens hidtil fulgte Linie og indeholde den stærkest mulige Udfordring til Tyskerne. Endelig blev der som bekendt i Tilslutning til Aktionen af 29. August foretaget ca. 100 Anholdelser af en Række Mænd og Kvinder i fremstaaende Stillinger og ligeledes af en Mængde Officerer. De Paagældende løslodes atter efter nogen Tids Forløb, men ogsaa over for dem er det nærliggende at antage, at der ved en Aabning af Lejren vilde være blevet taget Anledning til strenge Foranstaltninger.

For en Fuldstændigheds Skyld skal jeg endnu omtale et Par Betragtninger, der er blevet fremsat i Diskussionen om Horserødlejrens Aabning.

Man har i Pressen og endog i Rigsdagen villet stille Spørgsmaalet op paa denne tilsyneladende slaaende Maade: I sin Tid fængslede vi Kommunisterne for at beskytte dem mod tysk Fangenskab ved en dansk Bevogtning; naar vi ikke længere kunde skaffe dem dansk Beskyttelse, maatte vi altsaa slippe dem fri og beskytte dem paa denne nye Maade. Men for det første var Formaålet med Fængslingen ikke alene at beskytte Kommunisterne, det var ogsaa at beskytte den danske Stat, altsaa det øvrige Samfund, mod tysk Herredømme, og for det andet lukker Ræsonnementet Øjnene for alle de andre Hensyn, der fra

et praktisk Synspunkt melder sig, naar man vil tænke over, hvad en Aabning af Lejren vilde betyde. Tyskerne overlod os Bevogtningen i Forventning om, at vi vilde udføre den, og skuffedes denne Forventning, vilde deres Retorsion sætte ind som ovenfor beskrevet. Slutningen fra disse Præmisser bliver derfor den modsatte af den forudsatte, nemlig at Beskyttelsesformalet maatte opgives.

En anden Betragtning har jeg hørt fremsat af en anset Jurist, men af lige saa lidet vejende Art, nemlig den, at jeg efter at have beordret Lejren aabnet, kunde have bragt mig i Sikkerhed i Sverige. For det første vilde Ansaret næppe være tilskrevet mig alene, men lagt paa det samlede Ministerium, men dernæst er det kun i normale Fredstider, at Ansaret individualiseres til den enkelte Person. Under Krig og lignende Forhold vil Ansaret blive lagt paa det Samfund, Gerningsmanden repræsenterer. Om jeg var til Stede eller ikke, vilde være ganske uden Betydning med Hensyn til de Reaktionen, der vilde indtræde.

Efter Befrielsen staar vi over for de hjemvendte Kommunisters Klager over, hvad de har maattet gennemgaa, og disse Klager maa virke stærkt paa vore Sind. Omvendt er man ikke tilbøjelig til at fæste sig ved de Farer, der ikke blev aktuelle, men det er man dog nødt til, hvis man vil paatage sig at dømme om Spørgsmaalet. Man maa genopleve Situationen den 28. August 1943, da de ansvarlige havde at afveje to Komplekser af Farer mod hinanden: Faren for Samfundet og Faren for de Internerede, og hvad Størrelsen af den sidstnævnte Fare angaar, tør det vel endnu anføres, at Bortbringelsen til Tyskland ikke kunde staa som den umiddelbare Følge af Lejrens Overgang paa tyske Hænder; den kom ogsaa faktisk først en Maaned senere sammen med Aktionen mod Jøderne. Besættelsestiden krævede Gang paa Gang skæbnetunge Afgørelser, hvor det var klart, at de tilstræbte Formaal

maatte købes med tunge Ofre, saaledes naar Frihedsraadet opretholdt Sabotagekampen mod Tyskerne og deres Stikkere trods Visheden om, at det til Gengæld vilde koste Hundreder af udenforstaaende Borgere Livet gennem Clearingmordene. Den almindelige Opfattelse har dog ikke her underkendt Rigtigheden af Frihedsraadets Afgørelse. Forskellen mellem denne og Horserød-Afgørelsen er alene, at der ved den sidstnævnte maatte afvejes to Farekomplekser mod hinanden, men ved den førstnævnte en vis Fare mod Fordelen ved et vist Resultat. Ved denne Sammenstilling kommer altsaa de til Tyskland bortførte Kommuniste til at staa paa Linie med de mange flere, der maatte miste Livet ved Clearingmord, og mon man da vedblivende ikke vil kunne forstaa, hvad der overgik dem? Naar man fornuftigvis maatte vige tilbage for at foretage denne Sabotagehandling af Frygt for den ekstraordinære Reaktion, den kunde ventes at fremkalde, er dette ganske svarende til, hvad der er udtalt fra Modstandsbevægelsens Side, at man navnlig oprindelig afholdt sig fra Angreb paa tysk Værnemagt af Frygt for den særlige Reaktion, dette kunde fremkalde. Forøvrigt var Kommunisterne jo ikke ene om ganske uforskyldt at blive underkastet Lidelserne ved tysk Fangenskab. Jeg minder om de ca. 2000 Politimænd, der førtes til Buchenwalde, og hvoraf 84 omkom.

Min Virksomhed havde været indledt med, at jeg skulde ordne Kommunisternes retslige Stilling i Tilslutning til Fængslingerne, og min sidste Funktion var at anstille den Overvejelse, at det ikke lod sig gøre at aabne for Horserøddlejren. Efter manges Opfattelse har jeg vistnok ogsaa i Mellemtiden væsentlig været optaget af at bekæmpe det nævnte Partis Medlemmer, og adskillige, ved jeg, har i Besættelsestiden oparbejdet en stærk Vrede mod mig paa denne Konto. Til at faa Luft for disse Følelser har der efter Befrielsen været tilstrækkelig Lejlighed, og Tiden er nu til at ræsonnere over, om denne Følelse egentlig

har været berettiget. Dette gælder ogsaa dem, der har fundet det tjenligt at nøjes med at staa som Tilskuere. Jeg har paavist, at Loddet blev kastet før min Tid, nemlig da Fængslingen skete i Juni 1941. Den Dag blev Roret lagt om til den nye Kurs, og Resten, som jeg havde med at gøre, var simpel Følge deraf under det Program at varetage hele Samfundets Tarv. Jeg har paavist, at der ikke var Holdepunkt for at tale om Grundlovsbrud. Bladene og Forfatterne bør omgaas lige saa forsigtigt med denne Glose som med en ueksploderet Landmine. Det er farligt at komme med letfærdige Beskyldninger for Grundlovsbrud, ogsaa farligt paa den Baggrund, at Forslaget til Kommunistloven den 20. August 1941 blev tiltraadt i Folketinget med Ordførertaler fra alle Partier undtagen de fraværende Kommuniste, uden at nogen antydede Tvivl om Grundlovsmæssigheden. Derimod taltes der om denne Lovs ekstraordinære Karakter og om, at den, som ogsaa dens Ord lyder paa, kun burde anvendes, hvor Statens Sikkerhed og Forhold til fremmede Magter krævede det, hvilket med Omhu er iagttaget. Ingen skal villigere end jeg indrømme, at denne Lov lagde store Byrder og Lidelser paa Kommunisterne og deres Paarørende, men jeg protesterer mod alene eller i Forening med dem, som jeg dengang stod sammen med, at blive gjort til Skive for disse ureflektede fjendtlige Følelser. Kommunistloven — det skal indrømmes — varetog tyske Interesser, men som jeg har paavist, gjorde den det kun, fordi den derigenem tillige varetog danske Interesser. Det volder Vanskelighed at fastholde denne Sammenhæng, efter at den tyske Magt er smuldret bort, thi dette medførte, at ogsaa de danske Interesser forsvandt. Den korte Hukommelses Repræsentanter — og dem findes der mange af — kan saa kun forstaa Loven som udsprunget af Servilitet over for Tyskerne og søger at drive en Kile ind mellem Lovens Ophavsmænd og dem, der havde det rette Sindelag, men dette vil ikke lykkes, da det er i Strid med den historiske

Sandhed. Statsraadsprotokollen og Rigsdagstidende viser, at Regering og Rigsdag stod sammen om Loven som en Blok, ikke glade ved at skulle give den, men enige om, at Loven ikke kunde undgaas.

Uddrag af en fra Justitsministeriet tilvejebragt Redegørelse.

„Straks efter Lovens Vedtagelse blev der af Justitsministeriet udfærdiget Beslutning om Forvaringstagelse af de 116 Personer, der allerede var taget i Forvaring.“...

„I Tiden fra den 22. August 1941 til den 22. Juni 1942 blev yderligere 35 Personer taget i Forvaring. En stor Del af disse — ialt 17 — udgjordes dog af Personer, der skulde have været anholdt allerede den 22. Juni 1941 og siden da havde været eftersøgt til Forvaring, og for hvis vedkommende der straks den 22. August 1941 af Justitsministeriet blev truffet Forvaringsbeslutning. De øvrige var Personer, der havde været sigtet og anholdt for kommunistisk Virksomhed, og som det enten ikke fandtes forsvarligt at løslade efter endt Afsoning (9), fordi de maatte antages at ville fortsætte den kommunistiske Virksomhed, eller for hvis vedkommende det med Sikkerhed maatte antages, at de var betydende Led i det kommunistiske Propagandaapparat, selv om der ikke forelaa sikre Beviser for, at de allerede havde begaaet Overtrædelser af Lovens Bestemmelser. Endvidere blev som nedenfor anført enkelte kommunistiske Fagforeningsledere taget i Forvaring.

I Tiden fra 22. August 1941 til 22. Juni 1942 blev paa den anden Side løsladt ialt 39 Personer. Den første løsladte var Forfatteren Martin Andersen Nexø, der løslodes allerede den 6. September 1941 efter Forhandling med de tyske Myndigheder, idet man foruden til hans høje Alder og skrøbelige Helbred henviste til hans literære Fortjeneste og Anseelse. Ogsaa enkelte andre Løsladelser i denne

Periode fandt Sted efter forudgaaende Forhandling med det tyske Gesandtskab, men i de fleste Tilfælde blev der blot givet de tyske Myndigheder Meddelelse om Løsladelsen og Motivering for denne, navnlig den paagældendes Alder og Helbredstilstand. Man foretog imidlertid ogsaa en samlet Gennemgang af de Forvaredes Forhold med Henblik paa at løslade dem, som det fandtes upaakrævet at tilbageholde længere; det drejede sig navnlig om Personer, som ikke havde været særlig fremtrædende Kommuniste, og som nu var villige til at indgaa paa de for Løsladelsen stillede Vilkaar, ligesom der var rimelig Grund til at tro, at de vilde overholde disse Vilkaar. Den 30. Oktober 1941 løslodes saaledes 16 Personer.

Efter Danmarks Tiltrædelse af Antikominternpagten og de i den Anledning stedfundne Demonstrationer i November-December 1941, indtraadte der imidlertid en Stramning i den politiske Situation, og det var derfor ikke muligt at gennemføre en større samlet Løsladelse uden at støde paa afgørende tysk Modstand herimod. Efter den samlede Løsladelse i Oktober 1941 har der derfor kun fundet Løsladelse Sted i Enkelttilfælde, hvor særlige Grunde kunde motivere Løsladelsen. Man forsøgte vel i Begyndelsen af 1942 en fornyet Gennemgang af de forvaredes Forhold med Henblik paa mulige Løsladelser, og der blev af Statsadvokaten for særlige Anliggender afgivet Indstilling om Løsladelse af ca. 30 af de Forvarede; paa Grund af det fra tysk Side indtagne Standpunkt dertil kunde disse Løsladelser dog ikke gennemføres, men maatte udskydes til et senere Tidspunkt. Skærpelsen i den politiske Situation og den øgede kommunistiske Virksomhed medførte, at denne samlede Løsladelse i Sommeren 1942 maatte definitivt opgives. Medvirkende hertil var ogsaa de i Begyndelsen af Juni 1942 stedfundne Undvigelses fra Lejren i Horserød, som ogsaa medførte, at man fra tysk Side i højere Grad end hidtil interesserede sig for de Forhold, hvorunder Forvaringen fandt Sted.“ ...

„Til dette Antal løsladte kommer endvidere 2 Forvarede, der henholdsvis den 9. Juni og 10. Juni 1942 undveg fra Lejren, og 2 Personer, der henholdsvis den 1. Juni og 3. Juli 1942 undveg fra den Fængselsbetjent, der led-sagede dem.“ ...

„I Tiden fra den 30. August 1942 til den 31. Oktober 1942 fandt yderligere 4 Løsladelser Sted, saaledes at der den 1. November 1942 var ialt 104 Forvarede, hvoraf 80 hensad i Lejren i Horserød, Resten i Vestre Fængsel.“ ...

„Til Trods for at Behandlingen af de i Lejren indsatte Kommunistere blev gjort saa lempelig, som Forholdene til-lod det, fremkom der dog fra de Interneredes Side til Stadighed Krav om betydelige Forbedringer og Klager over Forholdene i Lejren. Justitsministeriet maatte efter at have undersøgt disse Klager i alt væsentligt betegne dem som grundløse. I Husordenen var det bestemt, at Internerede, der viste sig uegnede til Ophold i Lejren, kunde overføres til Vestre Fængsel. I Henhold til denne Bestemmelse blev der i November 1941 af Lejrens Leder truffet Bestemmelse om Overflytning af en af de Inter-nerede (Hans Kirk) til Vestre Fængsel, hvilken Over-flytning blev godkendt af Justitsministeriet. Kirk var til Stadighed saavel mundtlig overfor Lejrens Leder som i skriftlige Henvendelser til Statsadvokaten for Særlige Anliggender og Justitsministeriet meget voldsom i sin Kritik af Interneringen og Forholdene i Lejren, og hans udæskende Optræden og modvillige Indstilling paavirkede paa uheldig Vis de øvrige Forvarede og skabte Uro i Lejren, saaledes at hans Fjernelse var nødvendig. De øvrige Internerede etablerede iøvrigt paa denne Foran-ledning Sultestrejke, der varede i 3 Dage.“ ...

„Fra tysk Side fulgte man med stigende Opmærksom-hed den kommunistiske Propagandavirksomhed saavel som Sabotagehandlingernes stigende Kurve. Der blev gentagne Gange rettet Henvendelse til Udenrigsministeriet om det nødvendige i en skærpet Bekæmpelse af Kommunismen,

og man har blandt andet ogsaa overfor Udenrigsministeriet i første Halvdel af 1942 bragt paa Bane Spørgsmaalet om at tage i Forvaring en Del saakaldte Salonkommunister (Poul Henningsen, Otto Gelsted og Harald Rue samt i Forbindelse med Udgivelsen af Tidsskriftet „Clar-té“ Mogens Boserup, Per Kirstein, Israël Grünbaum og Elias Bredsdorff). Da man fra dansk Side gjorde gældende, at de paagældende i hvert Fald ikke kunde anses for ledende Kommuniste, at der ikke havdes rimelig For-modning om, at de skulde have deltaget i kommunistisk Virksomhed eller Agitation efter Lovens Ikrafttræden, og at de i hvert Fald under den nuværende Situation ikke var af en saadan Farlighed, at Forvaringstagelse var paa-krævet, blev der dog ikke fremsat noget egentligt Krav derom fra tysk Side.

I August Maaned 1942 bragte det tyske Gesandtskab under Indtryk af de tiltagende Sabotagehandlinge og de illegale kommunistiske Blades store Udbredelse paany overfor Udenrigsministeriet Spørgsmaalet om skærpet Bekæmpelse af Kommunismen paa Bane. Man ønskede navnlig i højere Grad at blive gjort bekendt med de af de danske Myndigheder foretagne Undersøgelser mod Kommuniste og fremhævede, at det tyske Politis Erfaringer i højere Grad burde udnyttes.

Fra dansk Side gjorde man Rede for de Skridt, der var foretaget, og den betydelige Indsats, der af Politiet blev gjort for at komme den illegale Propagandavirksomhed til Livs og forebygge og oplære Sabotagehandlinge, hvorhos man henviste til, at Kriminalpolitiet vilde blive forøget med Henblik paa disse Opgavers effektive Varetagelse. Der blev herefter ikke fra tysk Side ved denne Lejlighed fremsat bestemte Krav om yderligere Skridt, navnlig heller ikke om yderligere Interneringe.*)

*) Som man vil kunne forstaa, var disse Tilsagn om øget Aktivitet fra Politiets Side og Forøgelsen af dette kun Afværgeforanstaltninger overfor de af Tyskerne bebudede Foranstaltninger.

I September 1942 indtraf den spændte politiske Situation, der i November 1942 førte til Regeringens Omdannelse. Det var næppe tilfældigt, at de Krav om yderligere Interneringer, der førte til de den 2. November og 7. November 1942 foretagne Aktioner, blev fremsat under denne Krise og altsaa paa et Tidspunkt, da Tysklands Stilling overfor Danmark var usikker og Spørgsmaalet om, hvorvidt man kunde forvente en fuldstændig Ændring af Besættelsens Karakter, endnu var uafklaret.

Den 20. Oktober 1942 indfandt Præsident Kanstein sig i Udenrigsministeriet, hvor han udtalte, at man fra tysk Side med Bekymring saa paa den voksende kommunistiske Aktivitet, i hvilken Forbindelse han henviste til, at det sidste Nummer af „Land og Folk“ indeholdt direkte Opfordring til aaben Modstand mod Besættelsestropperne. Det var efter hans Formening nødvendigt, at der blev truffet rigoristiske Forholdsregler for at modvirke Kommunisternes Propaganda. Som et egnet Middel hertil ansaa han Forvaringstagelse af ca. 130 Funktionærer i det kommunistiske Parti, der i sin Tid blev interneret, men senere igen løsladt. Han mente at have Holdepunkter for, at der blandt disse 130 kommunistiske Funktionærer var Elementer, som paa den ene eller anden Maade havde Forbindelse med Sabotagen. Den nu tiltraadte General Hanneken havde meddelt ham, at han paatænkte i Fremtiden at gøre kollektivt Ansvar gældende, saafremt den tiltagende Sabotage vedblev.

I Fortsættelse af denne Samtale blev der paa et Møde den 26. Oktober 1942 paa Dagmarhus fra tysk Side fremsat Krav om Forvaringstagelse snarest muligt af flere Kommuniste for derved at sætte en Stopper for den kommunistiske Virksomhed. Man ønskede en omfattende Forvaringstagelse for at give Kommunisterne et Chok. De Personer, hvis Forvaringstagelse man fra tysk Side ønskede, faldt i 3 Grupper:

- 1) Saadanne mindre betydelige kommunistiske Parti-funktionærer, som vel var blevet anholdt i sin Tid, men senere var løsladt, fordi de ansaas for uskadelige.
- 2) Saadanne aktive Kommuniste, som Politiet havde under Observation, men ikke var skredet ind imod, fordi det ønskedes at faa konstateret deres Forbindelser.
- 3) Personer, som havde deltaget i Borgerkrigen i Spanien paa den daværende Regerings Side.“ ...

„Med Hensyn til Spanienskæmperne gjordes fra dansk Side gældende, at en stor Del af disse sikkert kun havde deltaget i Borgerkrigen af Eventyrlyst, og at de langt fra alle var egentlige Kommuniste. Heroverfor blev det imidlertid fra tysk Side hævdet, at de Personer, der havde deltaget i Borgerkrigen paa den røde Side, uanset om der maatte være oplyst noget om deres Tilknytning til Kommunismen, maatte anses for i Spanien at være blevet kommunistisk inficeret og for at være i særlig Grad farlige, idet en Del af dem utvivlsomt havde besøgt politiske Skoler og eventuelt modtaget Specialuddannelse med Hensyn paa Sabotagevirksomhed, og idet selve deres Deltagelse som Medlemmer af de internationale Brigader, der var dannet efter Kominterns Ordre, og hvis Grundstamme og Ledelse var sovjetrussiske Soldater, maatte lade formode, at de vilde arbejde for Sovjetunionen. Man fastholdt derfor Kravet om, at samtlige Spaniensfrivillige skulde tages i Forvaring. Der mentes fra Danmark at have deltaget ca. 250 i Borgerkrigen. Man ønskede, inden der blev skredet til Aktion, at se de danske Lister over de 3 Grupper og at sammenholde dem med det tyske Materiale.“ ...

Det fremgaar endvidere af Redegørelsen, at Listerne, ved hvis Udarbejdelse man paa Forhaand søgte at udskyde saa mange som muligt af dem, hvis Forvarings-

tagelse efter dansk Opfattelse var absolut upaakrævet, gentagne Gange maatte suppleres af Hensyn til det tyske Krav om en omfattende Aktion. Den endelige danske Liste I over Partifunktionærer omfattede ialt 55 Personer, den tilsvarende tyske Suppleringsliste 107 Personer, hvoraf flere dog allerede var interneret, eftersøgt eller stod paa den danske Liste. Den danske Liste II (Personer, der havde været anholdt for kommunistisk Virksomhed) omfattede ialt 88, og den tyske Suppleringsliste 78 Personer, hvoraf de allerfleste var ganske ukendt i Politiets politiske Registratur. Der blev fra tysk Side lagt afgørende Vægt paa, at en samlet Aktion fandt Sted den 2. November, og truedes med tysk Gennemførelse af denne, saa der ikke gaves dansk Politi Udsættelse til nærmere Undersøgelse. Den 1. November resolverede Justitsministeriet Forvaringstagelse af 205 Personer af Gruppe I og II, og Dagen efter anholdtes 166 af disse, hvoraf dog 13 kort efter løslodes. Med Hensyn til den tredie af ovennævnte Grupper, kom denne efter Udskydelse af forskellige af de ca. 400 registrerede Personer blandt andet dem, der vel havde deltaget i Borgerkrigen men, hvad der var Politiet bekendt efter deres Hjemkomst, ikke havde haft nogen Forbindelse med politisk Virksomhed, til at udgøre 125 Personer, om hvis Forvaringstagelse Justitsministeriet traf Bestemmelse.

Den 7. November anholdtes af dem 86, hvoraf 7 et Par Dage efter løslodes.

„Efter den 7. November 1942 er der anholdt 61 Personer, hvoraf 37 eftersøgte i Henhold til Resolutionerne af 1. November og 7. November 1942 og 24 i Henhold til senere truffet Bestemmelse.

To af de Personer, der eftersøgte til Forvaring som Spanienskæmpere, er anholdt som sigtet for Sabotage (Lov Nr. 14 af 18. Januar 1941).

Pr. 4. Marts 1943 var der herefter ialt 354 forvarede.“

Den 28. August 1943 var Antallet af forvarede nedbragt til 248.

Noter til foranstaaende.

Ekstrakt af Referat af min Konference med Præsident Kanstein den 1. Oktober 1941.

.....

Jeg fandt Anledning til at gøre Hr. Kanstein opmærksom paa, at de Kommuniste, der i Øjeblikket befandt sig i Horserødlejren, ikke vilde være i Stand til at indse, paa hvilket Grundlag de var interneret. Disse Menneskers Synspunkt var, at Partiet først ved Loven af 22. August 1941 blev forbudt, at deres Virksomhed indtil da havde været lovlig, og at deres Indsættelse iøvrigt stred imod Grundloven.

Dette Synspunkt kunde man ikke afdisputere dem, og derfor saa jeg gerne, at jeg, i det Omfang det var forsvareligt, løslod en Del af de Kommuniste, der maatte anses for mindre farlige, naturligvis under fornødne Kauteler. Saafremt de derefter forsaa sig mod Loven, vilde de naturligvis blive indsat paany efter at være forfulgt til Straf.

Kanstein forstod Synspunktet og erklærede, at han intet havde at indvende derimod.

Udskrift af min Dagbog.

Onsdag den 10. Juni 1942.

Flugtforsøg fra Horserødlejren af Martin Nielsen m. fl. Givet Ordre til, at de Internerede overføres til Vestre Fængsel, idet der er stor Fare for, at man fra tysk Side vil gribe ind og tage Spørgsmaalet om Koncentrationslejr i Tyskland op. Efter en bedre Sikring af Lejren maa man efterhaanden føre de Internerede tilbage, naar der er faldet Ro om Sagen.

Mandag den 9. November 1942.

Var sammen med den svenske Minister v. Dardel, der bl. a. udtalte, at han ved Telegram til Stockholm havde foranlediget, at den svenske Regering og den finske Regering havde bistaaet Danmark ved en Henvendelse til Berlin, hvori man henstillede, at den tyske Regering ikke bragte Danmark ud for Krav, som det ikke kunde tage.

Givet Departementschef Eivind Larsen Ordre til nøje at undersøge de Kommunisters Forhold, som var indsat som Internerede paa tysk Forlangende, idet det efter Breve til mig fra forskellige kunde synes, at Fejltagelser ikke var udelukket.

Onsdag den 8. November 1942.

Møde med Eivind Larsen, Tetens og Bentzen angaaende Horserødlejren. Angav mit Synspunkt: Fra tysk Side har man fremsat Krav om stærke Restriktioner i Behandlingen af Kommunisterne. Modsvarende dette maa vi nu sørge for indenfor de afstukne Rammer at behandle Kommunisterne saa godt som muligt. Horserødlejren maa derfor udvides, saa at de faar større Bevægelsesfrihed og Enkeltværelser i det Omfang, de kan skaffes, og Kostspørgsmaalet maa overvejes, saaledes at de ved saa god Kost som muligt holdes skadesløse. Iøvrigt maa vi have en Lejr for de spanske Frontkæmpere.

**Ekstrakt af Referat af min Konference med
Præsident Kanstein den 29. Maj 1943.**

.....

Med Hensyn til de i Lejren ved Horserød internerede Kommunistere gjorde jeg opmærksom paa, at de Mennesker, det her drejede sig om, efter dansk Lov ikke havde gjort sig skyldig i nogen Forbrydelse, at det kun var Tidernes Ugunst, der havde bevirket, at vi maatte internere dem; derfor følte jeg en særlig Forpligtelse over for disse

Mennesker og var utilfreds med Omfanget af de Indskrænkninger, der efter tysk Anmodning overgik dem. Jeg pegede desuden paa det Forhold, at de Internerede ikke havde Lejlighed til frit Samvær med deres Hustruer. Der var nu forløbet 2 Aar siden deres Internering, og hvor længe de endnu skulde sidde interneret, kunde man ikke vide. Under disse Omstændigheder maatte jeg finde det menneskeligt rimeligt, om man løsnede Baandene for dem, saa at de fik Adgang til uhindret Samvær med deres Hustruer. Lejrens Inspektør havde tilraadet det og paatog sig Ansvaret for, at Sikkerhedshensynet ikke vilde lide Skade derved. Jeg maatte derfor indtrængende henstille til Kanstein, at vi fandt en Løsning paa dette Spørgsmaal.

(Efter gentagne Gange at have mindet Kanstein om dette Spørgsmaal havde jeg i Juli Maaned samme Aar en Konference med ham, hvorunder jeg bebrejdede ham, at der endnu ikke var givet Svar. Kanstein gav derefter sit Samtykke til, at de Internerede maatte have Samkvem med deres Hustruer, og Meddelelsen herom blev øjeblikkelig givet Fængselsdirektøren, for at han straks kunde ordne det fornødne.)

Ekstrakt af Referat af min Konference med Præsident Kanstein den 2. August 1943.

.....

Jeg nævnede endelig Forfatteren Kirk og Arkitekten Heiberg, der som Kommuniste hensad i Horserødlejren. De var ganske vist begge stive Kommuniste, og Statsadvokaten for særlige Anliggender var betænkelig ved, at jeg netop nævnede dem for Præsidenten, idet man fra Afdelingens Side fandt, at der var mange, som var bedregnede i Lejren til nu at blive løsladt, at man havde indledt Forhandlinger med de tyske Myndigheder herom, og at man nødigt vilde have, at det skulde virke kompromitterende for Afdelingens Arbejde for at faa frigivet disse,

om jeg nu fremdrog de før nævnte Personer. Jeg maatte imidlertid gøre opmærksom paa, at Kirk var en bekendt Forfatter, og at Forfatterforeningen stærkt var gaaet ind for hans Løsladelse, og at man fra Arkitekters Side meget havde ønsket Arkitekt Heiberg løsladt, idet hans Arbejde med Boligbyggeri var særdeles værdifuldt, saaledes at man daarligt nu kunde undvære ham i dette Arbejde. Jeg bad Kanstein tænke nærmere over Spørgsmaalet om deres Løsladelse, idet jeg dog senere vilde vende tilbage dertil.

KAPITEL X

Dansk Retsshaandhævelse m. v.

Den Retspleje, som benævnedes Retsplejen i „de særlige Anliggender“, nemlig den, der værnede om Besættelsesmagten, var af en ejendommelig — man kan sige abnorm Karakter. Den var dansk, men det var kun indirekte. Den varetog danske Interesser, nemlig derigennem, at den holdt videregaaende tysk Indblanding borte. Umidledbart var det tyske Interesser, den varetog, f. Eks. ved at bekæmpe Ytringer af fjendtlig dansk Stemning. For dem, hvis Hverv det var at arbejde i denne Retspleje, var Stillingen dér den lidet tiltalende at maatte paatale og domfælde, hvor de ikke fandt nogen tilsvarende Skyld, og samtidig gøre den Erfaring, at Befolkningen saa skævt dertil. Det er ikke frit for, at man efter Befrielsen har villet vende Forholdet om og sætte Myndighederne paa Anklagebænken for at have truffet deres Afgørelse saaledes, som „de særlige Anliggender“ efter Planerne skulde administreres. Det ejendommelige for Myndighedernes Stilling var jo nemlig, at de ikke kunde give efter for deres egne Sympatier, men maatte indtage en Holdning paa Linie med de givne Love. Hvis Anklagemyndighed og Domstol havde ladet de givne Straffelove sove, havde de kunnet inkassere Popularitet i de Dele af Befolkningen, der enten ønskede Systemforandring, eller som indbildte sig, at denne Sabotage, som det jo vilde være, kunde glide reaktionssløst hen, mens det tværtimod vilde have samme Virk-

ning, som hvis Rigsdagen havde nægtet at give Straffelove for „de særlige Anliggender“. Naar et Forhold var kommet frem i Dagens Lys paa „de særlige Anliggender“s Omraade, saa maatte det ogsaa behandles paa officiel Maade med Paatale og Rettergang, eventuelt Anke til højere Ret, uden at der kunde ses igennem Fingre. Dette kunde der efter Omstændighederne være Tale om paa Undersøgelsens Stadium, f. Eks. naar det drejede sig om at forfølge Spor til andre Medvirkende eller fremdrage nye Forhold, og dér skete det ogsaa, men Hovedsynspunktet maatte være — og for det maa der nu efter Befrielsen forlanges Forstaaelse — at skulde Justitsforvaltningen opfylde det Formaal at dække Samfundet mod tysk Indblanding, saa kunde den ikke samtidig dække dem, der kom under Forfølgning, mod dansk Retsfølgning.

Om Paatalemyndigheden skulde tage Affære, kunde naturligvis ikke bero paa, om der helt konkret var stillet Krav derom fra tysk Side. Politiet fik gentagne Gange almindelig holdte Henstillinger om at udfolde større Aktivitet, og hvis Politiet ikke vilde udsætte sig for, at Spillet blev slaaet over Ende og Gestapo blev sat ind paa Opgavernes Løsning, maatte dansk Politi omend med Uvilje gøre et vist Arbejde i „de særlige Anliggender“.

Ved en bestemt Lejlighed, da Tyskerne havde fattet Mistanke om, at Retssagerne ikke blev fremmet med fornøden Kraft, maatte det danske Politi til Gennemsyn aflevere alle Akterne i behandlede Sager. Det traf sig saa heldigt, at Arbejdet med at gennemse dem blev overgivet til Politikommissær Hermansen, en dansktalende Politimand fra Flensborg, der under hele Besættelsen ikke alene optraadte korrekt, men positivt gik ind for vore Interesser. Tyskerne kunde altsaa ikke have fundet en for os bedre Mand end Hermansen til denne Opgave. Efter en løselig Gennemgang af Akterne saa han sig nemlig i Stand til at bedyre, at de danske Sager var udmærket Politi-

arbejde. Ved senere Lejligheder har Hermansen bistaet dansk Politi paa fremragende Maade, og efter Besættelsens Ophør er dette ogsaa kommet ham til Gode.

Ved de politimæssige Foranstaltninger paa „de særlige Anliggender“s Omraade træder tilsvarende Forhold frem som i Retssagerne: En Spaltning mellem de officielle Forskrifter og det, som Myndighederne selv, efter deres danske Sindelag, kunde billige, hidrørende fra at Forskrifterne direkte skulde varetage de tyske Interesser, men de danske kun derigennem, at det tyske Styre var holdt borte ved, at Ordningen var truffet som dansk. Burde Myndighederne nu ikke have overvundet denne Spaltning ved at nøjes med overfor Tyskerne at bevare Skinnet af at handle efter Forskrifterne, men i Virkeligheden at gøre det modsatte?

Her gælder det samme som med Hensyn til Dommene i de særlige Straffesager, at Afgørelser, som ikke reelt anvendte de givne Love, vilde virke paa samme Maade som Nægtelsen af at give disse Love, hvorved hele Systemet med dansk Justitsvæsen vilde være undergravet. Man kan ogsaa sige det saadan: Skinnet kunde kun bevares ved en til en vis Grad reel Anvendelse af de givne Regler. Spillet Kunst var at finde ud af, hvor langt der kunde slappes af, uden at Systemet blev kompromitteret. I denne Henseende var der en Forskel mellem den øverste Myndighed og de underordnede. Var Ministeriet kommet ind paa at ledsage sine egne Ordre med Kontraordrer, der viste, at de ikke var alvorligt ment, vilde det have kompromitteret dansk Administration fra Grunden, men det var derimod ikke udelukket, at Ministeriet kunde unnlade at kontrollere Ordrens Efterlevelse. Saaledes var Ministeriet f. Eks. nødt til at efterkomme et tysk Krav om at forbyde, at der paa Sygehuse bragtes Blomster eller Gaver til der indlagte engelske Flyvere, samtidig med at man var paa det rene med, at Videregivelse af denne Ordre næppe vilde ske med særlig Eftertryk, og at denne

ikke vilde faa nogen som helst Virkning overfor vore selvstændige Overlæger. Udenforstaaende har undertiden ikke haft Forstaaelse af denne nødvendige Forskel i Ministeriets og underordnede Organers Holdning, og har derfor draget urigtige Slutninger til en forskellig subjektiv Indstilling overfor Tyskerne. I denne Henseende kan der blandt andet henvises til Dr. V. la Cours nedenfor omtalte Bog. Forfatteren er iøvrigt ivrig efter at give Eksempler paa, hvor godt han stod sig med Politiet og andre Mynigheder. Ved Udfølgning til Paavisning kunde der blive Lejlighed til Besøg hos Venner, og Paarørende kunde tilkaldes til Afhøring og derved faa Lejlighed til Samkvem med Sigtede o. s. v. Mindre heldigt var det, hvis der i slige Tilfælde skete Misbrug af tilstaaet Frihed, f. Eks. ved en Undvigelse. I saadanne Tilfælde reagerede Tyskerne voldsomt paa Mistanke om, at man havde støttet en saadan Undvigelse. Midlet herimod var, at jeg overfor Tyskerne gav Udtryk for den højeste Misfornøjelse med det passerede, saa der ikke for Tyskerne blev Lejlighed til selv at svinge sig op til en lignende Indignationshøjde. Bagefter saa man sig derpaa i Stand til paa lempeligste Maade at faa Sagen afgjort overfor den, for hvem Undvigelsen var sket.

Af enkelte Retssager er der Grund til at omtale den i 1942 mod Dr. Vilhelm la Cour anlagte Sag for Overtrædelse af Ytringsfriheden efter Lov af 22. Juli 1940, af hvilken han selv i Bogen „For dansk Domstol under Besættelsen“ har givet en udførlig, men fuldstændig ensidig Fremstilling. Aaret før var han efter samme Lov idømt 80 Dages Hæfte ved Københavns Byret for Udgivelse af en Pjece. Han var derefter gaaet over til en omfattende Virksomhed som Foredragsholder omkring i Landet, og der rejstes i 1942 en ny Sag mod ham angaaende et Foredrag, der var holdt i Damhuskroen.

Jeg gør først nogle Bemærkninger om mit Syn paa Dr. la Cours Foredragsvirksomhed. Emnet herfor var Kritik

fra et dansk nationalt Synspunkt af ældre Tids Altyskeri og Nutidens Nazisme, og jeg behøver ikke at sige, at jeg rent meningsmæssigt var paa Linie med ham heri. Men det er ikke derpaa, det kommer an. Et er at have visse Anskuelser og ytre dem paa Tomandshaand, et andet er at starte en Foredragsvirksomhed for at forkynde dem i de størst mulige Kredse, og saa indtrængende som muligt, hvorved Faren for at sige for meget bliver overhængende. Det var det, la Cour gjorde, og Tyskerne havde nu engang — maaske noget overdrevent — faaet den Opfattelse, at hans Paavirkning af Tilhørerne i tysk fjendtlig Retning var meget intensiv og derfor for dem maatte være særlig uønsket, hvorhos hans Pjecer trods Indskriden var fulgt hurtigt efter hinanden. Det gaar i Regelen med den Art Foredrag saaledes, at de, der i Forvejen har Sympati for Foredragsholderens Standpunkt, giver Møde, medens de, der kunde trænge til Paavirkning, bliver borte. Særlig for Sønderjylland, hvor et af de to paatalte Foredrag var holdt, er det hævdet, at hans Sindelagspaavirkning var ganske overflødig (Morten Kamphøvenser). De Bevisvanskeligheder, der flere Gange havde bevirket, at Tyskerne ikke kunde komme forskellige Foredragsholdere til Livs, havde irriteret dem og gjort dem tilbøjelige til selv at tage disse Sager i deres Haand. Der meldte sig derfor for Ministeriet den Betænkelighed, at det kunde komme til at knibe med at bevare Jurisdiktionen paa danske Hænder. Dette var et stort og alment Anliggende. Da det tyske Begreb om „Zersetzung“ rammer den Overskridelse af Ytringsfriheden, der her er Tale om, er det ganske vist ikke saaledes, at tysk Indgriben stred imod det ved Besættelsen givne Tilsagn om at respektere Landets Selvstændighed, men de danske Bestræbelser var af al Magt rettet paa at undgaa Indgriben, og i Sammenligning dermed burde der resigneres med Foredragsvirksomheden.

Det viste sig, at Foredraget i Damhuskroen gav Anledning til Indgriben fra tysk Side. Der afhørtes først ved tysk Ret

3 Vidner, og da la Cour var blevet fængslet under Byretten i den nu rejste danske Undersøgelse og anbragt i Vestre Fængsel, krævedes han overført til dennes tyske Afdeling, hvor han hensad til Afhøring fra 24. Februar til 5. Marts, for derpaa at vende tilbage til den danske Afdeling. Sagen, der altsaa angik Damhuskro-Foredraget, og som senere udvidedes med Tiltale for et i Aabenraa og i Aalborg holdt Foredrag, endte med Byrettens Dom af 12. Maj, der lød paa 4 Maaneders Hæfte for det førstnævnte og Frifindelse for det sidstnævnte Foredrag.

Til Belysning af de særegne Overvejelser, der fra Begyndelsen af ledsagede denne Sag, skal jeg referere en Forhandling den 21. Februar hos Udenrigsministeren med den tyske Gesandt, hvori jeg deltog. I den timelange Drøftelse, hvori Departmentschef Eivind Larsen, Direktør Svenningsen og Afdelingschef Hvass ogsaa deltog, forsøgte man fra dansk Side at faa truffet en saadan Ordning, at Sagen kunde blive behandlet og paadømt ved dansk Ret. Herpaa kunde dog den tyske Gesandt ikke indgaa, dels fordi det her drejede sig om Sigtelse for Militærforbrydelse (Opfordring til Modstand og Sabotage), dels fordi han i en Række Tilfælde, hvor Danske havde skrevet Pjecer eller holdt Taler eller Foredrag, i hvilke Stemningen mod Tyskerne hidsedes op, havde fundet, at de danske Myndigheder enten ikke havde grebet ind, eller i hvert Fald var faret alt for lempeligt frem. Iøvrigt maatte den tyske Værnemagt rent principielt forbeholde sig Ret til til enhver Tid at lade danske føre for tysk Krigsret, hvis man mente, at der fandt en Krænkelse Sted af Tysklands berettigede Interesser. Fra dansk Side hævdede man med Styrke, at der ikke med Rette kunde rettes Bebrejdelse mod de danske Justitsmyndigheders Optræden i Sager som de her omhandlede. Fra tysk Side ønskede man imidlertid ikke at lade Sagen behandle for dansk Ret. Man indgik derefter fra dansk Side paa følgende: Statsadvokaten skulde modtage en kort upersonlig Sammenfatning af de for den

tyske Krigsret foretagne Vidneafhøringer; la Cour vilde derefter blive anholdt ved det danske Politis Foranstaltning; paa tysk Begæring maatte han derefter overleveres til det tyske Feltgendarmeri og Sagens videre Behandling finde Sted ved den tyske Krigsret i Overværelse af en Repræsentant for de danske Justitsmyndigheder; naar Undersøgelserne var sluttet, vilde man fra tysk Side overveje, hvorvidt selve Paadømmelsen af Sagen maatte kunne finde Sted for dansk Ret, eller om man maatte fastholde, at Paadømmelsen skulde finde Sted ved Krigsretten.

Inden der naaedes frem til Domsafsigelsen, bevirkede den tyske Interesse for Sagen et nyt Mellemspil. Ministeriet nærede Frygt for, at Tyskerne over for en efter deres Mening alt for mild Dom skulde reagere ved paany at tage Retssagen i deres Haand og selv paadømme den, og man fattede derfor den Plan, at la Cour, naar Afsoningen af den forestaaende Straf var forbi, kunde lade sig undergive en Art frivillig Internering paa et afsides Sted med Løfte om at forholde sig i Ro der og derved undgaa videre Indgriben. Det var ikke Meningen, at denne Ordnings frivillige Karakter skulde være skjult for Tyskerne. Tanken fandt Tilslutning hos de Venner af la Cour, jeg først henvendte mig til, men de tvivlede paa, at han vilde lade sig bevæge dertil. I Ministeriet udviklede jeg derpaa Planen for la Cour i Nærværelse af hans Forsvarer Højesteretssagfører Gamborg. En længere Skrivelse, som la Cour derefter tilsendte mig, endte med, at han bøjede sig for mine Forestillinger, og som Stedet for den frivillige Internering foreslog han en Funktionærbolig ved Vestre Fængsel, hvor han skulde beskæftige sig med videnskabeligt Arbejde og staa i Forbindelse med Bibliotek og Arkiv. I sin Bog taler han om et Alternativ, nemlig at faa vedtaget en dansk Interneringslov, der kunde anvendes paa Personer af hans Kategori. Nogen Plan om at give en saadan Lov har jeg aldrig næret, og la Cours i Bogen fremsatte Bebrejdelse mod mig for at have

lagt „Valget“ paa ham er derfor ubeføjet. Valget kunde ikke lægges paa andre, og det drejede sig om at tage de ovennævnte almene Hensyn til Bevarelse af dansk Retspleje eller ikke resignere med Foredragsvirksomheden. Det sidste faldt svært, fordi la Cour var enig med Tyskerne i, at denne hans Virksomhed var af stor Betydning. Der blev ikke sparet paa Anstrengelser for at bringe denne Sag i Orden. Naar la Cour vil fastslaa, at der fra min Side handledes i ubegrundet „Nervøsitet“ over for Hensigter, som Tyskerne i Virkeligheden ikke nærede, ligesom jeg skal have udvist „Svaghed“ ved i sin Tid at lade ham overgaa i tysk Arrest, mangler han Forudsætninger for at kunne udtale sig derom. Der var særdeles god Grund for Politiet til at tage Tyskerne alvorligt i dette Forhold. Men la Cour undser sig jo heller ikke for at insinuere, at jeg lagde Tryk paa Byretsdommeren.

Til Dokumentation af ovenstaaende skal jeg referere to Samtaler, Departementschef Eivind Larsen havde ført med Gesandtskabet den 5. Marts og den 13. Marts 1942. Ved den første Lejlighed blev der af Præsident Kanstein meget stærkt peget paa Sagens alvorlige Karakter, og i denne Forbindelse blev det anført, at der i den forløbne Tid havde været en Række Sager, hvor Danskere paa Møder havde fremsat uforsvarlige Udtalelser, men alle de Undersøgelser, der i den Anledning var indledt af det danske Politi, var ebbet ud, uden at der var fremkommet Grundlag for Aktion; man maatte nu fra tysk Side mene, at Tiden var inde til at faa denne farlige Virksomhed standset, og dette var Grunden til, at man uanset de tidligere Aftaler havde ment det nødvendigt at gribe ind fra tysk Side som sket; det vilde da være ganske nødvendigt, at man kunde naa til en alvorlig Straf med Hensyn til la Cour, dels af generalpræventive Grunde, dels for at afskære la Cour fra at fortsætte. Det blev i denne Forbindelse berørt, at man i Berlin var meget interesseret i Sagen, og at det kunde faa ulykkelige Følger, saafremt

de danske Myndigheder ikke var i Stand til at føre den til en Afgørelse, der baade fra dansk og tysk Synspunkt maatte betragtes som tilfredsstillende. Hr. Kanstein kom endvidere ind paa, at man naturligvis maatte se paa de generalpræventive Hensyn, men at det for la Cours Vedkommende i første Række gjaldt om at naa til en Ordning, som absolut afskar ham fra, saa længe de nuværende Forhold bestod, baade at fortsætte sine Møder og sin Skribentvirksomhed og i det hele taget at øve Indflydelse af nogen Art. I denne Forbindelse nævnede Kanstein, at hans Tanke havde strejft den Løsning, at la Cour kunde tage Ophold i Tyskland, men under iøvrigt frie og tilfredsstillende Former. Departementschefen erklærede, at han maatte anse denne Løsning for den ulykkeligste af alle. Under Samtalen den 13. Marts 1942, hvorunder Departementschefen gav Udtryk for, at man vist ikke kunde forvente en Straf paa 1 Aar eller deromkring, hvad der fra tysk Side tidligere havde været betragtet som Minimum, erklærede man fra tysk Side, at det vilde være Dommen i 1ste Instans, der maatte være afgørende for Berlins Opfattelse af Sagen, saaledes at en Paaanke næppe vilde have Interesse, og meddelte udtrykkelig, at man, hvis Sagen fik et Forløb som antydnet, maatte regne med den Mulighed, at de tyske Myndigheder paany vilde overtage den. Desuden maatte man være klar over, at denne Episode kunde faa meget vidtgaende Følger, idet man i Berlin maatte tage den som en Prøvesten paa de danske Myndigheders Mulighed for en efter tysk Opfattelse tilfredsstillende Løsning af de forskellige Forhold, og at man ud fra denne Sag med Hensyn til Fremtiden maatte være indstillet paa vidtgaende direkte Indgriben fra tysk Side.

Den 24. April 1942 havde Departementschef Eivind Larsen en Samttale med Gesandtskabet ved Dr. Stahlmann, hvorunder han bragte den af la Cour skitserede frivillige Internering i Forslag, helst saaledes, at denne Ordning

kunde træde i Stedet for selve Straffesagen, og saa at man undgik, at der ved Afsigelsen af en Dom, som efter det foreliggende i Berlin vilde blive betragtet som ganske utilfredsstillende, blev draget videre og uheldige Slutninger med Hensyn til det danske Justitsvæsens almindelige Mulighed for Indgriben i slige Tilfælde. Fra tysk Side stillede man sig ret afvisende over for Tanken om en frivillig Internering og understregede meget stærkt, at det var højst ulykkeligt, hvis den danske Dom ikke kunde naa op paa i hvert Fald 1 Aar, idet man mente, at en Straf af denne Størrelse muligvis, omend med Besvær, kunde føres til Sanktion i Berlin, i hvert Tilfælde hvis der endvidere dertil kunde kædes en Garanti fra den danske Regerings Side om, at la Cour efter Straffetidens Udløb vilde blive forhindret i at fortsætte sin Virksomhed. Han lovede at tage Sagen op med Kanstein og Gesandten. Den 4. Maj meddeltes det fra tysk Side, at man maatte fastholde Ønsket om, at der blev afsagt en Straffedom, og at man stadig var af den bestemte Mening, at det vilde være meget uheldigt, hvis Straffedommen væsentligt faldt under, hvad der tidligere havde været bragt paa Tale. Man kunde i Principet ikke anerkende en Internering, som alene hvilede paa Tilslutning fra la Cours Side. Paa direkte Forespørgsel om, hvorvidt en for lille Straffedom kunde forventes at ville medføre omgaaende Reaktion fra tysk Side, f. Eks. paa den Maade, at Krigsretten straks tog Sagen tilbage og behandlede den, svarede Stahlmann, at nogen Garanti kunde han selvfølgelig ikke afgive, men han var af den sikre Formening, at den Reaktion, en saadan Straffedom vilde medføre, ikke umiddelbart vilde vende sig mod la Cour, men derimod vilde medføre meget beklagelige Konsekvenser, for saa vidt angik den Stilling, man fra tysk Side fremtidig vilde indtage i tilsvarende Tilfælde. Af en Optegnelse, jeg har gjort den 29. Maj 1942, fremgaar det, at jeg den Dag har meddelt Kanstein, at jeg ikke kunde inklade mig paa at søge gennemført

en Interneringslov. Tilbage var altsaa en frivillig Internering, og i denne Henseende vilde Kanstein foretrække en af Nordsjællands smaa Provinsbyer fremfor det af la Cour foreslaaede Vestre Fængsel, da Befolkningen let kunde opfatte dette sidste som et tysk Krav.

Det er, som det fremgaar af det foran anførte, ganske urigtigt, naar la Cour anfører, at der ikke havde været ringeste Hold i de Oplysninger, der var givet la Cour og hans Venner. Justitsministeriet havde ingen som helst Grund til at betvivle, at de Udtalelser, der fra 4. Maj 1942 var fremsat fra tysk Side, var alvorlig ment. Det er iøvrigt heller ikke rigtigt, at Stahlmanns Udtalelse og de tidligere Udtalelser i samme Retning om den Betydning, Sagens Udfald for Fremtiden kunde faa, ikke indeholdt noget nyt. Selv om man fra tysk Side stedse havde forbeholdt sig at kunne overtage Sager til Krigsretsbehandling, var det dog anerkendt fra tysk Side, at man „i videst muligt Omfang“ skulde undgaa Krigsretsbehandling, og de fremsatte Trusler indeholdt derfor afgjort noget nyt og maatte anses for meget faretruende for Udviklingen i Almindelighed.

Med Hensyn til den nedenfor omtalte Skrivelse fra Udenrigsministeriet, over hvis Fremlæggelse i Retten Forfatteren føler sig krænket, idet han anser den for stridende mod almindelige Retsplejprincipper, skal jeg blot bemærke, at den fremtræder som Dokumentation fra den kompetente danske Myndighed — Udenrigsministeriet — for, at Dr. la Cours Virksomhed allerede tidligere havde givet Vanskeligheder i Forhold til Tyskland, og at det nu fra tysk Side fremdragne Forhold som Følge af Forhistorien maatte anses for særlig egnet til „at skade Landets Interesser i Forhold til Udlandet“.

La Cours Bog slutter med Højesteretsdommens Afslutning og omtaler slet ikke Sagens videre Forløb, som dog ogsaa viser noget om dansk Administrations Forhold til Dr. la Cour. Der blev efter Justitsministerens Bestem-

melse indrømmet Dr. la Cour en Række Lempelser udover, hvad der kunde tillades efter Fængselsreglementet. I Modsætning til, hvad Tilfældet havde været for Oberstløjtnant Ørums Vedkommende, søgte man ikke tysk Tilslutning hertil, da man ikke regnede med at kunne opnaa en saadan. Da det senere kom Tyskerne for Øren, at saadanne Lempelser havde været indrømmet, gav det Anledning til en alvorlig Besværing fra tysk Side. Iøvrigt førtes der af Justitsministeriet Forhandlinger med det tyske Gesandtskab, hvorunder man søgte at opnaa en fremskynnet Løsladelse af Dr. la Cour i Forbindelse med en Ordning, hvorefter han forpligtede sig til efter Løsladelsen at afholde sig fra at deltage i Møder, fra at holde Forelæsninger ved Universitetet og fra at publicere andet end strengt videnskabelige Arbejder. Det lykkedes imidlertid ikke at opnaa en tidligere Løsladelse, og man insisterede fra tysk Side paa, at han efter Løsladelsen, der fandt Sted den 10. November, ikke maatte tage Ophold i sit Hjem i Birkerød — man frygtede Demonstrationer i Lighed med dem, der havde fundet Sted efter hans første Fængselsophold — men blev anbragt under Forhold svaerende til dem, hvorunder de engelske Journalister i Besættelsens første Tid var anbragt paa Bogø under Politibevogtning. Det endelige Resultat blev, at la Cour afgav en Erklæring, hvori han forpligtede sig til at afholde sig fra Møde- og Skribentvirksomhed, som ovenfor nævnt, og til at tage Ophold paa Vallø, hvortil Stiftsforvalter Krarup havde indbudt ham. De med hans Ophold uden for Hjemmet forvoldte Merudgifter afholdtes af Statskassen. Efter en personlig Forhandling med Dr. Best fritoges la Cour senere for denne Forpligtelse, ligesom han vendte tilbage til Birkerød.

Det andet Forhold, der er Grund til at omtale ved la Cours Retssag, er, at han, kort før Højesteret den 25. Juni afsagde den endelige Dom, der enstemmigt med 11 Stemmer domfældte for begge Foredrag og skærpede

Dommen til 7 Maaneders Fængsel, fik Afsked som Lektor ved Statsskolen i Birkerød, en Begivenhed, han i sin Bog stiller sig ganske uforstaaende overfor. Jeg vender tilbage til, hvad jeg foran bemærkede om min Samstemning med la Cour i hans Syn paa den nationale Modsætning til Tyskerne, noget, som ikke udelukker, at der maa trædes op imod den Mand, der paa uheldig Maade forkynder dette sit Syn. Ligesom Domstolenes straffemæssige Vurdering inden for Lovens da gældende Maksimum af et Aars Fængsel ikke i denne Sag viste sig paavirket af en formodentlig tilsvarende Samstemning hos dem med de la Cour'ske nationale Synspunkter, maatte Administrationen holde fast ved sin officielle Linie, hvad der var Betingelsen for, at et dansk Selvstyre vedblivende kunde ventes anerkendt. Naar Krigen var forbi, kunde Afskedigelsen annulleres, men den m a a t t e indtræde i Sammenhæng med den anden Gang idømte alvorlige Straf. En Historielærer for de Unge kunde efter mit Skøn ikke være to Gange straffet for Frisprog mod Tyskerne i historiske Foredrag, hvis der skulde være fornøden Holdning over Regeringens Optræden. I Ministerraadet, der talrige Gange havde faaet Beretning om Retssagens Gang og ogsaa betragtede Afskedigelsen som sit Anliggende, stillede jeg kort efter Byretsdommen Forslag om Afskedigelse og fik Tilslutning. Sagen laa saaledes, at Varetægtsfængslingen var opretholdt, idet Indkæringen herom var forkastet ved Kæremaalskendelse. Nogen Nedsættelse af Straffen kunde under disse Omstændigheder ikke ventes. Afgørelsen om Tidspunktet for Afskedigelsen blev truffet senere og uden for Ministerraadet, særlig ved Statsminister Buhls Initiativ, efter at Højesteretspræsidenten, til hvem der skete Henvendelse, og som fik Meddelelse om den fattede Beslutning om Afskedigelse, foruden at give Oplysninger om Tidspunktet for Sagens Foretagelse i Retten, havde anført, at hvis Afskedigelsen forelaa allerede ved Rettens Paadømmelse af Sagen, vilde Retten være i Stand til at

lade den faa Indflydelse paa Straffens Udmaaling, i saa Fald naturligvis til Gunst for Tiltalte. Afskedigelsen skete efter Tjenestemandslovens § 61 med Pensionens Fastsættelse ved Lov. Ogsaa ved Fremgangsmaaden paa dette Punkt blev der da taget Hensyn, og det var ikke Straffens Skærpelse ved Højesteret, der var bestemmende for Ministeriets Afgørelse.

Naar Tyskerne vilde rejse en Sag henhørende til „De særlige Anliggender“ — fremfor selv at tage den i deres Haand —, var Fremgangsmaaden en Henvendelse til Udenrigsministeriet, der atter henvendte sig til Justitsministeriet som Anklagemyndighed. Skønnedes der at ligge noget til Grund for vedkommende Klage, maatte Justitsministeriet fremme den og lade Domstolene træffe Afgørelsen. I Klasse hermed stod de Data om la Cours publicistiske Virksomhed, som Udenrigsministeriet under Retssagen lod tilflyde Justitsministeriet, og som til la Cours Utilfredshed opføres i Højesteretsdommen som Udmaalingsmomenter. Det er ikke min Sag at knytte Kommentarer til de afsagte Domme, for hvilke Dommerne bærer Ansvar, ligesom Administrationen bærer Ansvar for sine Foranstaltninger, derunder Afskedigelsen. Jeg vil indskrænke mig til at sige, at jeg ikke mindes at have set et saa uligevægtigt Angreb paa Højesteret og dennes Medlemmer, som la Cour mener at kunne opretholde. Det svarer til den Holdning som Overdommer, som han i det Hele vil indtage.

Af hans Bog fremlyser iøvrigt Tilfredshed og Selvtilfredshed. Til det første kan han have Grund ved at se tilbage paa den Hjælpsomhed og Venlighed, der vistes over for ham af alle danske Myndigheder, hvad han ogsaa for de underordnedes Vedkommende anerkender; det vilde kun være begrundet, om han ogsaa havde den Følelse, at der af de overordnede Myndigheder blev spændt et Sikkerhedsnet ud under ham, der fjernede Faren for en brutal Frihedsberøvelse. Men fordi han har kunnet

gøre fyldige Optegnelser efter de Oplysninger, han fra forskellig Side har skaffet sig, maa han ikke prøve at fortælle sine Læsere, at han fra sin Celle kunde kende og vurdere Spændingsgraden over for Tyskerne bedre end jeg og Ministeriets Embedsmænd, naar vi regnede med, at hans Retssag efter den Plads, den havde faaet i Overvejelserne, maatte tages alvorligt. For de Danske, hvis Sag kom frem efter Ophøret af Forhandlingspolitikken, blev Forholdene ganske andre end for Dr. la Cour.

Note til foranstaaende.

Concept til en Skrivelse til Præsident Kanstein. Forelagt ham mundtligt ved hans Fremmøde i Justitsministeriet.

Under Deres Fraværelse har der, som det sikkert nu er Dem bekendt, været ført en Del Forhandlinger vedrørende Vilhelm la Cour, og disse har, hvad jeg med Beklagelse maa konstatere, ført til et Resultat, som jeg betragter med den største Betænkelighed. Da De var forhindret i at være til Stede under disse Forhandlinger, føler jeg Trang til overfor Dem at anføre mine Betragtninger, dels over Tilfældet la Cour, dels i Almindelighed over de dermed i Forbindelse staaende Forhold.

Det blev ved Besættelsen — og senere gentagne Gange — fra tysk Side anført, at Justitsministeriet og Politiet har Ansvar for Opretholdelse af Ro og Orden i Landet. Denne Opgave har jeg paataget mig, og efter min Mening er den i hele den forløbne Tid løst paa en for begge Parter tilfredsstillende Maade. Der har naturligvis været en Del Episoder, men det er umuligt helt at undgaa saadanne, og de er da heller ikke udelukkende fremkaldt fra dansk Side. Jeg tror at turde sige til Trods for disse Episoder, hvoraf ingen af de fra dansk Side udspringende har været af særlig alvorlig Karakter, at Tilstanden her i Danmark under Besættelsen er saa fredelig og rolig, som det overhovedet er muligt under disse Forhold, og at Ud-

viklingen har haft et langt gunstigere Forløb, end det fra første Færd kunde ventes baade fra tysk og dansk Side.

En væsentlig Grund til, at det er gaaet saa godt, er efter min Mening, at der af de danske Myndigheder i hvert enkelt Tilfælde er grebet ind paa rette Maade. Lov-overtrædere er blevet straffet med efter danske Forhold strenge Straffe, men man har paa den anden Side undgaaet de meget strenge Straffe, som efter dansk Mentalitet vilde have virket mod Hensigten. Det kan vel ikke bestrides, at endnu strengere Straffe og en endnu videregaaende Indskriden kunde have virket mere afskrækkende, men de vilde til Gengæld have skabt større Uvilje og derved virket i negativ Retning paa den danske Befolknings Indstilling.

Det har i Regeringen, i Rigsdagen og i vide Kredse af Befolkningen vakt dyb Beklagelse og Misstemning, at la Cour nu trods danske Forestillinger og Protester er blevet stillet for tysk Krigsret. Dette skyldes ikke paa nogen Maade Sympati med la Cour, tværtimod misbilliges hans Virksomhed, men man føler det krænkende, at Handlinger, der ikke indeholder noget direkte Angreb paa Værnemagten, men Overtrædelse af danske Love, og som hidtil har været undergivet de danske Domstoles Paadømmelse, nu undrages fra dansk Jurisdiktion og paadømmes ved tysk Krigsret.

Det er min bestemte Overbevisning, at det Standpunkt, der er taget i Sagen ogsaa ud fra rent tyske Interesser, udspringer fra en urigtig Vurdering af Forholdene. Naar det trods de Irritationsmomenter, som en Besættelse og det, der følger deraf, nødvendigvis maa indeholde, hidtil er gaaet over Forventning godt, skyldes det efter min Mening bl. a., at den nødvendige Indskriden mod Urostiftere er foretaget af de danske Myndigheder, saaledes at det har staaet klart for Befolkningen, at den danske Stat og det danske Samfund ikke vil finde sig i Uroligheder eller Ophidselser af nogen Art, men kræver af Borgerne,

at de iagttager en værdig Holdning overfor Besættelsestropperne. Saafrem man nu i større Omfang vil lade Tiltale for Overtrædelser overgaa til tysk Krigsret, vil man maaske nok opnaa Idømmelse af noget strengere Straffe og en noget større afskrækkende Virkning, men til Gengæld vil Befolkningen føle sig i større Modsetningsforhold til Besættelsesmagten, og der vil blive skabt en Uvilje mod denne, som la Cour ikke paa nogen Maade vilde være i Stand til at tilvejebringe, selv om han Dag og Nat holdt ophidsende Taler og udsendte provokerende Pjecer. Det er denne Virkning af, at Sagen behandles for tysk Krigsret, som jeg dybest beklager. Jeg lægger saa meget mere Vægt paa Betydningen heraf, som det danske Folk er uhyre lidt modtageligt for aktiv Propaganda. Derimod gives der megen Agt paa Handlinger fra de tyske Myndigheders Side, og Dispositioner, som efter almindelig dansk Opfattelse er ubillige og uforenelige med den den 9. April 1940 trufne Aftale, har en meget stærkere Virkning end en hvilkensomhelst Propaganda fra antitysk Side og mere end neutraliserer enhver abstrakt Propaganda for Tyskland.

Disse Forhold griber derfor ødelæggende ind i vor fælles Stræben for at tilvejebringe og opretholde et godt Forhold mellem vore to Folk.

Jeg vil meget gerne drøfte Sagen yderligere med Dem, og jeg henstiller indtrængende til Dem, at De gør Deres Indflydelse gældende, saaledes at vi undgaar det Fejlgreb, som Paadømmelse ved tysk Krigsret vil være, og faar Sagen overgivet til Paakendelse ved dansk Domstol, og endvidere undgaar, at en Fremgangsmaade som her bringes i Anvendelse i Fremtiden, saafremt Forhold af lignende Beskaffenhed skulde komme til at foreligge.

Som bekendt forlod Christmas Møller den 1. Maj 1942 Landet, idet han rejste illegalt til Sverige. I en Motor-skude sejlede en Skipper og hans Matros ham og hans

Familie fra Aggersund til Gøteborg. Meddelelsen herom fremkom i et Brev til mig fra Christmas Møller. Jeg var straks klar over, at dette, at en tidligere Minister, der havde indtaget en betydelig Stilling inden for det konservative Parti, paa denne Maade fjernede sig fra Landet, vilde kunne skaffe Regeringen de allerstørste Vanskeligheder i Forholdet til Tyskerne. Min første Bekymring gjaldt dog Politiet, idet der jo forelaa den Mulighed, at Christmas Møller var sejlet over Øresund, at Politiets Kystbevogtning saaledes havde svigtet, og at Tyskerne i den Anledning vilde rette deres Skyts mod dansk Politi. Men det viste sig heldigvis, at Bortrejsen havde fundet Sted gennem Limfjorden over Hals Barre, hvor Tyskerne selv havde Kontrollen og kunde tilskrive deres egen Mangel paa Agtpaagivenhed, at Flugten var lykkedes. Naturligvis satte jeg straks den øvrige Regering i Kundskab om den Meddelelse, jeg havde faaet, og da jeg maatte regne med, at den engelske Radio omgaaende vilde berette Begivenheden, fandt jeg det rigtigst at give Underretning til det tyske Gesandtskab. Med mit Kendskab til Tyskernes voldsomme Reaktioner ønskede jeg ikke, at denne Radiomeddelelse skulde træffe dem uforberedt, og jeg ansaa det for heldigst, at man fra det tyske Gesandtskab her i København kunde forberede Berlin. Men naturligvis udeblev Reaktionen ikke. Man regnede fra tysk Side bestemt med, at Medlemmer af det konservative Parti maatte være indforstaaet med, eller endda have hjulpet til ved Flugten, og Stahlmann fra det tyske Gesandtskab rejste derfor Spørgsmaal om Anholdelse af forskellige af Partiets fremtrædende Medlemmer: Ingeniør Einar Foss, Redaktør Estrup m. fl. Hvad man særlig lagde Vægt paa var, at Foss efter at have modtaget Meddelelsen om Christmas Møllers Udrejse i et Brev fra ham af 13. Maj efter sin Hjemkomst fra en Forretningsrejse i Jylland havde udmeldt Christmas Møller af Partiet ved et Brev af 18. Maj 1942 til Vælgerforeningens Formand. Christ-

mas Møller havde mundtlig givet Einar Foss Bemyndigelse til at udmelde ham af Partiet, naar det af Hensyn til dette skønnedes rimeligt og muligt. Fra Tyskernes Ønske om at lade konservative Politikere anholde tog man fra dansk Side stærkt Afstand, og i en Samtale, jeg den 29. Maj havde med Kanstein, hvor jeg gjorde ham bekendt med, at der efter min Mening ikke var noget Grundlag for Indgriben mod konservative Politikere, at Sagen maatte udvikle sig naturligt, og at jeg allerede paa dette Tidspunkt havde Grund til at formode, at Mellemanden eller Mellemmændene ved Flugten maatte søges i Sverige, erklærede Kanstein sig enig med mig i, at man ikke paa ganske utilstrækkeligt Grundlag, nemlig Brevet fra Foss til Estrup, skulde rejse Sigtelse. Naturligvis maatte Politiet indlede en Undersøgelse, der førte til, at Skipperen og hans Medhjælper blev anholdt og ved Højesteretsdom den 17. Juni idømt henholdsvis 6 og 3 Aars Fængsel. Under Forhøret havde Skipperen oplyst, at han gennem en Trediemand var blevet henvist til at aftale det nærmere om Flugten med Forretningsføreren i Dansk Sejlskibs-Rederiforening Borch-Johansen. Denne blev anholdt men nægtede Rigtigheden af Skipperens Forklaring og vilde overhovedet intet kende til Christmas Møllers Flugt. Under et Besøg, som Borch-Johansen under Bevogtning af Politiet fik Lejlighed til at aflægge paa sit Kontor, saa han sig i Stand til at flygte og blev ikke senere fundet. Det holdt haardt at faa Tyskerne til at tro, at Politiet ikke med Vilje havde ladet Borch-Johansen undslippe. Fra tysk Side kunde man ikke opgive Tanken om, at i hvert Fald nogle inden for det konservative Parti, der stod Christmas Møller nær, havde været vidende om hans Forehavende og støttet ham deri, og Mistanken næredes derved, at det konservative Parti ikke ønskede at udtale nogen Misbilligelse af hans Flugt. Ved den foretagne videre Undersøgelse fremkom der intet til Bestyrkelse af Medviden fra det konservative Partis Side, men det skete af-

fødte gennem lang Tid hos Tyskerne en stærk Vrede mod Det konservative Folkeparti og en Atmosfære af Mistillid overfor den danske Regering og dennes loyale Optræden overfor de tyske Myndigheder, som ogsaa paa forskellig Maade gav sig konkrete Udslag. Saafremt Tyskerne i dette Tilfælde havde taget Sagen i deres egen Haand og maaske anholdt forskellige konservative Partimedlemmer, og de konservative derefter var udtraadt af Ministeriet efter eget Ønske eller fordi Tyskerne havde forlangt det, vilde Samlingsregeringens Dage have været talt, og Tyskernes Overtagelse af Magten i Danmark utvivlsomt være blevet Følgen.

En Sag, som vakte overordentlig Opsigt paa Grund af de fleste impliceredes store Ungdom, var Sagen mod den saakaldte „Churchill Klub“ i Aalborg. Otte Skoleelever, de fleste fra Aalborg Kathedralskole i Alderen fra fjorten til sytten Aar samt tre voksne paa tyve til seksogtyve Aar, blev i Begyndelsen af Maj 1942 anholdt af det danske Politi paa Grund af en lang Række Vaabentyverier fra Tyskerne og mindre Sabotagehandlinger. Fra tysk Side betragtede man Sagen som meget alvorlig, og ved Dom afsagt af Københavns Byret den 11. Juni 1942 for Overtrædelse af Lov Nr. 14 af 18. Januar 1941 § 3 blev to voksne idømt hver 5. Aars Fængsel, en $4\frac{1}{2}$ Aar og de unge fra $1\frac{1}{2}$ til 3 Aar. Over for Dommene var der fra Justitsministeriets Side intet at stille op. For mig drejede det sig blot om, at Afsoningen kunde foregaa under saa gunstige Forhold som muligt, og at man, naar Tid var hængaet, kunde optage Forhandlinger med Tyskerne om Løsladelse. Ved en Konference, jeg den 29. Maj havde med Kanstein, talte jeg om Gymnasieelevernes store Ungdom og beklagede det Udslag, deres nationale Følelser havde givet sig, udtalte, at jeg var klar over, at deres Straf naturligvis maatte blive streng, men at jeg maatte mene, at det vilde være uheldigt at anbringe disse ganske unge Mennesker i et Fængsel sammen med andre unge

paa et andet Niveau og med Strafadstaaelse for Tyveri o. lign. Det lykkedes at faa Afsoningen til at finde Sted i en særlig Afdeling i Nyborg Statsfængsel. Det gjaldt om, at de unge baade aandeligt og legemligt saa vidt muligt kunde holdes fri for de Farer, et Fængselsophold rummer. Jeg sørgede derfor for, at de kunde fortsætte deres Skolegang, og to dygtige Lærere fra Nyborg blev engageret til at give dem den fornødne Fællesundervisning. I Fængslet blev der endvidere givet dem Lejlighed til at drive Gymnastik, og et lille Stykke Havejord fik hver af dem anvist, som de kunde passe. Fængselsinspektør Kaj Jensen var dem en god og forstaaende Mentor, der fra sin Side gjorde alt for at lette dem Opholdet. Den 14-aarige, som Tyskerne havde ønsket anbragt i lukket Opdragelsesanstalt, lykkedes det at unddrage en saadan, og i Stedet kom han i Hjemmet hos en Skolebestyrer. Drengene blev prøveløsladt paa normal Maade og kom tilbage til Skolen. Jeg havde flere Gange Lejlighed til at aflægge dem Besøg i Nyborg og konstatere, at de tilsyneladende hverken legemligt eller aandeligt tog Skade af Opholdet. Mens to af de voksne sad i Arresten i Aalborg, saa de Lejlighed til at skaffe sig Udgang. En Broder havde under et Besøg medbragt en Fil, hvormed Stængerne i Fængselsvinduet blev filet itu. De besøgte deres Paarørende og begik i Forbindelse hermed nye Sabotagehandlinger. Det blev desværre opdaget under en Luftalarm og kom Tyskerne for Øren. Den 24. Oktober 1942 bestemte derfor General von Hanneken, at de to unge Mennesker skulde for tysk Krigsret. Man havde i den Anledning forskellige Forhandlinger med Tyskerne, idet man frygtede Udfaldet af den tyske Krigsretsdom. I andre Lande, som Tyskerne havde besat, lød Dommen for Sabotage paa Livsstraf. I dette Tilfælde havde de først en Gang gjort sig skyldig i Sabotage, og mens de sad fængslet paany begaaet samme Delict. Men ved tysk Krigsretsdom af 19. November 1942 blev de paagældende

idømt 10 og 15 Aars Tugthus. Det var paa det Tidspunkt, at General Hanneken endnu saa Lejlighed til at drive sin egen Politik, og han bestemte derfor, at de domfældte skulde føres til Tyskland til Afsoning. Det lykkedes imidlertid Justitsministeriet og Udenrigsministeriet ved Forhandlinger med Kanstein og Dr. Best at opnaa, at de senere blev ført tilbage til Afsoning i den særlige Afdeling i Horsens Statsfængsel.

En anden Sag, som i December 1942 satte Sindene stærkt i Bevægelse hos det danske Publikum, var Sagen mod Professor Chievitz, Biblioteksdirektør Døssing, Landsretssagfører Prytz, Landsretssagfører E. Petersen og Læge Neukirch. Det var Tyskerne selv, der formentlig bl. a. ved Bevismateriale, som de havde fundet hos Aksel Larsen, havde konstateret, at de paagældende havde været med til Forhandlinger om det illegale Blad „Frit Danmark“, og de forlangte dem anholdt og udleveret til tysk Fængsel, da „Frit Danmark“ havde opfordret til Sabotage. Tyskerne, der havde omgivet deres Undersøgelser med stor Hemmelighedsfuldhed, gav Udtryk for, at de betragtede Sagen som en meget alvorlig Foreteelse, men efter nogen Tids Forløb lykkedes det dog de danske Myndigheder at faa baade Professor Chievitz og de øvrige ført tilbage til dansk Fængsel. Ved Byretsdom blev Læge Neukirch og Landsretssagfører E. Petersen frifundet, mens Chievitz, Prytz og Døssing den 9. April 1943 blev dømt til Hæfte i henholdsvis 8, 6 og 4 Maaneder for Overtrædelse af Lov Nr. 388 af 27. Juli 1940, jfr. Lov Nr. 206 af 9. Maj 1942, derimod frifundet for at have øvet kommunistisk Virksomhed og for Overtrædelse af Lov Nr. 14 af 18. Januar 1941. De forklarede alle, at de var Modstandere af Sabotage og ikke under nogen Form havde opfordret dertil, ikke engang vidst eller tænkt sig, at Bladet vilde bringe saadanne Opfordringer. Tyskerne blev opbragt over den Dom, der var afsagt. De betragtede den som en Æresdom. Men endnu mere ophidsede det dem,

at de paagældende straks efter Dommens Afsigelse blev sat paa fri Fod. Dette var fra dansk Side en naturlig Ting, idet for Døssings Vedkommende Straffen gik op imod den Varetægtsarrest, han havde udstaaet, mens Chievitz og Prytz senere skulde indkaldes til Afsoning af den Reststraf paa henholdsvis 4 og 2 Maaneder, som stod tilbage for deres Vedkommende. Samme Dag, Dommen faldt, havde Chievitz imidlertid en Samtale med Dr. Best, der herunder fik et saa gunstigt Indtryk af Professoren som Personlighed, at man endda fra dansk Side kunde undlade at lade Professoren afsone Reststraffen. Anderledes for Døssings og Prytzs Vedkommende. Samme Aften, Dommen var faldet, blev der fra Dagmarhus telefoneret til Statsadvokaten for særlige Anliggender, at man maatte forlange Døssing og Prytz interneret efter Kommunistloven, og saafremt jeg ikke agtede at internere de paagældende, vilde det ske fra tysk Side. I mit Hjem havde jeg derefter en Forhandling med Statsadvokaten og Departementschefen. En Internering kunde jeg ikke indgaa paa. Paa den anden Side vilde en Internering, foretaget af Tyskerne udløse en Konflikt med Regeringen, der kunde give Anledning til en Krise. Efter Samraad med mine Medarbejdere besluttede jeg mig til at meddele det tyske Gesandtskab, at Landsretssagfører Prytz straks vilde blive indsat til Afsoning af Reststraffen, idet jeg samtidig gjorde opmærksom paa, at Landsretssagføreren ikke var Kommunist. Jeg regnede med, at det tyske Krav om Internering af ham vilde falde bort, naar Tyskernes første Ophidselse havde lagt sig, og dette skete ogsaa, saaledes at man ikke senere rejste Krav om en Internering af ham. Vanskeligst laa det med Biblioteksdirektør Døssing. Man hævdede fra tysk Side, at han var Kommunist og derfor maatte kunne interneres efter Kommunistloven. Heroverfor maatte jeg gøre gældende, at os bekendt var han en god Socialdemokrat. Skønt det tyske Gesandtskab meget energisk fordrede Døssing inter-

neret, afslog jeg det, idet jeg tilbød en senere Forhandling med Gesandtskabet om Spørgsmaalet. Derved akkviescerede man den Aften fra tysk Side, og under senere Forhandlinger med Tyskerne lykkedes det at faa truffet en Ordning for Døssings Vedkommende, hvorved han forpligtede sig til at tage Ophold i sit Hus i Humlebæk, afholde sig fra Foredragsvirksomhed, Offentliggørelse af Artikler m. v. og tage Orlov fra Stillingen som Biblioteksdirektør. For Landsretssagfører Prytz opnaaedes senere en lignende Ordning ved hans Løsladelse.

Jeg hidsætter her Ekstraktreferat af en Samtale, jeg den 2. August 1943 havde med Præsident Kanstein.

„Jeg gik derefter over til at fremsætte enkelte Ønsker over for Præsidenten.

Jeg nævnede først en kvindelig Læge, Frk. A., som endnu hensad i Fængsel for at have ydet Hjælp til en Faldskærmsspringer. Hendes Straf havde ganske vist været ret mild, idet man havde taget Hensyn til hendes svage Konstitution, men jeg kunde nu ønske, at hun blev løsladt før Tiden, fordi hendes Helbred var slet, og hun havde ondt ved at taale Fængselsopholdet. Det vilde efter min Mening i store Lægekredse gøre et godt Indtryk, om hun nu blev løsladt. — Kanstein lovede at tage Spørgsmaalet op.

Jeg talte derefter om de unge Mennesker fra „Churchill Klubben“ i Aalborg, som hensad i Nyborg Fængsel. Jeg kunde tænke mig, at nogle af disse, der stod til lavere Straffe, kunde blive løsladt. Det drejede sig jo om ganske unge Mennesker, og jeg ansaa det ikke forbundet med nogen Risiko nu at løslade dem. Kanstein bad mig om en Indstilling desangaaende.

— — —

Jeg talte derefter Biblioteksdirektør Døssings Sag, idet jeg gjorde opmærksom paa, at jeg fra et stort Antal Bibliotekarere havde modtaget Protestadresser angaaende Døssing, idet man harmedes over, at danske Myndigheder

havde frataget Biblioteksdirektøren hans Embedsfunktioner og berøvet dansk Folkebiblioteksvæsen dets Førstekraft. Efter alt, hvad der for mig forelæa oplyst om Døssing, kunde jeg ikke antage, at han var Kommunist, og jeg overleverede Kanstein i Oversættelse et Brev, jeg havde fremkaldt fra en af mine gamle Venner og Ungdomskammerater Landsretssagfører Krebs i Esbjerg, hvori denne gav Udtryk for sit Syn paa Døssing. Det vilde efter min Mening være rigtigt, om man nu lod Døssing paany overtage sit Embede, og jeg ansaa det personlig for at være uden Formaal fremdeles at holde ham borte herfra. Kanstein lovede at overveje Spørgsmaalet.“

Paa Grund af de Begivenheder, der straks efter fandt Sted her i Landet, og som medførte Regeringens Afgang, naaede jeg ikke at faa udvirket at Døssing blev genindsat i sit Embede.

I Forbindelse med Besættelsen forlangte den tyske Regering den 14. April 1940 herværende engelske Journalister interneret, mens franske og polske Journalister fik Tilladelse til at udrejse. Fem engelske Journalister blev samme Dag anholdt af dansk Politi og ført til Politigaarden. Jeg var her selv til Stede og havde en Samtale med dem, hvorunder jeg forsikrede dem, at man fra dansk Side vilde gøre alt, hvad man kunde for at bistaa dem. Af Frygt for at deres Hustruer i Depression skulde skade sig selv, blev der sørget for, at Sygeplejersker indfandt sig i deres Hjem. Alt forløb dog godt. De fem Englændere blev foreløbig interneret paa Bogø. Den 23. April forlangte man fra tysk Side, at alle mandlige Englændere og Franskmænd i Alderen fra 17—60 Aar skulde tages i Forvaring for at interneres i Tyskland. 263 Personer faldt ind under denne Kategori, men adskillige af dem var af dansk Afstamning eller var gift med danske Kvinder. Gennem langvarige Forhandlinger som Udenrigsministeriet og Justitsministeriet derefter førte med det tyske Gesandtskab, lykkedes det at reducere Antallet af dem,

der saaledes skulde føres til Tyskland til 50 Englændere og 12 Franskmænd. De blev overført til Lejren paa Hald, og den 17. Maj ført til Grænsen. Den 12. August 1940 blev der fremsat Krav om, at alle herværende mandlige Englændere i Alderen fra 17—60 Aar skulde interneres her i Landet. Efter nye Forhandlinger, hvorved man opnaede, at Tyskerne frafaldt Kravet for de Personer, der kunde naturaliseres, blev tilbage 24 Englændere, samt de 5 Journalister fra Bogø, som alle blev overført til Hald. I Juni 1941 blev de overført til Herregaarden „Store Grundet“ ved Vejle, hvor nogle af deres Hustruer frivillig tog Ophold. De Internerede var under Administration af Udenrigsministeriet. De levede under Bevogtning, men Opholdet blev af Udenrigsministeriet gjort saa godt og lempeligt for dem som muligt. Jeg havde selv Lejlighed til flere Gange at aflægge Besøg hos dem, og gennem Venner af mig skaffede jeg et Beløb til Veje paa 5000 Kroner, for hvilket de fik anlagt en Tennisbane med det fornødne Udstyr. Ved mit sidste Besøg ledsagede Fængselsdirektøren mig, og da Englænderne hjemmefra fik sendende baade Kaffe, Te og Chokolade, Cigaretter ikke at forglemme, deltog vi i et hyggeligt Kaffeselskab som deres Gæster, en Oplevelse som Fængselsdirektøren ikke tidligere havde været ude for inden for en Interneringslejrs Gitter.

Lad mig i denne Forbindelse nævne, at jeg Tirsdag den 12. Maj 1942 var til Konference hos den tyske Gesandt Renthe-Fink. Jeg nævnede ved den Lejlighed de 50 Nordmænd, Rektor Seip m. fl., der var interneret i Tyskland, og spurgte, om Renthe-Fink ikke kunde tænke sig Muligheden af, at disse kunde blive overført til Danmark. Leende svarede Renthe-Fink: „Nej, umuligt. Vi vil ikke have vore Vanskeligheder her forøget. Terboven har foreslaaet mig det samme.“ Alvorligt tilføjede han: „Jeg tror, at de paagældende har det langt bedre i Tyskland, end de vilde have det i Norge. I Norge er der Had mod dem,

ikke i Tyskland. Man behandler dem der godt. De kan studere og arbejde, som de vil.“ Over for Renthe-Finks bestemte Afvisning af mit Ønske om paa denne Maade at bistaa de i Tyskland internerede Nordmænd var det desværre umuligt at føre dette Spørgsmaal igennem til et heldigt Resultat.

I det i Kapitel 9 omtalte Uddrag af Justitsministeriets Redegørelse for Forvaringstagelsen af Kommunisterne er der gjort Rede for det Arbejde, der fra Justitsministeriets Side stadig blev gjort for at indskrænke Antallet af de Kommuniste, som af Tyskerne ønskedes interneret og at faa løsladt dem, som man fra Politiets Side mente egnede sig dertil. Den første, der blev løsladt, var Forfatteren Martin Andersen Nexø. Man havde ladet ham indlægge paa Rigshospitalet, og over for den tyske Gesandt gjorde jeg gældende, at Andersen Nexø gik paa Gravens Rand, og at det, hvis han døde som interneret, med den literære Anseelse, han nød, vilde give Genlyd over hele Europa. Da jeg iøvrigt maatte mistvivle om Gesandtenes Kendskab til Andersen Nexø's fortjenstfulde litterære Virksomhed, sendte jeg ham samtidig „Pelle Erobreren“ i en tysk Udgave. Over for dette gav Gesandten op, og Andersen Nexø blev løsladt og dimitteret til sin Bopæl i Stenløse, hvor der bl. a. blev lagt det Baand paa ham, at han ikke maatte forlade Stenløse uden at indvie dansk Politi deri. Jeg glæder mig over, at Andersen Nexø nu efter Besættelsens Ophør lader til at nyde et fortræffeligt Helbred. Hans Løsladelse udløste iøvrigt et Angreb paa mig i „Fædrelandet“, idet man haanligt antydede, at det var mine literære Interesser, der havde skaffet ham Friheden. Fra tysk Side bragte man oftere paa Bane Spørgsmaalet om at tage i Forvaring en Del Skuespillere, Forfattere m. fl., der i tidligere Tid havde givet Udtryk for Sympati med Kommunismen og dens Idéer. Svaret herpaa fra dansk Side var, at de paagældende var politisk ufarlige og efter Lovens Ikrafttræden ikke havde

deltaget i kommunistisk Virksomhed eller Agitation, og at de maatte betegnes som Salonkommunister. Justitsministeriet har aldrig betegnet saa mange som Salonkommunister, som man gjorde under Besættelsen. Som man iøvrigt af Redegørelsen vil se, stræbte Justitsministeriet stadig efter at faa løsladt internerede Kommunister, og Løsladelser fandt da ogsaa Sted, men Skærpelse af den politiske Situation eller øget kommunistisk Virksomhed og Forsøget paa Undvigelse fra Horserødlejren den 10. Juni 1942 bevirkede stedse Afbræk i Justitsministeriets Bestræbelser i saa Henseende. Indtil November 1942 var Forholdene imidlertid relativt tilfredsstillende, men paa dette Tidspunkt rejste man fra tysk Side pludselig Krav om en omfattende Forvaringstagelse, idet man derved mente at kunne sætte en Stopper for den kommunistiske Virksomhed. Efter at man saaledes den 1. November 1942 var nede paa et Antal af i alt 104 Forvarede, var Antallet pr. 4. Marts 1943 354. Ved energiske Forhandlinger fra Justitsministeriets Side lykkedes det imidlertid inden Ministeriets Afgang den 29. August 1943 at nedbringe Antallet af Forvarede til 248, og kort forinden havde Kanstein stillet mig i Udsigt, at Tallet yderligere vilde blive nedbragt betydeligt efterhaanden.

Et særligt politimæssigt Anliggende var Ministeriets Forbindelse med en Mand ved Navn Christiansen, kaldet „Hestetyven“. Allerede da jeg var Rigspolitichef havde Sikkerhedspolitiet af og til gjort Brug af ham, og han kom nu og tilbød sin Tjeneste. Man har fra kommunistisk Side været interesseret i at faa at vide, om han var brugt af mig til at skaffe Oplysninger om Kommunister, og om nogen ved Hjælp deraf var blevet interneret eller tiltalt til Straf, og dette søgtes oplyst under en Vidneførsel i Sagen mod fhv. Miniser Gunnar Larsen. At Christiansen, der i 1944 blev dræbt af Modstandsbevægelsens Folk som tysk Stikker, var en i høj Grad upaalidelig Person, var mig bekendt, men ikke, at han var i Arbejde for Tysker-

ne. Han oplyste mig om, at han arbejdede med en Lejer- og Byggeforening, og at Formaalet hermed var, at Medlemmerne af Foreningen skulde holdes borte fra at give Tilgang til den kommunistiske Bevægelse, og han tilbød at skaffe Oplysninger om Kommunisternes Forhold. Jeg foranledigede nu, at han blev understøttet hertil med Penge, der blev stillet til Raadighed af Gunnar Larsen. Mit Motiv hertil var netop at holde ham borte fra at søge Virksomhed som tysk Stikker, og jeg agtede ikke at gøre Brug af hans Oplysninger til Skade for Kommunisterne. De Oplysninger, han i Tidens Løb bragte, fik altsaa ikke den ovenfor angivne Anvendelse.

Ministeriet følte overhovedet slet ingen Interesse for at forøge Antallet af dem, der befandt sig i Horserød-lejren, jeg tør sige baade af menneskelige og praktiske Grunde — tværtimod, og derom henvise til, hvad der er oplyst i denne Bog. Var der derimod udfærdiget Anholdelsesordre paa en bestemt Person, laa Sagen selvfølgelig anderledes. Det var saaledes Tilfældet med Anholdelsen af Folketingsmand Axel Larsen. Den skulde være sket den 22. Juni 1941, men det varede til den 5. November 1942, inden den fandt Sted, hvilket næppe var nogen Tilfældighed. Anholdelsen udførtes af dansk Politi, der efter Anmodning af en tysk Kriminalkommissær Spahn var stillet til Raadighed til Postering paa en Ejendom her i Byen, hvor Larsen nævnte Dag indfandt sig i en Lejlighed. Dagen efter afgaves han efter Anmodning mod Protest til det tyske Fængsel, hvor han i Tiden til 15. Februar 1943 indgaaende afhørtes af Spahn paa Grundlag af et paa hans Bopæl fundet stort Materiale til Oplysning om Partimedlemmer og Partiets Organisationsforhold. Herom afgav han ifølge en for mig foreliggende Afskrift af Oversættelse af Afhøringen indgaaende supplerende Oplysninger. Om Materialets og Afhøringens Værdi for Tyskerne skal jeg ikke udtale nogen Mening.

Der er her anført nogle spredte Træk af, hvad man

kunde kalde Ambulancevirksomheden i de særlige Anliggender. Dag for Dag opstod der Opgaver for en saadan Virksomhed, naar Tyskerne krævede Interneringer, Tiltale eller Strafafsoning. Som en rød Traad gik der her gennem alle Led af Ministeriets Administration fra Departementschef til yngste Politibetjent en Bestræbelse for at gøre en Indsats til Fordel for Landsmænd, der trængtes fra tysk Side. Ofte formede den sig som en officiel Forhandling, ofte som en Undladelse af at reagere paa Anmeldelser, eller under Forhør afværge for stor Aabenhed hos Sigtede, i talløse Tilfælde som en Underhaandsoplysning til Sigtede om en forestaaende Anholdelse eller som en Lukken Øjnene for iagttagne Forseelser. Mange vil ved at tænke tilbage paa egne og Paarørendes Oplevelser kunne fortælle Eksempler paa, at der blev virket i denne Aand. Mange ved selv ikke af det, og nogle vil maaske ikke indrømme det. Tid og Plads tillader ikke her at forøge Eksemplernes Tal, men jeg venter, at Beretninger derom en Gang vil komme frem og vise Befolkningen, paa hvad Maade Justitsmyndighederne fra de højeste til de laveste i den ondeste Tid i Landets Historie søgte at løfte Skjoldet for den.

KAPITEL XI

Frikorps Danmark.

I Begyndelsen af Juli 1941 blev Frikorps Danmark oprettet ved et Samarbejde mellem det tyske Gesandtskab og D. N. S. A. P. Formaålet med Frikorpsets Oprettelse var, at det paa tysk Side skulde indsættes i Kampen mod Bolchevismen. Andre Korps skulde senere komme til, men for alle gælder, at de ved deres Optræden i højere Grad end Nationalsocialisterne skulde vække det danske Folks Had og give Modstanden mod Tyskerne øget Næring. Allerede fra de første Dage laa i disse Korps Spiren gemt til den Vold og Terror, som i Besættelsens sidste Periode skulde udfolde sin store blodrøde Blomst. For dansk Politi blev disse Korps en haard Belastning. Forholdet var det, at Hitler personlig var interesseret i deres Oprettelse, og at han forlangte, at Medlemmerne af Korpsene skulde betragtes som hørende til den tyske Værnemagt, og derfor i Forholdet til den danske Befolkning var lige saa urørlige som Værnemagten. For den danske Befolkning stod Medlemmer af disse Korps, der optraadte i tysk Uniform, derimod som Forrædere mod deres Land, og det var derfor intet Under, at Befolkningen generede og haanede dem, naar de var i Landet, og naar de var borte, lod det gaa ud over deres Familier. Dette gav naturligvis Anledning til, at de, naar de vendte tilbage, reagerede heroverfor, men iøvrigt var en Del af dem daarlige Individuer, drikfældige og brutale, og kunde uden nogen som helst

Anledning selv gaa aggressivt til Værks overfor den danske Befolkning.

Søndag den 26. April 1942 havde Fritz Clausen indbudt til Møde i K.B.-Hallen paa Frederiksberg. Frikorps Danmark var af D. N. S. A. P. indbudt til dette Møde, men baade paa Marchen til og fra K.B.-Hallen marcherede D. N. S. A. P. afsted i Optog under Beskyttelse af Frikorpset. Frikorpset var i fuldt krigsmæssigt Udstyr med Staalhelme og optraadte som Politi, idet det greb ind over for de Danske, der paa Gaderne gav deres Mishag til Kende. Dette var naturligvis yderst pinligt for det danske Politi, som var ude af Stand til at gribe ind overfor Frikorpsets Medlemmer. Der forefaldt ved denne Lejlighed overordentlig mange grimme Episoder.

Da Frikorpset som nævnt sorterede under den tyske Værnemagt, henvendte jeg mig derfor Dagen efter sammen med Afdelingschef Hvass og Statsadvokat Kjalke til den tyske Øverstbefalende General Lüdke. Overfor denne refererede jeg de foreliggende Beretninger om Marchen til og fra K.B.-Hallen og om Frikorps Danmarks utilladelige Optræden, paapegede, at det stred mod truffen Aftale, at andre end Militærafdelinger marcherede, og at Optoget iøvrigt i sin Helhed havde virket i høj Grad provokerende, dels paa Grund af dets Omfang, dels ved at man havde medført Standarter, og endelig ved S.S.-Folkenes yderst udæskende Optræden som Politi. Jeg paapegede, at det var umuligt for mig at opretholde Ro og Orden, hvis det blev tilladt Frikorps Danmark at optræde som sket, og jeg henviste til de Bestræbelser, der fra den danske Regerings Side var gjort for at tilvejebringe et akseptabelt Forhold mellem Befolkningen og Frikorpset. I denne Forbindelse refererede Afdelingschef Hvass overfor Generalen de Skridt, der fra Udenrigsministeriets Side var foretaget ved Afholdelse af oplysende Møder rundt om i Landet under Medvirken af Amtmændene og Politimestrene. Jeg gjorde opmærksom paa, at der i Virkelig-

heden forelaa et politisk Misbrug af Værnemagten og fremhævede, at man fra dansk Side blot ønskede, at Medlemmer af Frikorps Danmark skulde opføre sig paa samme Maade som andre Medlemmer af Værnemagten. Generalen beklagede meget det passerede, som han først om Morgenen ganske tilfældigt havde hørt om fra Gesandten. Han forstod, at Sagens Kernepunkt var, at Fritz Clausen havde udnyttet Værnemagten i politisk Øjemed. Han lovede, at der skulde blive sat en Stopper for, at Korpset kunde fortsætte med Provokationer af denne Art og udtalte, at det var uberettiget, at de uden hans Tilladelse var optraadt i Militærformation og i Militærudrustning.

Et Par Dage efter indfandt Frikorpsets Fører, v. Schalburg, sig hos mig. Han beklagede, at der paa Tilbagevejen fra K.B.-Hallen havde fundet en Sammenblanding Sted af Korpsets Formation og Medlemmer af D. N. S. A. P. Han vilde bestemt modsætte sig, at Korpset blev brugt som Udhængsskjold for Partiet, og hvis man troede, at Korpset efter Krigens Afslutning skulde komme her tilbage for at tages til Indtægt for D. N. S. A. P.'s politiske Fremgang, saa var dette urigtigt. Schalburg erkendte, at han navnlig i Begyndelsen af Korpsets Oprettelse havde faaet rene Forbrydere ind i dette. En Del var imidlertid blevet hjemsendt, og han haabede, at det ved Samarbejde med Politiet skulde lykkes at udskille de uheldige Elementer blandt dem, der meldte sig som frivillige.

Torsdag den 9. Juli 1942 afholdt D. N. S. A. P. et anti-kommunistisk Møde i Aulaen i Ungarnsgade 34. Under Mødet afpatuljerede 25 uniformerede S.S.-Folk fordelt i Smaatroppe paa 4—5 Mand de omliggende Gader. Desuden befandt 3 tyske Vogne og en dansk Vogn hver bemandet med uniformerede S.S.-Mænd sig i de tilstødende Gader. Denne Patrulje maatte opfattes som en Provokation, da der ikke var mindste Anledning til under Mødet at foretage Patruljering. Efter Mødets Afslutning forlod Deltagerne Mødelokalet i smaa Troppe, men senere dan-

nede de større Formationer, saaledes at der, da Toget naaede Torvegade, marcherede 3—400 Mand i faste Formationer. Toget ledsagedes paa sin Vej over Højbro Plads og videre gennem Byen til Rosenvængets Allé af de før nævnte Automobiler, og fra disse foretoges planløse Indgreb mod tilfældige Tilskuere, der uden i nogen Maade at have givet Anledning til Overfald var standset op for at se paa Optoget. Atter maatte jeg efter dette henvende mig til General Lüdke og gav overfor ham Udtryk for det uholdbare for Politiet i en Situation som den foreliggende. Generalen, der virkelig var oprørt over, hvad der var passeret, udtalte, at han og Kanstein ikke vilde tolerere saadanne Demonstrationer. Det vilde for Fremtiden blive forbudt S.S.-Soldater paa tilsvarende Maade som Værnemagtens egne Soldater at deltage i politiske Møder her i Landet. De M.D.-Automobiler, der havde været med i Demonstrationerne, vilde blive inddraget, og man vilde med øjeblikkelig Virkning træffe den Ordning, at alle S.S.-Folk, der kom paa Orlov til Danmark, skulde melde sig i København, hvor de skulde opholde sig et Par Dage, og hvor man saa vilde indprente dem en korrekt Opførsel under Opholdet.

Den 8. September 1942 kom Frikorps Danmark hjem paa Besøg fra Østfronten. Korpset rejste igen bort fra København den 13. Oktober s. A. I en Uges Tid efter Ankomsten og nogle Dage inden Afrejsen var alle Medlemmerne samlet i København, medens de i den mellemliggende Periode var spredt ud over Landet paa deres forskellige Hjemsteder.

Paa Grund af de Erfaringer, man tidligere havde gjort med Hensyn til provokerende Optræden fra Frikorpsets Side og under Hensyn til Befolkningens Stemning overfor dets Medlemmer, maatte Forlydendet om, at Korpset samlet ventedes hertil, give Anledning til den største Uro, ikke mindst paa Grund af de Rygter, der var i Omløb om Frikorpsets Anvendelse herhjemme til Støtte for Fritz

Clausens Parti, Rygter, der var udbredt af Partiet selv. Man forsøgte derfor, dog uden Held, at opnaa Aflysning af den paatænkte samlede Orlov. Der udarbejdedes i dette Øjemed i Statsadvokaturen en Redegørelse for D.N.S.A.P.s Provokationer, og man henviste under Forhandlingerne til de Lejligheder, ved hvilke Frikorpsets Medlemmer tidligere sammen med D. N. S. A. P. havde optraadt provokerende.

Det var imidlertid ikke muligt at opnaa Aflysning af den paatænkte samlede Orlov, men Forhandlingerne førte dog til, at man fra tysk Side, i Erkendelse af Faren for Episoder, gav bestemte Instrukser for de frivilliges Optræden.

Om Enkeltheder i Forbindelse med Frikorpsets Modtagelse blev der ført Forhandlinger. Gesandten Renthe-Fink telefonerede Søndag den 6. September til Direktør Svenningsen i Udenrigsministeriet for at meddele, at D.N.S.A.P. havde Ønske om at være repræsenteret paa Banegaarden ved Frikorpsets Ankomst. Toget med Frikorpset vilde blive dirigeret til Godsbanegaarden, og der var her paa Statsbanernes Terræn en stor Plads, hvor de danske Nationalsocialisters Formationer kunde tage Opstilling. Ønsket gik ud paa, at Medlemmerne af disse Formationer skulde optræde i Uniform, og Gesandten fandt det ganske naturligt, at dette Ønske blev imødekommet fra dansk Side. Da det her drejede sig om en Dispensation fra Uniformsloven, gav Direktør Svenningsen Udtryk for Betænkeligheder ved den fremsatte Idé, men lod Sagen som hørende under Justitsministeriets Ressort gaa til Justitsministeren. Da Frikorpsets Ankomst i sig selv gav Anledning til en vis Ængstelse med Hensyn til Roen her i Landet, og en saadan Optræden af danske Nationalsocialister i Uniform selvsagt vilde forøge Uroen, mente jeg at maatte afslaa det ansøgte. Mit Svar blev af den tyske Gesandt modtaget med den største Utilfredshed. Han fandt det ganske uforstaaeligt, at man fra dansk Side

stillede sig afvisende. Politimæssigt var der ingen Betænkeligheder, og politisk var det vigtigt, at Nationalsocialisternes Ønske blev opfyldt. Danmark maatte dog vel nu være kommet saa vidt, at man her forstod Tanken om det nye Europa og kunde indse, at Frikorpset ikke blot havde kæmpet for Tyskland, men ogsaa for Danmarks Sag. Gesandten bad Direktør Svenningsen telefonere til Præsident Kanstein, der vilde kunne bekræfte, at der ikke forelaa politimæssige Betænkeligheder. Kanstein, der naturligvis var forberedt af Gesandten, udtalte sig i langt mindre kategoriske Vendinger end denne, men gjorde opmærksom paa, at der fra tysk Side tillagdes Sagen stor Betydning. Han savnede ikke Forstaaelse for Justitsministerens Synspunkter, men vilde dog mene, at man burde kunne finde en Ordning. Om Mandagen havde man i Udenrigsministeriet paany Forhandlinger med Kanstein, der indtrængende bad om Hjælp til, at der kunde blive fundet en Ordning. Han tilbød at foranledige alle mulige Forsigtighedsforanstaltninger, men hævdede, at det var nødvendigt, at D.N.S.A.P. paa en eller anden Maade fik Lejlighed til at optræde i Forbindelse med Frikorpsets Besøg. Kanstein henviste til, at Frikorpset havde haft overordentlig store Tab, og da de fleste af Frikorpsets Medlemmer var Nationalsocialister, var det naturligt, om Partiet fik Lejlighed til at modtage Korpset. Han gentog, at han godt forstod Justitsministerens politimæssige Betænkeligheder. Senere paa Dagen telefonerede Gesandten til Udenrigsministeren for personlig overfor denne at fremhæve den Betydning, der tillagdes Sagen i Berlin. Efter dette laa Sagen saaledes, at man fra dansk Side maatte søge at finde frem til en for os acceptabel Ordning af Spørgsmaalet om Nazisternes Modtagelse af Frikorpset, og ved et Møde, jeg samme Eftermiddag havde i Justitsministeriet med Kanstein, gik jeg ind for en Ordning, der gik ud paa følgende:

Antallet af deltagende Personer i Uniform skulde be-

grænses til 50. Pladsen paa Godsbanegaardens Terræn skulde afspærres. Der tilstedtes kun Adgang for Personer med Adgangskort, og Kontrollen med Adgangskortene skulde foretages af det danske Politi. De deltagende Nationalsocialister maatte paa Gaden ikke bære Uniformen synlig, men kun under civilt Overtøj, paa Gaden maatte de heller ikke bære Uniformskasket. De uniformerede Personer maatte ikke marchere paa Gaderne men skulde enkeltvis begive sig til og fra Godsbanegaarden, og de skulde efter Korpsets Afmarch holdes tilbage nogen Tid, saaledes at de forhindrede i at slutte sig til Marchkolonnen. Det skulde forbydes de uniformerede Personer, naar de forlod Godsbanegaardens Terræn, at følge Korpsets Rute gennem Byen. Kanstein var villig til at indgaa paa alle de nævnte Betingelser med Undtagelse af den første. Han fremsatte her Ønske om, at Repræsentationen for D. N. S. A. P. blev udvidet til at gælde 100 Personer. Jeg akcepterede Kansteins sidste Forslag, hvorefter denne erklærede sig indforstaaet med, at der fra Politiets Side skulde skrives ind mod Personer, der eventuelt maatte overtræde den vedtagne Ordning, for Eksempel derved, at de paa Gaden bar Uniformen synlig. Ved et Møde, som jeg paa et tidligere Tidspunkt overværede mellem den tyske Gesandt og Udenrigsminister Scavenius, forhørte Scavenius sig hos Gesandten om, hvor mange Nationalsocialister denne havde tænkt sig skulde give Møde ved den Lejlighed. Da Renthe-Fink lidt usikkert svarede: „Jeg havde tænkt mig et Par Hundrede“, udbrød Scavenius spontant: „Naa, jeg synes nu ikke, at hele Partiet behøver at give Møde ved den Lejlighed“. De Direktiver, der var givet D. N. S. A. P.s Medlemmer for Lejligheden, blev for en Gangs Skyld fulgt af disse, men under Fri-korpsets March gennem Byen forefaldt der mange Episoder.

Af Politiet var der truffet Foranstaltninger til at sikre Korpsets Gennemmarch fra Hovedbanegaarden ad Ruten

Bernstorffsgade, Vesterbrogade, Strøget, Kongens Nytorv, Bredgade til Kastellet, og paa Ruten var indsat ca. 500 Politimænd. Hver Politikommissær havde faaet tildelt en bestemt Strækning. Paa begge Sider af Marchkolonnen gik civile Politimænd, Kriminalpoliti og civile Patruljer, ialt ca. 120 Mand. I Spidsen for Toget og som Bagtrop red Politirytttere, og 2 Radiovogne kørte foran Toget, medens en tredie „sværmede“ i Marchkolonnens Nærhed. Langs Ruten var der samlet mange Mennesker, og mange Steder blev der pebet, fløjtet og hujet, navnlig ved Polititorvet og paa Raadhuspladsen. Der forefaldt en Snes mindre betydende Episoder, men en formentlig sagesløs Dansker, der blev mistænkt for at have raabt „Fy“, blev væltet om paa Gaden og fik to Stiksaar med Bajonet i højre Knæ og Skinneben. Da Korpset havde passeret Gl. Torv, blev der af tyske Soldater, der forfulgte Civilpersoner, affyret et Par Skræmmeskud. Efter at Frikorpset et Kvarters Tid havde opholdt sig i Kastellet, hvor eet af Kompagnierne skulde indkvarteres, tiltraadte de resterende 4 Kompagnier, med tysk Militærorkester i Spidsen, paany en March til Baadsmadsstrædes Kaserne og Artillerikasernen paa Artillerivej.

Den 9. September modtog General Lüdke Korpset paa Artillerikasernen til en Højtidelighed, uden at der dog passerede noget, men i Dagens Løb forefaldt en Snes Episoder. Medlemmer af Frikorpset trængte ind i Illums Systue og førte en Syerske, der havde rakt Tunge, da Korpset passerede, paa Politistationen, og om Aftenen krævede nogle Frikorpsmænd Adgang til at undersøge Studenterforeningens Kontor for at lede efter en Plakat „Mød op paa Raadhuspladsen og onduler Frikorpset“. De blev afvist. Om Aftenen ved 8-Tiden gav en Del Arbejdere fra B. & W. Anledning til et Sammenstød med Medlemmer af Frikorps Danmark, og Dagen efter skete der samme Sted en Episode, der en Overgang antog en alvorlig Karakter. En dansk Soldat skal om Formiddagen i

Torvegade have hilst fem Medlemmer af Frikorpset med oprakt knyttet Haand, og da Frikorpsmændene gik til Angreb, trak han sin Bajonet. Soldaten blev med Magt ført til Baadsmandsstrædes Kaserne, men blev ved Politiets Mellekomst overgivet til det danske Politi. Med Udgangspunkt i denne Episode opstod der et Haandgemæng mellem Arbejdere fra Burmeister & Wain, der i Frokostpausen stod udenfor Porten til Overgaden og nogle Medlemmer af Frikorps Danmark. En djærv B.&W.-Mand fratog her et af Frikorpsets Medlemmer Hue og Bajonet. Nu spærrede Frikorpsmedlemmerne af for Til- og Afgang fra B. & W., og deres Kompagnifører erklærede overfor Politiet, at Frikorpset vilde besætte B. & W., hvis man ikke inden $\frac{1}{2}$ Time fik de røvede Uniformsgenstande igen. Føreren skal have givet Kompagniet Ordre til at samles under Vaaben paa Baadsmandsstrædes Kaserne. Den savnede Hue blev tilvejebragt, men Arbejderne hævdede, at Bajonetten var kastet i Kanalen. Overfor Direktionen for Burmeister & Wain gentog Kompagniføreren, at Frikorpset vilde besætte B. & W., hvis Bajonetten ikke kom til Stede. Politiet tilkaldte en Dykker, og i Kanalen blev Bajonetten hurtigt fundet. Naar denne Affære sluttede uden større Indgreb fra tysk Side, skyldtes det utvivlsomt, at Direktionen gjorde Tyskerne opmærksom paa, at en Arbejdsnedlæggelse paa Fabrikerne sikkert vilde blive Følgen, hvis der blev foretaget Anholdelser af Arbejderne.

Om Aftenen var der arrangeret offentligt Møde for alle Frikorpsfolkene med efterfølgende Kammeratskabsaften i K.B.-Hallen, og efter at Hallen var fyldt, samlede en større Menneskemængde sig udenfor. Pludselig kom 20—30 dansktalende S.S.-Folk ud og erklærede, at de havde faaet Ordre fra Værnemagten til at rydde Pladsen. S.S.-erne gik løs paa Publikum med Slag og Skub, til Trods for, at der indtil da ikke var forekommet Uroligheder. Dansk Politi greb ind og gjorde Gaderne omkring Hallen ryddelige, men forinden var der fra Dagmarhus klaget

over, at der var alvorlige Uroligheder ved Hallen, og at to S.S.-Folk var slaaet ned. Dette sidste blev dog ikke konstateret. Senere paa Aftenen opstod der paa A. D. Jørgensensvej Haandgemæng mellem Medlemmer af Frikorpset og Publikum, og Frikorpsets Medlemmer løb efter Publikum med trukne Pistoler under Affyring af Skræmmeskud.

Den 11. September rejste 390 af Frikorpsmedlemmerne fra Byen, og derefter var der kun ca. Halvdelen af Korpset tilbage i København. Takket være Politiets Indsats forløb de nævnte Dage uden Tilfælde af Drab eller alvorlige Legemsbeskadigelser af danske Civilpersoner, men den Instruktion, som var givet Frikorpsmændene fra tysk Side om, hvordan de havde at forholde sig under Orloven, og hvor det var indskærpet dem, at de skulde vise en ulastelig Holdning og undgaa unødvendig Skarphed ved Samkvem med Myndighederne og Befolkningen, blev just ikke fulgt, idet de under deres Ophold i København i den følgende Tid opførte sig skandaløst. De drak sig fulde og lavede Excesser baade paa Gaden og i Restaurationer. Lad mig lige til Belysning af deres Optræden citere en Rapport fra den 14. September om deres Besøg i „Den røde Pimpernel“:

Kl. ca. 21½ anmeldtes det telefonisk til Politiet, at Medlemmer af Frikorps Danmark var trængt ind i Restaurationen „Den røde Pimpernel“, Kattesundet, efter at have sparket Ruden i Indgangsdøren itu. Soldaterne var blevet forment Adgang paa Grund af, at to frivillige Aftenen forinden havde forulempet nogle af Restaurationens Gæster. Bl. a. titulerede de en Gæst med: „Dit beskidte Jødesvin“, hældte Øl over ham og spyttede ham i Ansigtet. Disse to Soldater var blandt de frivillige, der nu var trængt ind i Restaurationen. Det var umuligt for Politiet at skaffe Ro og Orden i Lokalerne, hvorfor det tyske Feltpoliti blev tilkaldt. Efter at Feltgendarmeriet atter var gaaet, blev en Gæst overfaldet af ca. 10 frivil-

lige og tyske Marinesoldater, fordi han ikke flyttede sig hurtigt nok for en frivillig. Efter denne Episode opstod der igen megen Uro og Spektakel, og Feltgendarmeriet blev paany tilkaldt, men forinden havde Soldaterne fjernet sig, og under Raabet „Til „Gold Digger“, den skal have samme Omgang“, løb Soldaterne Kl. ca. 22,35 mod Vestergade. I „Gold Digger“ fortsatte Urolighederne. Glas og Flasker knustes mod Gulv og Vægge. En frivillig fik Øje paa to Skilte med engelsk Paaskrift. Disse Skilte rev han ned og iturev det ene. Derefter trængte han sig ind mellem Gæsterne, der sad ved Baren, hen til denne, greb nogle Flasker og Glas og kastede dem mod et stort Spejl, hvorpaa der var malet to amerikanske Flag. Spejlet knustes. En frivillig trak sin Pistol og rettede den mod en tilstedeværende Politibetjent. Paa en Unterscharführers Opfordring stak han den dog atter i Hylsteret. For at holde Urostifterne tilbage i Restaurationen, indtil Feltgendarmeriet, der var tilkaldt, kom til Stede, havde Politiet stillet Vagt ved Udgangsdøren og holdt denne lukket. Situationen indenfor blev efterhaanden truende, idet de frivillige fra Restaurationen med voldsom Kraft trængte ud i Garderoben for derfra at komme ud paa Gaden, hvor allerede nogle var kommet ud. Pludselig blev Ruden i Udgangsdøren knust, og samtidig blev der truet med, at de frivillige vilde skyde fra begge Sider, hvis Døren ikke blev aabnet. Dette skete derefter, og de frivillige forlod nu „Gold Digger“, dog blev nogle tilbage for at afvente Feltgendarmeriets Ankomst. Lidt efter at dette var kommet, forlod de sidste frivillige Restaurationen.

Det bemærkes, at de frivillige under Episoden i „Gold Digger“ var yderst provokerende overfor Politiet. Saaledes raabte en Underofficer: „Vi vil raade Politiet til at blive væk herfra, det skal vi nok selv ordne“. Andre raabte: „Vi har set Døden i Øjnene før, saa vi er heller ikke bange for det danske Politi“. Umiddelbart efter at Politiet havde aabnet Udgangsdøren fra „Gold Digger“, og de fri-

villige stormede ud, lød der 4—5 smaa Knald, formentlig stammende fra Knaldperler. Straks efter raabte en frivillig: „Kammerater, træk Pistolerne, der bliver skudt paa os af Politiet“. Enkelte af Soldaterne trak Pistolerne, men der var dog umiddelbart efter en som raabte: „Rolig, rolig, stik Pistolerne ind, for vi faar dem (de indelukkede frivillige) ud om lidt“.

I Anledning af disse Optøjer havde jeg Dagen efter en Forhandling med Regierungsrat Stahlmann. Jeg betydede ham, at Situationen var faretruende, og at den ikke kunde tolereres af mig. Stahlmann lovede at gennemføre de Foranstaltninger, som jeg maatte ønske.

Den 27. September 1942 om Aftenen var nogle Frikorpsmænd drevet ned gennem Vesterbrogade forbi Tivoli. Det var øjensynligt, at de var ude for at yppe Splid med Befolkningen. De affyrede et Par Skud mod Stenbroen, Kuglerne rikochetterede, og flere Personer blev alvorlig ramt. Dette vakte naturligvis paa den stærkt befærdede Gade overordentlig Ophidselse. Samme Aften søgte Direktør Svenningsen og Departementschef Eivind Larsen den tyske Gesandt for at klage over denne alvorlige Voldshandling. Gesandten var imidlertid ikke tilgængelig for Forestillinger, men gjorde opmærksom paa, at det var Befolkningens egen Skyld, fordi man trængte sig sammen om Frikorpsets Medlemmer og truede dem. Han vilde imidlertid tale med mig om Sagen den næste Dag og gøre mig personlig ansvarlig for, at Befolkningens Holdning til Frikorpset ændredes. Under vor Samtale Dagen efter udtalte Gesandten, at han forlangte, at jeg paa den danske Regerings Vegne til Befolkningen maatte udsende en skarp Tilkendegivelse om, at nu maatte Forfølgelserne af Frikorps Danmark høre op, idet Episoden den foregaaende Aften var en Følge af, at Folk var trængt ind paa Frikorpsets Medlemmer og havde truet dem. Jeg svarede, at det var ganske upsykologisk, hvad Gesandten udtalte. Jeg kunde overhovedet ikke udsende en saadan

Henstilling til den danske Befolkning efter det, der var passeret den foregaaende Aften, idet det vilde fremkalde en stærk og rimelig Uvilje. Det, der nu skulde ske, var, at der fra tysk Side blev udsendt en Beklagelse af, at man havde skudt paa og saaret ganske sagesløse Danskere. En saadan Udtalelse vilde maaske i nogen Grad være i Stand til at afsvække det daarlige Indtryk, Befolkningen havde faaet af Frikorps Danmark. Generalen kunde ikke forstaa dette Synspunkt, men Kanstein, der var til Stede, greb ind og erklærede, at han fandt det rimeligt. Man enedes herefter om, at den tyske Gesandt skulde affatte en saadan Erklæring og at Justitsministeren paa sin Side skulde udsende en Henstilling til Publikum om ikke at stimle sammen om eller forulempe Frikorpset. De to Erklæringer skulde ikke polemisere mod hinanden. Det blev overladt til Departementschef Eivind Larsen og Kanstein hver for sig at affatte en Erklæring, for den følgende Dags Formiddag at sammenholde dem.

Den 29. September skete der imidlertid det, at den tyske Gesandt om Morgenen blev kaldt tilbage fra sin Post af Hitler som Følge af det bekendte Telegram fra hans Majestæt Kongen. Under disse Omstændigheder lykkedes det ikke at faa udsendt Erklæringerne, og i det Interregnum, der nu opstod indtil Begyndelsen af November, hvor en ny dansk Regering blev udnævnt, var General Hanneken som den Øverstbefalende over de tyske Tropper den øverste tyske Myndighed i Danmark. — Efter at Frikorpset den 13. Oktober 1942 havde forladt Landet, udarbejdedes der en Redegørelse fra dansk Side over alle de foreliggende Sager. Formaalet hermed var at søge bilagt i hvert Fald Størstedelen af de mod Danskere rejste Sager for Fornærmelser og lignende, og ved de Forhandlinger, der derefter blev ført, lykkedes det i et stort Antal Tilfælde at faa Sagerne henlagt. I nogle Tilfælde blev der ogsaa gennemført Tiltale fra tysk Side mod de skyldige

Frikorpsmedlemmer. Man skulde dog endnu opleve adskiligt med Frikorps Danmark.

Den 29. Maj 1943 havde jeg en Konference med Kanstein, hvor jeg maatte gøre ham opmærksom paa, at en mindre Del af Frikorpset, hvoraf nogle til Stadighed befandt sig paa Orlov her i Landet, ustandselig provokerede Befolkningen, og baade i ædru og beruset Tilstand drog Vaaben imod dem. I Holstebro havde saaledes en Frikorpsmand skudt en dansk Civilperson i Underlivet. Kanstein ytrede, at han vilde drage Omsorg for, at Frikorpsmændene overhovedet ikke bar Revolver udenfor deres Tjeneste, og baade han og Dr. Best vilde lade Frikorpsmænd straffe strengt, hvis dette Forbud blev overtraadt.

Den 6. og 7. Juli 1943 fandt der pludselig store Uroligheder Sted i København som Følge af Frikorpsets Optræden. Udgangspunktet for Urolighederne maa vistnok søges i en Begivenhed, der fandt Sted om Eftermiddagen i Restaurant „Scandia“, hvor tolv Personer i tyske Uniformer, Elever fra Schalburgskolen i Høvelte, havde indfundet sig. De forlangte noget at spise, men da de kun kunde faa Kaffe og Brød, erklærede de, at de vilde have noget at spise, ellers kunde de rydde Bulen. To af dem forsøgte at skaffe sig Adgang til Køkkenet og erklærede, at de nok skulde skaffe sig noget at spise, de havde jo Pistolerne. Politiet blev tilkaldt og Restauranten lukket, hvorefter de truede med at hævne sig. Restauranten skulde blive smadret og lukket af Værnemagten.

Den 8. Juli havde jeg derefter en Forhandling med Præsident Kanstein, hvorunder Departementschef Eivind Larsen ogsaa var til Stede. Jeg fremsatte først nogle almindelige Bemærkninger om Baggrunden for Urolighederne. Der var i den danske Befolkning en vis almen Uro, der kunde udledes bl. a. fra de økonomiske Forhold og Værnemagtens store Indkøb, som bevirkede, at der opstod Mangel i Befolkningen paa visse Næringsmidler. Dertil kom det mere konkrete, der i særlig Grad spillede ind ved de

to sidste Aftener, nemlig den udprægede Uvilje, der gjorde sig gældende overfor de Frivillige indenfor de forskellige Korps. Jeg omtalte, hvorledes Frivillige med Revolvere og Bajonetter var faret ind paa Folk, og blandt disse var endog civilklædte Personer, der bar Vaaben. Jeg anførte, at de Frivilliges Optræden overfor Politiet var utaalelig. De optraadte truende og fornærmende, forsøgte at kommandere med Politiet og nægtede konsekvent at forevise Ausweiss. Der fandtes blandt de Frivillige absolut mindreværdige Folk (dette tiltraadte Kanstein), og man maatte fra tysk Side forstaa, at den danske Befolkning ikke vilde lade sig byde den Slags Optræden af Landsmænd i tyske Uniformer. Jeg nævnte, at der om Aftenen den 7. Juli var sket en yderligere Forværring i Situationen ved at Feltgendarmeriet, der var karabinbevæbnet, i en Række Tilfælde, hvor det ikke var nødvendigt at beskytte sig selv eller Værnemagten, var skredet ind overfor den danske Befolkning, tilmed paa en voldsom og brutal Maade. Jeg hævdede, at man fra dansk Side havde Erfaring for, at Feltgendarmeriet viste en absolut Uvilje til at gribe ind overfor de Frivillige, det var lige som om de var bange for dem. Naar Tilfældene var saa alvorlige, at de undtagelsesvis mente at maatte skride ind, skete det paa en lidet effektiv Maade, idet det syntes, som om de først i hvert enkelt Tilfælde skulde indhente højere Ordre. Jeg rejste derefter Spørgsmaalet om, under hvem Schalburgfolkene egentlig henhørte, hvortil Kanstein svarede, at de hørte til Værnemagten. Jeg efterlyste derefter Gennemførelsen af det Tilsagn, der var givet fra tysk Side om, at de Frivillige ikke maatte bære Vaaben udenfor Tjenesten, idet det jo stadig viste sig, at dette i stort Omfang fandt Sted. Jeg anførte, at Politiets Opgave i disse Aftener i høj Grad var vanskeliggjort ved, at Korpsen og den sidste Aften endog Feltgendarmeriet sluttede sig til Politiet, naar dette gik frem for at splitte et Opløb. Dette havde til Følge, at Politiets Kæde blev beordret til

Standsnings, fordi Politiet ikke vilde gribe ind overfor Befolkningen Side om Side med Frivillige og Gendarmen. Jeg gjorde opmærksom paa, at Politiets Stilling i det hele blev umuliggjort overfor Befolkningen og dets Autoritet svækket ved disse Forhold, og hvis det gentog sig, vilde jeg være betænkt paa at beordre Politiet hjem, idet det var ganske uholdbart at have Politiet staaende og se paa de Frivilliges Overgreb mod Folk, naar Politiet ikke var i Stand til at beskytte Befolkningen imod dem, og der ikke blev grebet omgaaende ind overfor de Frivillige fra Gendarmernes Side. Kanstein forstod mine Betragtninger og vilde gøre, hvad der kunde gøres, for at de kunde undgaas, idet han ikke var interesseret i, at Politiets Autoritet overfor Befolkningen blev svækket. Han var tillige klar over Befolkningens Indstilling overfor de Frivillige, men anførte ogsaa, at de og deres Familier i udstrakt Grad var Genstand for Chikane. Med Hensyn til Vaabenforbudet var der stadig tekniske Vanskeligheder for at faa det gennemført, men man var nu i Færd med at træffe de fornødne Foranstaltninger til Afhjælpning heraf. Dr. Best paatænkte snarest at holde en Appel med de Frivillige.

Jeg kom derefter ind paa en Episode, der passerede den 7. Juli om Eftermiddagen paa Hjørnet af Frederiksberggade og Raadhuspladsen. Et Musikkorps i Spidsen for en tysk Kommando var kommet forbi. Der blev raabt og hujet af Publikum, men Soldaterne reagerede ikke og marcherede roligt videre, medens det danske Politie paa effektiv Maade greb ind og kæmmede de demonstrerende fra. Denne Episode maatte ses i Forbindelse med den herskende Uro paa Raadhuspladsen, idet Folk utvivlsomt havde været af den Opfattelse, at det var en Afdeling, der rykkede til for at gribe ind overfor den danske Befolkning. Man havde aldrig tidligere set en saadan almen og spontan Demonstration mod en Værnemagtsafdeling, og at det ikke stak dybere kunde ses deraf, at den tyske

Vagtparade, da den trak op paa normal Vis, ikke fremkaldte den mindste Tilkendegivelse fra Folk. Jeg udtalte min Anerkendelse af den Besindighed, som Kompagniets Fører havde udvist ved roligt at lade sine Folk marchere videre. Kanstein var ked af denne Episode med det tyske Militær, idet man i Berlin saa med Alvor paa Angreb paa Værnemagten, men han haabede, at Meddelelsen om denne Episode ikke vilde naa Berlin.

Den 13. Juli meddelte Kanstein imidlertid Departementschef Eivind Larsen og Statsadvokat Hoff, at Meddelelsen om Urolighederne var kommet til Berlin og derfra var gaaet videre til Førerhovedkvarteret, hvor man navnlig havde fæstnet sig ved Demonstrationerne mod den tyske Afdeling paa Raadhuspladsen. Dette havde medført, at man havde faaet strenge Anvisninger fra Berlin, og disse gik ud paa Indsættelse i Vestre Fængsel af en Del af de under Opløbene anholdte Personer, der paa Grund af tidligere Straf for lignende Forhold kunde karakteriseres som arbejdssky og daarlige Elementer. Kanstein antydede, at der kunde blive Spørgsmaal om at føre nogle af dem til Tyskland. Han indsaa, at det vilde være et Skridt, der kunde medføre en meget uheldig Virkning specielt nu, hvor Forholdene var ved at falde til Ro. Han havde derfor tænkt paa at finde en anden mindre indgribende Vej, som kunde afværge andre Skridt, og foreslog, om man ikke kunde sætte en 10—15 af de Folk, der kom i Betragtning, til Arbejde i Tyskland. Han forsikrede, at de vilde gaa ind i Arbejdsstyrken paa normal Maade, at der under ingen Omstændigheder vilde blive foretaget noget overfor dem i Tyskland som Følge af det, de her havde været med til. Arbejdsformidlingen skulde gaa ad de sædvanlige Veje over Dr. Heise. Eivind Larsen udtalte straks sin Betænelighed ved de Skridt, man saaledes paatænkte fra tysk Side, idet det vilde vække en almen Uro, saa meget mere, som det maatte ses paa Baggrund af den Opræden, der paa de urolige Aftener var udvist

af Frikorpsmændene. Med Hensyn til Kansteins personlige Forslag om, at nogle af de Folk, der havde deltaget i Opløbene, frivilligt skulde lade sig hverve til Tyskland, ansaa han det for lidet sandsynligt, at de paagældende vilde melde sig, idet de utvivlsomt vilde regne med, at naar først de kom over den tyske Grænse, vilde de paa en eller anden Maade komme til at undgælde for Optøjerne. Eivind Larsen lovede at forelægge Spørgsmaalet for mig. Jeg ansaa disse Forslag fra Kanstein for ganske uantagelige, men overfor Kanstein foreslog jeg i Stedet, at vi optog den gamle Tanke fra den 28. September 1942, hvorefter jeg i en Erklæring vilde beklage Angrebet paa Værnemagten, mod at han beklagede Frikorpsmændenes Optræden. Kanstein lovede at forelægge dette Forslag for Dr. Best, men den 15. Juli meddelte Kanstein mig, at Dr. Best mente, at saadanne Erklæringer paany vilde kalde Problemerne frem. Dr. Best tog imidlertid nu selv Ansvaret for, at de Krav, der fra tysk Side var fremkommet, ikke blev gennemført. Kanstein meddelte, at de Frivillige nøje var instrueret af Dr. Best, og at „Merkblatt“ med nye Instruktioner vilde udkomme i Løbet af faa Dage. Herefter vilde Forbudet mod Vaaben blive indskærpet i andre Tilfælde, end hvor der forelaa Ordre, og der vilde blive paalagt Pligt til at forevise Ausweiss. Paa den anden Side fremhævede Kanstein Betydningen af den Instruks til Politiet, som havde været paa Tale mellem Statsministeren og Dr. Best om at gøre alt for at forhindre, at de Frivillige blev forulempet.

Kort Tid efter det her passerede fandt Ministeriet Scaenius' Afgang Sted.

KAPITEL XII

De Unges Opposition.

Var den tyske Besættelse en tung Prøvelse for den danske Befolkning i Almindelighed, saa følte den for vore frihedselskende og letbevægelige Unge som en Forsmædelse og dalig aandelig Lidelse. Særlig inden for Studenternes Kreds fik Harmen over Besættelsen og de Overgreb, Tyskerne efterhaanden gjorde sig skyldige i, Udtryk baade i Ord og Handling. At Tyskerne til Gengæld fulgte Studenterne og deres Organisationer med vaagen Agtpaagivenhed, var kun at vente. Den akademiske Ungdom har jo i de forskellige Lande og til forskellige Tider været toneangivende for den øvrige Befolkning. Med Ængstelse maatte derfor ogsaa de danske Myndigheder se paa Studenternes Færd, der kunde indebære en Fare for, at Universitetet i givet Fald kunde blive lukket, eller endnu værre, at vore Studenter i Lighed med de norske skulde blive ført til Tyskland.

Den første Tid under Besættelsen forløb dog uden større Episoder, men i Forbindelse med Regeringens Tiltrædelse af Antikominternpagten den 24. November 1941 kom det til kraftige Demonstrationer fra Studenternes Side. Der er vel nu næppe nogen, der tror, at Regeringen med let Sind gik ind paa at tiltræde denne Pagt; kun Truslen fra tysk Side om at tage Tilsagnet fra 9. April tilbage bevægede Ministeriet til at tage dette Skridt, og den Harme herover, der kom til Orde i Befolkningen, og særlig blandt

Studenterne, var forstaaelig. Hvad der for Ministeriet gjorde Stillingen endnu vanskeligere, var, at man fra tysk Side havde betinget sig, at Meddelelse om Tiltrædelsen ikke maatte fremkomme, før Pagten var underskrevet i Berlin. Grunden til dette Krav var den, at den danske Pagt indeholdt visse for os gunstige Forbehold, som ikke før Underskriften maatte komme frem af Hensyn til de andre Underskrivere af Pagten. Tirsdag den 24. November om Formiddagen kom det derfor til Uroligheder i København. En stor Skare Studenter samledes foran Amalienborg, og da den ved Politiets Indgriben forlod Pladsen, drog den ned til Christiansborg. Foran Udenrigsministeriet tog man Opstilling og dannede Talekor, og raabte bl. a.: Ned med Scavenius! Politiet splittede Demonstranterne, men hele Eftermiddagen og Aftenen fortsattes Demonstrationerne i den indre By.

Jeg havde telefonisk givet Politiinspektør Mellerup Ordre til, at han paa lempelig Maade maatte søge at sprede Studenterne og ikke herved gøre Brug af Stavene. Men da Urolighederne sent paa Aftenen blev voldsommere, idet Demonstranter fra Vesterbros Sidegader optraadte aggressivt, maatte Politiet gøre Brug af Stavene. De følgende Dage vedblev Urolighederne, dog i mindre Udstrækning.

Jeg var klar over, at dette kunde give Anledning til Indgriben fra tysk Side, og tidlig om Morgenen den 26. November blev jeg ringet op fra Berlin af den tyske Gesandt Renthe-Fink, der meddelte mig, at de Demonstrationer, der var foregaaet i København, havde gjort et meget daarligt Indtryk i Berlin. Jeg gjorde ham opmærksom paa, at Demonstrationerne efter min Opfattelse var ubetydelige, og at der var den rimelige Begrundelse for dem, at Befolkningen var holdt i Uvidenhed om, at Pagten skulde indgaas, og ikke var sat i Kundskab om de Forbehold, der fra dansk Side var indført i Pagten; ud fra dette Synspunkt maatte Demonstrationerne bedømmes. Gesandten forlangte imidlertid, at der af Politiet

skulde gribes kraftigt ind over for Demonstranterne, og at disse blev straffet strengt, og han spurgte i den Forbindelse, om der ikke var mange Studenter iblandt dem. Jeg gjorde Gesandten opmærksom paa, at Demonstrationerne var under Kontrol, og at jeg som Justitsminister selv maatte bestemme, hvorledes der skulde gaas frem. Som Svar herpaa udtalte Gesandten, at hvis Urolighederne ikke øjeblikkelig holdt op, vilde den tyske Værnemagt faa Ordre til at rydde Gaderne med Maskingeværer. Han bad mig overbringe Statsminister Stauning denne Meddelelse, idet jeg udtrykkelig skulde gøre ham opmærksom paa de svære Virkninger, det kunde faa for Danmark, om Demonstrationerne fortsattes. Efter denne Samtale, som jeg naturligvis meddelte Statsministeren, gjorde jeg om Aftenen Præsident Kanstein og Værnemagtens Repræsentant Kaptajn Howolt, bekendt med, at jeg var meget ilde berørt af den Samtale, jeg havde haft med Gesandten, at jeg som Justitsminister maatte forlange selv at bestemme, hvorledes Ordenen i Landet skulde opretholdes, og at jeg, saafremt der kom Direktiver fra Berlin, øjeblikkelig agtede at indgive min Afskedsbegæring. Kanstein lovede omgaaende at underrette Gesandten om min Udtalelse, og gennem stedfunden Telefonaflytning ved jeg, at han samme Nat kraftigt betydede Gesandten, at der ikke fra tysk Side burde gribes ind. Jeg hørte derefter ikke fra den tyske Gesandt før Lørdag den 29., idet han om Formiddagen ringede mig op her i København og spurgte, hvordan det stod til. Jeg svarede, at hvis han tænkte paa Demonstrationerne, stod det godt til, men at Befolkningen i høj Grad var opbragt over den Trusel, hvorved Pagten var blevet gennemført, og at jeg i dette Spørgsmaal maatte stille mig bag Befolkningen. Over for denne Udtalelse reagerede Gesandten kun ved i en venskabelig Tone at spørge, om vi ikke en Dag kunde tage en Forhandling om dette Spørgsmaal, hvad jeg naturligvis indvilgede i.

Paa dette Sted kan jeg maaske indføje, at Antikomin-

ternpagten intet som helst kom til at betyde for det Samarbejde, som Pagten efter sin Ordlyd krævede saavel med Hensyn til Udveksling af Efterretninger om den kommunistiske Internationales Virksomhed som med Hensyn til Opklarings- og Afværgeforanstaltninger mod den kommunistiske Internationale. Fra tysk Side krævede man gentagne Gange, navnlig i Sommeren 1942, at de tyske Myndigheder i højere Grad maatte gøres delagtig i Undersøgelsen mod Kommunisterne, og at det tyske Politis Erfaringer i højere Grad burde udnyttes. Disse Forestillinger fra tysk Side blev dog uden Resultat, idet man fra dansk Side gjorde gældende, at Samarbejdet maatte forventes at virke hæmmende paa det danske Politis Arbejde. Dette Standpunkt blev ogsaa fastholdt, da en Udsending fra Berlin i August 1942 kom til København med den særlige Opgave at drøfte Bekæmpelsen af Kommunismen her i Landet og søge Samarbejdet udbygget.

Et Kapitel for sig er den Kamp, Studenterne førte med Pennen mod de tyske Myndigheder. I deres Tidsskrifter „Medicineren“, „stud. agro.“, „stud. merc.“ og „stud. jur.“ m. fl. havde de til Stadighed smaa Artikler eller Notitser, hvor man i dulgt og harcellerende Form haanede og drillede Besættelsesmagten. Uden at ville forklejne de øvrige Tidsskrifter skal jeg tilføje, at Redaktionen af „stud. jur.“ var den, der bedst forstod at iklæde sine Artikler en Form, der var uangribelig. At denne Form for dansk Humor og Sarkasme ikke passede Tyskerne var at vente, og med den Mangel paa Storsind, som var et af deres Karakteristika, klagede de Gang paa Gang over Studenterne, og det endte da ogsaa med, at Dr. Best over for Udenrigsministeriet stillede Krav om et Forbud mod disse Blade. Men forud herfor var der ogsaa gaaet et Nederlag for Dr. Best.

„stud. merc.“, der redigeredes af tre ganske unge Studenter, havde indeholdt en Artikel, der af Tyskerne betragtedes som groft forulempende, og gennem Udenrigs-

ministeriet anmodede man Justitsministeriet om at tage Affære. Man gav de unge Herrer en alvorlig Formaning om at udvise Forsigtighed i Fremtiden, og dermed sluttede Sagen. Men i et af de følgende Numre af Bladet stod ikke desto mindre en Artikel, der nedkaldte Værnemagtens og dermed Dr. Best's heftige Vrede over deres Hoved. I Artiklen henstillede Redaktionen til Læserne i denne Tid at skænke vore danske Love Opmærksomhed og nævnede blandt disse Love Nr. 53 af 10. Marts 1939 om Foranstaltninger mod smitsomme Sygdommes Indførelse i Riget, i hvis § 16 der stod: „De i §§ 14 og 15 og senere Paragraffer fastsatte Bestemmelser vedrørende Rotter kan i paakommende Tilfælde ogsaa bringes i Anvendelse over for andre Gnavere og i det hele over for Dyr, der er kendte som Spredere af smitsomme Sygdomme.“ Adressen var desværre ikke til at tage fejl af, og den 4. Februar 1943 om Aftenen blev jeg ringet op af Statsadvokaten for Særlige Anliggender, der meddelte, at det tyske Gesandtskab havde anmodet Statsadvokaten om at anholde Redaktørerne af „stud. merc.“ og aflevere dem til tysk Fængsel; ;det var nu i Løbet af faa Uger sket, at Bladet gentagende havde krænket Værnemagten paa det groveste, der maatte statueres et Eksempel, og man forlangte derfor, at Sagen skulde behandles af den tyske Krigsret. Jeg lod Statsadvokaten svare, at jeg ikke kunde gaa ind paa, at Sagen skulde behandles ved tysk Krigsret; det drejede sig om et legalt Skrift; de paagældende Redaktørers Bopæl var os bekendt, og der var ikke nogen som helst Udsigt til, at de vilde unddrage sig deres Ansvar; iøvrigt var Kravet uforeneligt med den Aftale, som Dr. Best fornylig var gaaet ind paa, at saadanne mindre betydende Sager skulde behandles af dansk Myndighed. En Times Tid efter meddelte Statsadvokaten mig, at Spørgsmaalet havde været forelagt for Dr. Best personlig, og at denne fastholdt Kravet om, at de paagældende skulde anholdes til tysk Fængsel. Jeg meddelte Statsadvokaten,

at jeg fremdeles maatte fastholde mit Standpunkt, og at jeg kun kunde gaa med til at lade de paagældende anholde til dansk Ret, og bad Statsadvokaten antyde overfor Dr. Best, at han havde forstaaet paa mig, at jeg, hvis det tyske Krav blev fastholdt, vilde indgive min Demissionsbegæring. En halv Times Tid efter blev der fra Gesandtskabet svaret, at man foreløbig akkviescerede ved, at de paagældende blev anholdt til dansk Ret, men at man senere vilde bringe sit Krav frem paany. Den næste Formiddag lod Dr. Best meddele, at der maatte finde en Overførelse af de paagældende Sted til tysk Arrest. Jeg lod svare, at Sagen først maatte behandles i et Ministermøde. I dette gjorde jeg derefter Rede for Sagen og den Stilling, jeg havde indtaget, og alle Ministeriets Medlemmer bifaldt min Indstilling. Dette blev meddelt Dr. Best, der derefter søgte Statsministeren, over for hvem han hævdede, at han daarligt kunde desavouere sit Personale, og at selve Sagen vilde gøre et daarligt Indtryk i Berlin; han udbad sig kun, at de paagældende maatte blive fremstillet i den tyske Krigsret. Jeg var klar over, at Dr. Best nu blot søgte at redde Ansigtet, og at der ikke vilde ske de unge Mennesker noget ved en Fremstilling for den tyske Krigsret. Jeg gav derfor mit Samtykke dertil, og i Krigsretten blev de unge Mennesker behandlet saare høfligt; man konserverede dem kun om deres private Hobbies, hvorefter de straks blev dimitteret. Selv om man som Dansk maatte se med Forstaaelse paa Studenternes Trang til at reagere over for de tyske Myndigheder, maa man kunne forstaa, at en saadan Sag let kunde have bragt Regeringen i en prekær Situation og skaffet Landet Vanskeligheder, som ikke stod i rimeligt Forhold til den Betydning, det for de unge maatte have paa denne Maade at demonstrere deres danske Sindelag. Det Krav, som Dr. Best derefter rejste om Forbud mod disse Skrifter, løb ud i Sandet.

En aarlig tilbagevendende Begivenhed, der af Justitsministeriet officielt maatte imødeses med en vis Ængstelse, var Studenterforeningens Nytaarsrevue. Her var jo en ypperlig Lejlighed for Studenterne til paa subtil Maade at demonstrere deres Følelser over for Tyskerne og lade det danske Vid spille. Da det drejede sig om en privat Forening, var Revuen ikke underkastet Censur, men Justitsministeriet optraadte efter Aftale med Foreningen i nogen Grad som raadgivende Faktor. Fra Revuen i 1943 erindrer jeg, at man paa Programmet havde en Sang om Norge sunget af en ung Dame. I og for sig var Ordene ikke angribelige, men Justitsministeriet fraraadede dens Fremførelse. Nogen Tid i Forvejen havde en norsk Student holdt nogle Foredrag, som var faldet Tyskerne for Brystet, og man havde fra Justitsministeriet haft store Vanskeligheder ved at afholde Tyskerne fra at fratage ham og hans Kammerater fra det paagældende Kollegium Opholdstilladelse her i Landet. Man kunde maaske nu risikere, at Tyskerne uden at kunne skride ind med Begæring om Tiltale for Foredraget af den fornævnte Sang ganske stille vilde nægte alle her boende norske Studenter Opholdstilladelse. Ved Generalprøven prøvede man, om Sangen ikke kunde passere, men paa Grund af de Stemninger, den udløste, ansaa Foreningen selv det for rettest at lade den udgaa af Programmet. Man var klar over, at for meget stod paa Spil for vore norske Venner.

KAPITEL XIII

Jødernes Stilling under Besættelsen.

Det relativt ringe Antal Jøder, som er Statsborgere her i Landet, har jeg altid betragtet som en Gevinst for vort Samfund. Ved deres Ildhu, Intelligens og Flid har de virket som et Salt og særlig inden for Aandslivets Omraade tilført vort Samfund store Værdier. Et af de Spørgsmaal, som derfor i Besættelsestiden har tynget mig mest, og som ofte har spillet ind i mine Overvejelser, naar Krav var fremsat fra tysk Side, var Jødernes usikre Stilling. Den Behandling, de havde faaet i Tyskland før Krigen, kendte man, og i Krigenes første Aar indløb Meddelelser om deres Bortsendelse østpaa og den Skæbne, de der gik i Møde. Senere kom Efterretningerne om de hollandske og polske Jøder og fra Rusland om de Massenedskydninger af Jøder, som der havde fundet Sted. Og Hitlers Taler under Krigen, mere og mere hadefulde mod Jøderne, maatte lade formode, at Problemet selv i Danmark en Dag kunde blive aktuelt.

Allerede ved min første Samtale med General Kaupisch efter hans Ankomst i April 1940 forhørte han sig om Antallet af Jøder her i Danmark. — I de faa Maaneder, Generalen var her som Øverstbefalende, vendte han dog ikke tilbage til Spørgsmaalet om Jøderne. Men under mine Inspektioner som Rigspolitichef var det et Spørgsmaal, som oftere blev fremdraget under Forhandlinger, jeg havde med stedlige tyske Kommandanter. Jeg

husker et Tilfælde, hvor en Kommandant kategorisk erklærede, at han ikke vilde forhandle med den stedlige Politimester, fordi denne formentlig var Jøde. Politimesterens Navn lød ganske vist lidt gammeltestamentligt, men jeg kunde berolige Kommandanten med, at han ikke var Jøde, og da jeg i en følgende Diskussion lidt irriteret ytrede, at han selv skulde være glad, om han havde en Draabe Jødeblod i sine Aarer, gav det et Sæt i Kommandanten.

Under de Forhandlinger, jeg senere havde med Gesandten Renthe-Fink, rejste denne ofte Spørgsmaalet over for mig, lod skinne igennem, at man i Berlin med Undren saa paa, at Jøder her sad i fremstaaende Stillinger, og at man efter hans Formening vilde gøre vel i ved Embedsbesættelser o. lign. ikke at drage Jøderne frem. At Gesandten gennem det tyske Handelskammer opnaaede at skyde adskillige jødiske Forretningsmænd ud af deres Virksomhed er en kendt Sag.

I Maj 1941 kom Himmler til København for at træffe Fritz Clausen, og som tidligere omtalt mødte jeg ham i Kastrup Lufthavn, idet han havde ønsket en Samtale med mig. Den første Del af denne, som jeg har omtalt andetsteds, gik ud paa at vinde min Forstaaelse for Nationalsocialismen. Derefter udtalte Himmler: „De har jo ogsaa et Jødeproblem i Danmark.“ Jeg svarede, at 5.500 Jøder i Danmark for os ikke var noget Problem og gav derefter en Fremstilling af vort Syn paa Jøderne og af den agtede Stilling, de indtog i det danske Folkesamfund. Himmler hørte i Tavshed paa, hvad jeg fremførte, men optog ikke nogen Diskussion med mig, idet han fik Forstaaelsen af, at det danske Folk ikke lod sig rokke i sin Opfattelse af dette Spørgsmaal.

Nogle Maaneder efter Hr. Himmlers Besøg i København dukkede der her hjemme et Smudsblad, „Kamptegnet“, frem — en Parallel til „Der Stürmer“ i Tyskland — under Redaktion af Redaktør Aage Andersen. Jeg har

altid haft en Mistanke om, at det var Himmler, der ved sit Besøg her lagde dette Æg i vor Rede. Foruden at Bladet indeholdt racepolitiske Artikler vendt imod Jøderne, bragte det perfide og nederdrægtige Angreb paa de enkelte. Jeg anmodede i den Anledning Udenrigsministeriet om at undersøge, hvordan man fra tysk Side saa paa dette nye Blad, og fik efter nogen Tids Forløb det Svar, at man fra tysk Side betragtede det som et rent dansk Anliggende. Man advarede mig dog fra Udenrigsministeriet mod at forstaa dette saaledes, at et Indgreb over for Bladet ikke vilde have Interesse for Gesandtskabet. Jeg talte derefter med Kanstein om Sagen, idet jeg anmodede ham om ved Henvendelse til Aage Andersen at faa denne til i hvert Fald at unklade de hadefulde Angreb mod de enkelte Jøder. Den 16. Oktober 1941 meddelte Kanstein mig, at han havde drøftet Sagen med Gesandten, men at denne havde udtalt, at Kanstein ikke kunde blande sig i indre danske Forhold ved en Henvendelse til Bladets Redaktion.

Jeg forstod iøvrigt paa Kanstein, at man i Berlin stærkt beskæftigede sig med Jødespørgsmaalet i Danmark, og at det for de herværende tyske Repræsentanter var vanskeligt at holde Ro om dette Spørgsmaal. Problemet „Kamptegnet“ drog jeg derefter flere Gange frem i Ministermøder. Jeg gjorde opmærksom paa, at jeg naturligvis i Straffeloven havde Hjemmel til at skride ind over for Bladet, men maatte fraraade, at man for Tiden foretog en Indskriden. Jeg havde forstaaet paa forskellige, som havde været i Forbindelse med den tyske Gesandt, at man fra tysk Side var interesseret i at føre Jødespørgsmaalet frem, og Ekspeditionssekretær i Justitsministeriet Popp Madsen havde ladet sig forlyde med, at han havde deltaget i Arbejdet med at forberede en Jødelovgivning i Danmark. Jeg følte mig derfor overbevist om, at en Aktion mod Bladet kunde forcere denne Udvikling. Da Bladet kun havde ringe Udbredelse og i Stedet for at fremkalde den ønskede Virkning i Befolkningen at ophidse

mod Jøderne, netop fik Folk til at slutte op om dem i Indignation, ansaa jeg det for rigtigst ikke at rejse Sag mod Bladet, og dette Synspunkt tiltraadte man i Regeringen.

Jeg erindrer, at jeg ved en vis Lejlighed i et Ministermøde stillede det Spørgsmaal til Udenrigsminister Scavenius, om han, saafremt den tyske Gesandt skulde fremkomme med et Krav om Jødelovgivning, vilde svare, at saadanne Spørgsmaal ikke kunde forelægges for en dansk Regering, og paa dette Spørgsmaal svarede Udenrigsministeren bekræftende. Hvis Krav om Jødelovgivning var fremkommet, vilde det fra Regeringens Side være blevet mødt med et absolut Nej, og hvis det derefter fastholdtes, vilde det have medført Regeringens Afgang og Umuligheden af at danne en ny dansk Regering.

Efter at Dr. Best i November 1942 var tiltraadt som Rigsbefuldmægtiget, anmodede jeg Kanstein om at foranledige, at Dr. Best greb ind over for „Kamptegnet“. Kanstein, der erkendte, at det var et Smædeskrift af saa tarvelig Art, at man ikke fra tysk Side burde tolerere det, arbejdede derefter med Spørgsmaalet, og i 1943 gik „Kamptegnet“ ind.

Man har fra forskellig Side før 29. August 1943 over for mig gjort gældende, at jeg sikkert med Urette nærede den Opfattelse, at der kunde være Tale om Deportation af danske Jøder. Man vilde ikke tro, at et saadant Skridt fra Tysklands Side vilde blive taget i Danmark. Men min Frygt har vist sig begrundet. I September Maaned 1943 blev man klar over, at en Aktion mod de danske Jøder var under Udvikling; en Razzia, som Tyskerne havde foretaget paa Mosaisk Trossamfunds Kontor, og hvor man havde sat sig i Besiddelse af Samfundets Medlemsprotokoller, gav det første Vink om, hvad der forestod. Udenrigsministeriet lod Dr. Best forespørge, men fik kun et undvigende Svar. Rygterne fik imidlertid i Slutningen af

September en saa bestemt Form, at de danske Jøder i stort Tal søgte over til Sverige.

Torsdag den 30. September om Formiddagen — jeg fungerede paa det Tidspunkt ikke mere som Justitsminister — lod jeg min Hustru aflægge et Besøg hos Fru Kanstein for at sondere Terrænet. Min Hustru spurgte Fru Kanstein, om det var rigtigt, at man agtede at indlede en Aktion mod Jøderne. Fru Kanstein svarede: „Jeg kan ikke sige Dem noget, men der vil nu komme frygtelige Tilstande i Danmark.“ Paa min Hustrus fornyede Spørgsmaal: „Gælder det Jødernes Liv eller deres Ejendom?“ svarede hun paany, at hun intet turde eller kunde sige. Men paa Spørgsmaalet: „Er det Hel- eller Halvjøder, det drejer sig om?“ svarede Fru Kanstein grædende: „Jeg tror ikke, det er Halvjøder.“ Min Hustru spurgte derefter, hvornaar Politipræsident Kanstein skulde afrejse, og paa Svaret, at han vilde afrejse den følgende Tirsdag, sagde min Hustru, at saa var der vel Tid nok. Fru Kanstein udbrød heftigt: „Min Mand fratræder i Morgen Middag Kl. 12, saa at han intet som helst har at gøre med, hvad der sker.“ Hertil ytrede min Hustru: „Saa faar jeg travlt nu.“ „Ja, det gør De“, svarede Fru Kanstein.

Fredag den 1. Oktober om Aftenen Kl. 9 $\frac{1}{4}$ begyndte derefter Deportationen af Jøderne i Danmark. Den 26. Oktober 1943 aflagde jeg en Afskedsvisit hos Kanstein, forinden han endeligt rejste bort fra Landet. Efter den Maade, hvorpaa han havde røgtet sit Hverv her, og den Loyalitet, han under vort Samarbejde altid havde lagt for Dagen over for mig, mente jeg ikke at kunne undlade at sige ham Farvel. Jeg gjorde ham opmærksom paa, at det var mig en Skuffelse, at han netop nu vilde rejse bort, hvor han maaske kunde være vort Land til den største Gavn. Hertil svarede han, at han i sin Tid var blevet sendt mig af mine to Venner i Tyskland, for at han kunde bistaa mig, og at det stadig havde været hans Hensigt at trække sig tilbage, hvis jeg maatte forlade min Stil-

ling. I øvrigt maatte jeg forstaa, at det, der var sket den 29. August, var meget mod hans Ønske. Vi drøftede derefter den senere Tids Begivenheder, og jeg gjorde ham opmærksom paa, at Jødeforfølgelserne i Danmark fuldstændig havde ødelagt Forholdet mellem Danmark og Tyskland for en uoverskuelig Fremtid, og jeg ansaa det, der var sket, for en Umenneskelighed og en Dumhed. Vi havde saa ofte talt om Jødespørgsmaalet, og han maatte dog efter sit Kendskab til Forholdene her i Landet være bekendt med, at Jøderne i Danmark ikke var noget Problem for os, og at det var ganske urigtigt, naar man fra tysk Side paaberaabte sig til Forsvar for Forfølgelserne af Jøderne her, at de havde hetzet mod Tyskland. Jøderne havde tværtimod i Besættelsestiden været umaadelig tilbageholdende og ængstelige. Kanstein erkendte dette, og jeg forstod, at han selv var oprørt over det Skridt, der her var foretaget fra tysk Side. Jeg spurgte, om Forfølgelserne var tilraadet af General Hanneken eller Dr. Best, hvad han benægtede, og paa mit Spørgsmaal, om Himmler havde beordret det, udtalte han, at Himmler var stærkt mod dette Skridt her i Danmark, hvad han vidste, fordi han personlig havde talt med ham derom. Jeg sagde da, at saa var der jo kun een Mand, der kunde have sat det i Gang, og Kanstein svarede: „Historien vil engang vise det.“

Det maa naturligvis staa som usikkert, om en Indskriden fra min Side over for „Kamptegnet“ vilde have provokeret Spørgsmaalet Jødelovgivning frem, men var dette sket, og Regeringen var traadt tilbage for ikke at afløses af en ny Regering, vilde de danske Jøders Skæbne sikkert være blevet den samme som de norske Jøders. I November 1942 blev de norske Jøder deporteret i et Antal af over 700. Af disse vendte efter Krigen kun 16 tilbage, de øvrige var aflivet ved Gas i Tyskland. Var Forfølgelserne her i Landet blevet indledet mod vore Jøder paa samme Tidspunkt, vilde sikkert en lignende Skæbne være overgaaet

dem. Tyskland var derimod i Oktober 1943 allerede inde i en Svaghedsperiode. Sverige kunde nu med Styrke tale Jødernes Sag og uden større Frygt for Repressalier fra tysk Side modtage de danske Jødeflygtninge, og ved passiv Holdning understøttede en Del af den herværende tyske Værnemagt Flugten.

KAPITEL XIV

Overgang til Departementscheffsstyrelse m. v.

Redegørelsen for min godt toaarige Funktion som Justitsminister og for, hvad der gik i Forvejen, er hermed ført frem til Periodens dramatiske Afslutning, og et Resumé deraf vil være paa sin Plads.

Krigen, Landets Besættelse af tysk Vaabenmagt og Mødet med tysk og dansk Nazisme traf mig ikke som noget nyt og uventet, da jeg gennem Aar havde set hen til, at disse Begivenheder sandsynligvis en Dag vilde blive til Virkelighed for mig og den Etat, jeg tilhørte, og derfor ogsaa havde været betænkt paa at træffe mine Forholdsregler til at imødegaa Vanskelighederne. Efter at have overtaget ledende Stilinger inden for dansk Politik havde jeg derfor gjort mig fortrolig med tyske Forhold. I personlig Henseende havde jeg derved erhvervet mig faglig Anseelse, og jeg havde naaet at knytte solide Forbindelser med fremstaaende Politimænd tilhørende det ret udbredte anti-nazistiske Parti. Endvidere havde jeg faaet Erfaring for den store politiske Rolle, Politiet kunde komme til at spille i den nys nævnte Situation, og som netop Nazismen maatte ventes at ville udnytte. Under Besættelsen bekræftede det sig, at Tyskerne var stærkt interesseret i nazistvenlig Holdning hos Rigspolitichefen, hvis Stilling man iøvrigt efter tysk Forbillede tillagde en overdreven Betydning. Idet jeg gav et klart afvisende Svar til Himmler ligesom baade før og senere til hans Udsen-

dinge og overhovedet aldrig havde udtrykt nogensomhelst Sympati for Nazismen, maatte der omvendt være personlig Garanti for, at Politiet arbejdede alvorligt for at opretholde Ro og Orden. Da jeg allerede i Besættelsens første Dage havde indset, at dette Maal ikke kunde naas, hvis Tyskerne tog den dem interesserende Retshaandhævelse i deres egne Hænder, virkede jeg for Tilrettelæggelsen af det System med dansk Haandhævelse, man fremtidig levede paa. For anden Gang var derved Politiets Stilling i det grundlovsmæssige System bekræftet, og da jeg skiftede Embedsstilling, var det danske Styres Forhold til Værnemagten overhovedet lagt i fast Leje, paa det sidste suppleret med det af Tyskerne krævede Forbud mod Kommunismen og Forvaringstagelsen af ledende Kommunistere. Denne utiltalende og vanskelige Opgave var stillet, men endnu ikke løst.

Nogen ny Situation skabtes der altsaa ikke inden for Samlingsregeringen ved min Tiltræden. Kortene til Spillet var fordelt, det gjaldt nu kun om at spille dem, og to tidligere Justitsministres Afgang viste, at dette kunde have sine Vanskeligheder. Mit Kendskab til tysk politisk og tjenestemandsmæssig Tankegang og Adgangen til Forhandling med Præsident Kanstein kom mig derved til gode. Der naaedes bl. a. ved Justitsministeriets Indsats det vigtige Maal, at dansk Nazisme blev holdt nede og til sidst helt tabte Indflydelse, saa at Faren for en dybtgaaende Spaltning i Befolkningen blev undgaaet. Det andet Maal for Justitsministeriets Bestræbelser var at holde et Systemskifte borte, dog ikke for enhver Pris. Jeg regnede med en betydelig Varighed af Krigen og ansaa det derfor som et samfundsmæssigt værdifuldt Maal at udskyde et Brud, der kunde aabne for Kaos. Udover Perioden fra Februar til August 1943 lod dette sig dog ikke gøre med vor politimæssige Indsats, hvis Energi til at forrette den officielle Tjeneste overhovedet havde været aftagende i Løbet af Besættelsestiden, hvad jeg var indforstaaet med.

Den 29. August 1943 skete det længe ventede, at Forudsætningerne for Opretholdelsen af det ministerielle Styre brast *). Kun i rent formel Forstand forblev Ministrene i deres Stillinger. Nogen Aktivitet var de, og med dem Konge og Rigsdag, fra nu af ude af Stand til at udfolde. Den Tilstand, at der ligefuldt opretholdtes et dansk Styre gennem Administration og Domstole, var hidtil ukendt her i Landet og ogsaa andetsteds. Om Tilstanden udadtil over for Tyskland herefter skulde karakteriseres som Krigstilstand, er et Spørgsmaal, jeg skal overlade til den juridiske Teori. Paa den ene Side vilde man kunne henvise til de militære Episoder, Jødedeportationerne, Sabotagekampens Opblussen og Retshaandhævelsens Passivitet i „de særlige Anliggender“, paa den anden Side til Opretholdelsen af de diplomatiske Forbindelser og Forhandlingsformen. Rigtigst turde det være ikke at binde Opfattelsen til Udtryk, der ikke tager Hensyn til en saa særegen Tilstand. Hvad der her har Interesse er imidlertid at have for Øje, at Linien af 9. April 1940: „Danske Statsmyndigheder fortsætter deres Virken trods Besættelsesmagtens Nærværelse“ videreførtes lige til Befrielsesdagen den 5. Maj 1945 og tillige at se, at der praktisk politisk kun var en Gradsforskel — og ikke nogen overvældende stor — mellem den ældre Tilstand og den, man gik over til. Ved det Tilbageblik, vi i Dag kan anlægge, træder dette meget tydeligt frem, og ingen tør vel nu bestride, at det var et betydeligt Gode for Land og Rige, at danske Myndigheder endnu i 1¾ Aar kunde bevare Føringsgen gennem

*) Jeg havde til Mødet med Nimandsudvalget medbragt en Oversigt over, i hvilket Omfang de af Tyskerne krævede Foranstaltninger vilde fordre Lovhjemmel. Det maatte selvfølgelig paahvile mig som Justitsminister at have disse Oplysninger paa rede Haand, men jeg agtede ikke at bruge dem til at stille noget Forslag i disse Retninger, da jeg efter vore indbyrdes Forhandlinger i Ministermødet mente, at Ministeriet nu maatte give op. Fremstillingen hos Martinsen i „Kampen for Danmark“, Side 215, kunde maaske give et noget andet Indtryk.

Departementschefsstyret. Det var en Lykke, at dette Styre kunde tage mod Arven fra de grundlovmæssige Myndigheder, og at en Bro fra disse kunde føres over til en ny Styreform.

Departementschefsstyrets Historie, der er skrevet af Departementschef Barfod i Nordisk Administrativt Tidsskrift 1945, Side 103 og flg. S., fremtræder som en Afspejling af Ministerstyret med Hensyn til, at alt blev sat ind paa i Landets Interesse at bevare Styrelsen paa danske Hænder. Flere Gange havde den tyske Fremfærd en saadan Karakter, at det overvejedes, om Arbejdet ikke som Protest burde nedlægges, men man kom hver Gang til det Resultat, at overvejende danske Interesser krævede dets Fortsættelse. Forfatteren bemærker herom: „Man var enig om, at Videreførelse af Administrationen under dansk Ledelse var i højere Grad i dansk Interesse end i tysk, og at Administrationscheferne derfor tjente Landet bedst ved at blive i deres Stilling, og for de tyske Overgreb, som de ikke bidrog til at gennemføre, kunde de selvfølgelig ikke have noget Ansvar“. Sagen var netop, at der ikke til dette Styre som til det forudgaaende ministerielle Styre stilledes positive Krav om legale Foranstaltninger, Styret opretholdtes, skønt Retstilstanden efterhaanden som direkte eller indirekte Følge af tyske Indgreb nærmede sig det haabløse.

Fra Synspunktet den kontinuerlige Overgang vender jeg endnu en Gang tilbage til Spørgsmaalet om Horserødlejrens Aabning den 28. August 1943. Kravet herom, der fremføres saa heftigt, men uden Indgaaen i nogen saglig Argumentation, synes paa en besynderlig Maade at forudsætte, at det afgaaende Ministerium kunde have foretaget denne Gestus uden Ansvar. Forudsætningen herfor er i Virkeligheden denne, at Ministeriet kunde sige: „Nu gælder det at redde, hvad reddes kan for de danske Interesser, thi i Morgen har vi det tyske Protektorat“. Men saaledes var det altsaa netop ikke. Man var ikke fri og

løssluppen, men under samme Nødvendighed, som havde bestaaet siden 9. April 1940, at den danske Selvstændighed maatte købes med Resignation. Kontinuiteten i det danske Styre, som var Grundlovsmyndighedernes store Haab ved Ministeriets Protest af 28. August, der for dettes Vedkommende afkastede Broen til Fremtiden, krævede Resignation i Spørgsmaalet: Horserødlejrens Aabning. Den, der vil gaa ind for den modsatte Optræden, maa enten savne Forstaaelse for Kontinuitetens Betydning eller ganske have glemte Udslagene af tysk Mentalitet under Besættelsen. Kommunisterne mener, at de i denne Sag vender sig mod en Justitsminister, der vilkaarligt satte Bom for deres Frihedskrav. I Virkeligheden vender de sig med deres Krav mod den danske Befolkning, som vilde lide under Indførelsen af et tysk Protektorat. For min Part forlanger jeg kun Anerkendelse af at have haft Forstaaelse af denne Sammenhæng og af Spørgsmaalets Sammenhæng med andre Sider af Befolkningens Velfærd, navnlig Jødernes Frihed, og af at have handlet overensstemmende hermed. At Justitsministeriet blev det Hængsel, hvormod Porten til den forholdsvis gunstige Fremtid i dette Tilfælde kom til at dreje sig, var iøvrigt kun en Gentagelse af, hvad der, som beskrevet foran Side 58 o.f., ogsaa var sket i det foregaaende Halvaar, hvor den Trusel, som den 28. August blev aktuel, tre Gange var blevet rejst, men hver Gang kunde afvendes. Alle disse Bestræbelser havde overensstemmende med hele Ministeriets Holdning, altid været Opretholdelsen af, hvad jeg foran har kaldt „Linien af 9. April 1940“, og det lykkedes altsaa Justitsministeriet dels at udskyde Bruddet i dette Halvaar, dels at sikre den kontinuerlige Overgang. Kun ved at paavise, at den anførte Holdning overhovedet var forfejlet, eller at den havde mistet sin Anvendelse, kunde mine Modparter føre deres Klage igennem.

Medens det demissionerede Ministerium var helt ude af Funktion i Resten af Besættelsestiden, havde Rigsdagens

Nimandsudvalg underhaanden et vist Samarbejde med Departementscheferne. Hen i Oktober 1943 fremstod der tillige en anden styrende Faktor i Frihedsraadet, hvis Medlemmer var anonyme, og som meddelte sig til Befolkningen ad illegal Vej. Frihedsraadet ledede Frihedskampen, men støttede tillige Departementscheffsstyret, og hverken efter det første eller det andet af de store Overgreb, som Landet under denne Styrelse blev Genstand for, nemlig Jødedeportationen og Bortførelsen af ca. 2000 Politifunktionærer, opfordrede Frihedsraadet Departementscheferne til at melde fra. Det indtog herved en Holdning, der var paa Linie med den, de grundlovmæssige Myndigheder havde indtaget under de forskellige tyske Aktioner, der var gaaet forud for den 28. August 1943, og ved at overlade til den officielle Styrelse at give fornødne Anordninger og Lovanordninger, der dog naturligvis ikke opfyldte de vidtgaaende Lovgivningskrav, der var stillet til Ministeriet inden dets Afgang, viste Frihedsraadet, at man fandt det hensigtsmæssigt at virke paa dobbelte Linier.

Efter den 29. August 1943 havde jeg en selvfølgelig Pligt til at betragte mig som inaktiv, men i det Omfang, hvori det nu kunde ske, mente jeg det rigtigt at fortsætte et Arbejde, jeg siden Marts 1943, altsaa i min Ministertid, havde gjort for at holde mig i Kontakt med England og skaffe det Informationer fra mit Embedsomraade. Om dette Forhold, kan jeg henvise til nedenstaaende Redegørelse fra Hr. Landsretssagfører K. L. Thoft. Som man af hele min foranstaaende Udvikling i denne Bog vil kunne forstaa, delte jeg Haab med de 98 % af Befolkningen om, at de Allierede vilde besejre Tyskland. Naar man saa de forfærdelige Ulykker, som ramte andre besatte Lande, an-saa jeg det dog for nytteløst i de første Aar af Besættelsen aktivt at gaa ind i Kampen mod Tyskland, og jeg kan her anføre, at Atlee ogsaa i 1941 udtalte, at man fra engelsk Side udmærket forstod den passive Holdning, som Danmark paa det Tidspunkt lagde for Dagen. Over for

Tyskerne, der brutalt og paa Trods af en Ikke-Angrebs-pagt var brudt ind i vort Land, følte jeg mig imidlertid ikke moralsk bundet, og da de, efterhaanden som Krigen skred frem, stadig gjorde sig skyldig i Brud paa vor Overenskomst, samtidig med at man fra engelsk Side lagde Vægt paa en mere aktiv Holdning, fandt jeg det rigtigt, om ogsaa jeg ydede en Indsats. Jeg var naturligvis klar over den Fare, dette rummede, men da jeg i Begyndelsen af 1943 kom i Forbindelse med en Mand, der af ideelle Grunde virkede for Secret Service, og til hvem jeg kunde have fuld Tillid, lod jeg denne tilflyde alle de Informationer om det danske Politi og dets Arbejde, som jeg mente kunde være af Interesse for den engelske Efterretningstjeneste, samtidig med at jeg gennem ham modtog visse Direktiver. Selv paa dette Tidspunkt vilde det være urigtigt af mig nærmere at redegøre for dette Forhold. Denne min Virksomhed fortsatte jeg, efter at jeg den 29. August var fratraadt som Minister, men den 18. Januar 1944 blev min Mellemand arresteret af Gestapo. Hans Hustru, der samtidig blev anholdt, men Dagen efter løsladt, havde Gestapo spurgt, hvilke Venner, de omgikkes, og da hun undlod at nævne mit Navn, havde Gestapo foreholdt hende dette, idet man oplyste, at hendes Mand de sidste to Nætter før sin Anholdelse havde opholdt sig i mit Hjem mellem Kl. 22 og 2, og at man ved hans Anholdelse havde fundet et vigtigt Dokument paa ham, der stammede fra mig. Efter en Del Maaneders Forløb blev hendes Mand sendt til en Koncentrationslejr i Tyskland, hvor han gennemgik store Lidelser, men i April dette Aar blev han sammen med andre Internerede fra Tyskland overført til Sverige. Jeg havde egentlig ventet, at jeg efter hans Anholdelse selv var blevet anholdt efter den Kurs, som Pancke, Bovensiepen m. fl. var slaaet ind paa og overvejede, om jeg ikke burde forlade Landet. Jeg besluttede imidlertid at forblive, men maatte naturligvis fra da af iagttage stor Forsigtighed, idet jeg maatte gaa

ud fra, at min Færd nu nøje blev overvaaget af Gestapo. Det forhindrede imidlertid ikke, at jeg i 1944 søgte Forbindelse med Landsretssagfører K. L. Thoft, der virkede i den danske Frihedsbevægelse, og skaffede ham forskellige Oplysninger, som jeg mente kunde være af Betydning for Frihedsbevægelsen. Jeg vil gerne pointere, at jeg aldeles ikke betragter det som noget som helst fortjenstfuldt, at jeg gav ham disse Oplysninger. Det var paa det Tidspunkt en naturlig Pligt for enhver Dansk. Naar jeg imidlertid den 19. Oktober f. A. med min Familie rejste til Sverige, var Grunden følgende:

Ved en Razzia, som Tyskerne den 19. September f. A. foretog i Justitsministeriet samtidig med Aktionen mod det danske Politi, fandt de i mit Kontor Materialet til et Arbejde for en Fond, som jeg efter Henstilling fra forhenværende Statsminister Buhl havde arbejdet for, som var dannet af Skibsreder A. P. Møller, og hvis Midler skulde udbetales til Enker og Paarørende af Frihedskæmpere, der sad fængslet eller var arkebuseret af Tyskerne. Nogen Tid efter rettede Tyskerne i Radioen et Angreb paa mig i Anledning af denne Fond. Jeg anmodede i den Anledning Afdelingschef Hvass i Udenrigsministeriet om at gøre Gestapo opmærksom paa, at jeg alene bar og paatog mig Ansvar for denne Fonds Oprettelse, og at jeg fandt det mærkeligt, at Gestapo ikke direkte havde henvendt sig til mig i Stedet for at angribe mig gennem Radioen. Endvidere skulde Hvass erkyndige sig om Grunden til et uønsket Besøg, som et Par Mænd fra Sommerkorpset havde aflagt i min Villa. Dette sidste paastod man ikke at kende noget til, men lovede at undersøge Sagen. Paa Hvass' Spørgsmaal om, hvorvidt man agtede at gaa til Aktion imod mig i Anledning af Fonden, svarede Gestapo, at det var unødvendigt. Et formelt Anholdelsesgrundlag havde man over for mig, idet jeg under Besættelsen havde staaet i Forbindelse med en hjemlig Agent for Secret Service og leveret ham Meddelelser.

Efter de Oplysninger, jeg her fik, overvejede jeg paany Situationen. Jeg fandt det betænkeligt for den demissionerede Regering, om et af dens Medlemmer skulde blive fængslet af Tyskerne. Hvis dette skete, vilde jeg desuden naturligt blive inddraget i den Undersøgelse, som Tyskerne havde i Gang mod de fængslede Politiembedsmænd. — Efter hvad der var mig meddelt, lod Tyskerne paa den Tid det Materiale oversætte, som de fandt paa Politigaarden og andetsteds, og som kunde bringe meget for Dagen om det Arbejde, Politiet tidligere havde gjort mod deres Haandlangere Nazisterne, og om den Maade, hvorpaa Undersøgelser mod Frihedskæmperne havde været behandlet.

Under disse Omstændigheder ansaa jeg det for rigtigst at rejse, idet jeg regnede med, at mine Embedsmænd, naar dette kom til deres Kundskab, frit kunde lade Ansvaret gaa over paa mig ved ubehagelige Spørgsmaal om Politiets Arbejde under Besættelsen. Jeg havde ventet, at jeg i Sverige maaske kunde gøre nogen Gavn ved at bistaa derværende danske Politimænd med Raad inden for deres Arbejdsomraade ud fra mine Erfaringer, men dette Haab blev skuffet. En uvenlig Notits i svenske Blade om min Ankomst og et fuldstændig konstrueret Interview i „Dagens Nyheter“ foraarsagede, at der fra en vis Side i det saakaldte Flygtningeudvalg blev rejst Krav om, at dette skulde tage Bestemmelse om, hvorvidt jeg overhovedet skulde have Opholdstilladelse eller muligt interneres. Kravet blev af Formanden og andre i Udvalget afvist som uhjemlet, hvad den danske Minister Kruse i Stockholm tiltraadte. Tre Medlemmer af Udvalget udtalte da, at de vilde udtræde. Herover geraadede Ministeren i stor Vaande og forestillede mig ihærdigt, at jeg for ikke at aflive det af ham nedsatte Udvalg og fremkalde Strid inden for Flygtningekredsene burde tage Ophold uden for Stockholm. Jeg havde næsten ondt af Ministeren, der syntes at skælve af Kuldegysninger paa Grund af den skarpe

Østenvind. Til Trods for at jeg derefter tog Ophold ude paa Landet, var jeg stadig Genstand for Angreb i en Del af Pressen og for Forfølgelser af personlig Art. Fra en Flygtningekoloni i Nærheden af det Sted, hvor jeg havde taget Ophold, udsprede man fra en vis Side det Rygte, at jeg i min Ministertid havde givet skriftlig Ordre til at anvende Tortur over for fængslede Danskere. Dette afstedkom Trusler imod mig. Henimod Slutningen af mit Ophold i Sverige fik jeg Besøg fra Danmark af en af mine Bekendte, der meddelte mig, at han havde talt med flere af de Ministre, jeg sidst havde siddet i Regering sammen med, og som havde hørt om mit Vanheld i Sverige, og at de havde bedt ham meddele mig, at de, naar jeg vendte tilbage, vilde staa mig bi, idet alt af væsentlig Betydning, som jeg havde foretaget mig i min Ministertid, var godkendt af Regeringen.

Med Grunden til min Bortrejse til Sverige og mine Vanskeligheder dér gjorde jeg forhenværende Statsminister Buhl bekendt i et Brev af 7. Maj d. A., to Dage efter vor Befrielse, idet jeg samtidig henstillede til ham at foranledige, at der rejstes Rigsretssag imod mig, for at mine Forhold under Besættelsen kunde blive nøje oplyst. Uden Svar paa dette Brev rejste jeg den 19. Maj d. A. fra Sverige. Efter min Hjemkomst blev jeg heller ikke her hjemme sparet for Angreb i Pressen. Daværende Minister Frode Jakobsen udtalte i et Interview med et af vore store Blade, at jeg egentlig burde være interneret ved min Hjemkomst, men at jeg desværre var kommet for sent dertil, idet Politiet nu havde afløst Modstandsbevægelsen. Denne Udtalelse gentog han senere i et andet Dagblad. Hvad der derefter passerede mig, kunde maaske ikke undre Samtiden, men en Eftertid vil sikkert anlægge et andet Syn derpaa. En Formiddag ved 11-Tiden svingede 3 Automobileer op foran min Villa, og bevæbnede med Maskinpistoler og Geværer myldrede et Dusin Frihedskæmpere ind i min Have, besatte Indgangsdørene til Villaen

og forlangte med høj Røst at blive indladt. Min Hustru aabnede Døren; forinden havde de dog set Lejlighed til at sprænge Bagdøren. Jeg mødte Frihedskæmperne paa Trappen ned til min Spisestue og bad dem træde nærmere. Skaren tog Opstilling i mit Herreværelse med Mundingerne af deres Skydevaaben rettet imod mig, medens jeg fredeligt nedlod mig i min Lænestol med en Pibe i Munden. Paa mit Spørgsmaal om, hvem der havde sendt dem, svarede de, at de var kommet af egen Drift, at de ikke var sendt af nogen, og paa mit Spørgsmaal om, hvorfor de vilde have mig med, svarede de, at man ikke skulde sige, at de lod de Store gaa, mens de Smaa i Samfundet blev anholdt. Over for saa vægtige Argumenter for en Anholdelse bøjede jeg mig og blev af de 12 Mand i en af de 3 Biler ført til en Skole i Rødovre. Naar jeg ser bort fra den uforholdsmæssige Kraftudfoldelse, hvormed Anholdelsen blev gennemført, skal jeg ikke beklage mig over de unge Mennesker, som iøvrigt opførte sig net over for mig. Jeg tror saagar, at det gjorde et svagt Indtryk paa dem, at jeg beklagede deres Forehavende — ikke af Hensyn til mig selv, men paa Grund af de Vanskeligheder, det senere kunde forvolde dem og den Modstandsbevægelse, som de lidt uofficielt repræsenterede. Ved min Ankomst til Skolen gik jeg ind i Kontoret hos mine gamle Opdagere og tilbragte her en Times Tid. Imidlertid havde min Hustru i Hjemmet sat sig i Forbindelse med en særdeles prominent Person, og kort Tid efter blev der fra Justitsministeren telefoneret til Opdagerne, at jeg øjeblikkelig skulde sættes i Frihed og køres til mit Hjem. Opdagerne meddelte mig imidlertid, at Modstandsbevægelsens Folk, der opholdt sig i Forkontorerne, ikke vilde rette sig efter Justitsministerens Ordre, men med Magt vilde modsætte sig min Løsladelse, og for ikke at fremkalde en Ildkamp mellem Modstandsfolk og Politi erklærede jeg, at jeg vilde forblive paa Skolen, indtil man kunde finde en rationel Løsning af Problemet. Jeg bad Opdagerne underrette

Justitsministeriet om, hvordan Sagen laa, og at jeg forventede, at det samlede Ministerium nu løste Konflikten. Efter en Del Timers Forløb — der havde i dette Tidsrum været Ministermøde, og Spørgsmaalet havde været gjort til Genstand for Behandling i Landstinget, hvor baade Steincke, Rytter og Lannung i kraftige Vendinger havde interPELLERET Regeringen — fik jeg paa Skolen Besøg af daværende Minister Frode Jakobsen, der forhandlede med Modstandssbevægelsens Folk og derefter meddelte mig, at Sagen nu var i Orden, og at jeg kunde køre til mit Hjem. Dette skete.

Under de urolige og stemningsbevægede Forhold, som da herskede her i Landet, er det maaske ikke saa mærkeligt, at man kunde komme ud for saadanne Hændelser, men det har for mig været en bitter Oplevelse at iagttage den Aandsufrihed, som, siden Staten den 5. Maj i Aar kom paa Fode, har hvilet over Landet. Der har fra visse Sider været udfoldet en Aktivitet, for hvilken vi kun har Navnet Terror. Jeg tænker her paa det Tryk, der stadig lægges paa den almindelige Opinion, og jeg tænker ikke særlig paa mine egne Oplevelser. Enhver skal bringes til straks at gaa ud fra Rigtigheden af de Beskyldninger, der rejses mod hvemsomhelst for national utilbørlig Adfærd. Enhver skal bringes til at afholde sig fra at støtte den saaledes angrebne af Frygt for at rode sig ind i lignende Vanskeligheder. Den, mod hvem Beskyldningerne er fremsat, er dermed slaaget ud, hvis han i en Diskussion vil tænke paa at paavirke Bedømmelsen af et herhen hørende Tilfælde, og det viser sig, at Trykket virker paa Enkeltmand som paa Foreninger og Organisationer. Det viser sig ogsaa undertiden, at Trykket aabner forbedrede borgerlige Udsigter for den, der udøver det. Denne Tilbøjelighed til national Mistænkeliggørelse har været et beskæmmende Træk for nærværende Tid, og nogen sand Befrielse har vi ikke naaet, før den er overvundet.

Jeg har givet denne lille Bog Titlen „Paa en Uriaspost“,

ikke for at antyde, at jeg har noget at beklage mig over ved at have siddet som Justitsminister i de sidste 2 Aar, inden den ministerielle Styreform brød sammen. Posten overtog og beholdt jeg med aabne Øjne, og jeg føler mig heller ikke svigtet af nogen af de tre Statsministre, under hvem jeg arbejdede. I den valgte Titel skal kun ligge, at den Post indenfor Samlingsministeriet, som jeg overtog, var en vanskelig og særlig udsat Post, maaske ogsaa derved — at jeg ikke var Partipolitiker.

Systemet med dansk Justitsvæsen i de særlige Anliggender, som var Bærepillen for Samlingsministeriets Politik havde overfor de tyske Magthavere ikke nogen paa-lidelig Grundvold, da det kun var anerkendt med et Forbehold, der til enhver Tid kunde frembringe større eller mindre Huller i Gennemførelsen. Og set i Forhold til vort danske Samfund var dets Vanskeligheder ikke mindre. Publikum hæftede sig stærkt ved de Undtagelser fra Systemet, som Tyskerne gjorde, og vilde betragte dem som Brud paa de Kaupischske Tilsagn ved Besættelsens Begyndelse, hvorved man dog for en Gangs Skyld gjorde Tyskerne Uret, og Folk, der kom under dansk Retsforfølgning — som f. Eks. Forfatteren Soya —, syntes undertiden tilbøjelige til derved at mene sig udsat for daarligt Landsmandsskab, idet de altsaa ganske savnede Forstaaelse af, hvad der maatte være Vilkaaret for at slippe for direkte tysk Retshaandhævelse. Vilkaaret: At den Haandhævelse, vi selv præsterede, ogsaa paa Tyskerne kunde gøre Indtryk af at være reel, var nemlig ueftergiveligt, men det stillede unægtelig Krav til vore Tjenestemænd, Krav som efterhaanden og i alvorlige Tilfælde viste sig stadig vanskeligere at faa honoreret. Den passive Sabotage havde her et vidt Arbejdsfelt, og havde afgjort Publikums Sympati.

Gennemførelsen af Systemet hvilede paa Politi og Anklagemyndighed under Justitsministerens Ledelse og desuden naturligvis paa Domstolene, indenfor hvis Omraade,

der ligger i det fulde Dagslys, en passiv Sabotage vilde have været særlig ødelæggende for Systemet. En tung Byrde, som mine Forgængere i Stillingen havde været fri for, var straks lagt paa mine Skuldre, derved at Samlingsministeriet kort forinden var gaaet med til Kommunistfængslingerne af 22. Juni 1941. Byrden var ikke blevet lettere derved, at den paakrævede legale Ordning af denne Administration, som jeg maatte gennemføre, af tekniske Grunde ikke havde kunnet lade Justitsministeren dele Ansvar for foretagne Interneringer med Domstolene, men maatte lade ham bære dette alene. De Bestemmelser, Justitsministeren havde at træffe, kunde være individuelle eller af almen anordnende Natur, direkte eller indirekte greb de ind i Menneskeskæbner paa Maader, der ved Krigsbegivenhedernes Tilstøden tit og ofte kom til at betyde Liv og Velfærd for dem, der berørtes deraf.

Naar jeg efter dette karakteriserer min Stilling som udsat, kan jeg give dette en dobbelt Anvendelse.

Jeg var for det første udsat for at gribe fejl, og Fejlgreb kunde blive skæbnesvangre. For at kunne varetage de danske Interesser bedst muligt og i videst muligt Omfang, maatte der anlægges et Skøn over Styrken af det Tryk, der fra tysk Side sattes ind. Dette Tryk var, som det vil være forstaaet af det foregaaende, forskelligt og varierede ikke lidt i Løbet af de 2 Aar, og da Grundlaget var usikkert, kunde Fejltagelser ikke udelukkes.

Men dernæst var Stillingen udsat for Befolkningens Kritik i en ganske særlig Grad, en Kritik, som jeg kun i ret ringe Omfang kunde retlede ved at forklare dels den principielle Linie for hele Justitsadministrationen, efter hvilken vi gik frem, dels de specielle Omstændigheder, der i hvert enkelt Anliggende gjorde sig gældende og dikterede Justitsministeriets Optræden. Den illegale Presse og den danske Radio fra London var jo ikke modtagelige for oplysende Indsigelser. Da Justitsministeriets Optræden maatte bero paa det varierende Spændingsforhold til Tyskerne, kunde den

udadtil faa Udseende af Usikkerhed og Mangel paa Holdning, og jeg tvivler ikke om, at den nationale Stemning snart har ønsket at kunne drive mig fremad til større Aktivitet overfor Tyskerne for at kunne opnaa noget for de danske Interesser, snart har ønsket at se mig mere afvisende overfor Tyskernes Krav. Der tæredes derved paa den Tillid, som enhver Gerning i det offentlige Tjeneste ikke kan være foruden.

Men det anførte vil retfærdiggøre, at jeg paa dette Tidspunkt føler en stærk Utaalmodighed efter at gøre mine Medborgere bekendt med Sandheden om mit „Forhold under Besættelsen“, saa Grunden kan lægges for en orienteret og loyal Bedømmelse af de Retsspørgsmaal og navnlig Konduitespørgsmaal, som Stoffet kan rejse. Saa undskyldeligt det kunde være, at Modstandsbevægelsen i Begyndelsen helst brød Staven over de forskellige Ministeriers Politik, maa dog nu den impulsive og paa mangelfuld Underretning beroende Intolerances Tid være forbi. I Tillid dertil indlader jeg Bedømmelsen af de her skildrede Anliggender for mine Landsmænds Dom.

Redegørelse fra Landsretssagfører K. L. Thoft, Hellerup.

Hr. fhv. Justitsminister E. Thune Jacobsen,
København.

I Anledning af at De til Brug ved Udarbejdelse af en Redegørelse for Deres Forhold under Besættelsen har udbedt Dem en Erklæring fra mig om mine Forbindelser med Dem, tillader jeg mig herved at afgive nedenstaaende Redegørelse.

Jeg har boet i Villaen Richelieus Allé Nr. 7 i Hellerup siden 1938 i umiddelbar Nærhed af Deres Villa og har kendt Dem af Udseende og hilst paa Dem, men havde aldrig talt med Dem, førend De i Slutningen af Januar Maaned 1944 ringede til mig i en for nærværende Redegørelse ligegyldig Anledning. Under vor Samtale kom vi ind paa den foreliggende Situation, og De fremkom derunder med forskellige Oplysninger. Da jeg ansaa disse Oplysninger for at være af Vigtighed for Modstandsbevægelsen, videregav jeg dem straks til min gode Ven Gros-serer Robert Jensen, Vesterbrogade 30, i Modstandsbevægelsen kendt under Navnet „TOM“, som stod i Spidsen for Dansk-svensk Flygtningetjenestes illegale Ruter, og som desuden fungerede som Central for Efterretningstjenesten til Sverige og England, til sidstnævnte Land via illegale Radiosendere. Den følgende Aften udsendte saavel den svenske som den engelske Radio den paagældende Meddelelse, og under en paafølgende Konference med Dem

spurgte De mig, om jeg havde hørt disse Udsendelser, og da jeg bekræftede det, udtalte De Deres Forundring over, hvorledes det kunde være kommet frem, da De mente at være en af de faa, der kendte den paagældende Oplysning. Da jeg efter mine Samtaler med Dem ikke var i Tvivl om Deres Indstilling og De yderligere gav Udtryk for, at det vilde være rart, om man i Tide kunde sende visse Meddelelser til England, erklærede jeg, at det var mig, der havde formidlet den paagældende Meddelelse, og at jeg vilde være i Stand til at paatage mig saadan Formidling for Fremtiden.

Siden da har jeg modtaget en lang Række Meddelelser fra Dem, hvis Viderebringelse til Sverige og England ansaas af Betydning. De fleste Meddelelser har vedrøret Tyskernes Forhold til Politiet, men der har ogsaa foreligget andre Informationer. Som Eksempel skal jeg nævne, at det engang i Foraaret 1944 var lykkedes Dem at fremskaffe et Korrekturtryk til en Brochure for Dansk Folke-Værn. Denne Brochure, som var udstyret med højnationale Insignier og en Tekst, som mundede ud i en Opfordring til at indmelde sig i Dansk Folke-Værn, var af en saadan national Art og et næsten modstandsagtigt Indhold, at selv gode Danskere kunde lade sig narre til at indmelde sig i Dansk Folke-Værn. Den afslørede sig imidlertid derved, at Indmeldelse skulde ske til Blegdamsvej 23, nemlig Schalburgkorpsets Hovedkvarter. De havde faaet oplyst, at den paagældende Brochure, der endnu kun fandtes i et enkelt Korrekturtryk, skulde trykkes i 1 Million Eksemplarer og fordeles over hele Landet. De danske Nazister regnede med, at et stort Antal af Befolkningen vilde lade sig narre til Indmeldelse, og med disse Indmeldelser i Haanden vilde man gaa til Dr. Best, og idet man henviste til, at man havde Befolkningen bag sig, vilde man forlange at danne Regering. Disse Oplysninger tilligemed Afskrift af Brochuren blev øjeblikkelig videregivet til Robert Jensen og sendt henholdsvis til Sverige og England, hvor

de den følgende Dag blev offentliggjort i Radioen, hvorved der var stukket en Kæp i Hjulet paa dette Forsøg.

Den 24. Juli 1944 blev Grosserer Robert Jensen skudt af Tyskerne paa det illegale Kontor Forchhammersvej Nr. 7, og jeg mistede Kontakten med Organisationen.

Tirsdag den 12. September 1944 kom De til mig og bad mig viderebringe en meget vigtig Meddelelse. De havde erfaret, at der i Slutningen af Ugen skulde finde meget voldsomme Begivenheder Sted i København og mente, efter de Antydninger De havde hørt, at det drejede sig om enten at Kongen skulde føres til Tyskland, eller at Politiet skulde afvæbnes. Da jeg som nævnt havde mistet Kontakten til den tidligere Organisation, videregav jeg øjeblikkelig denne Meddelelse dels til 2 Funktionærer hos Bang & Olufsens Filial, Jerbanegade, København, som jeg vidste havde Forbindelse med Ingeniør Duus Hansen, der ledede den illegale Radioefterretning til England, dels til Direktør Lindén, De svenske Statsbaners Rejsebureau, som jeg vidste havde Kontakt med Redaktør Hendil i Malmø, og endelig til Fuldmægtig Møller hos Landsrets-sagfører Prytz, som jeg vidste havde Forbindelse med Frit Danmark. Jeg regnede herefter med, at Meddelelsen vilde blive viderebragt. Lørdag den 16. September 1944 fortalte Deres Frue mig, at De samme Dag havde haft Besøg af 2 Sommerfolk, og derefter gik De under Jorden. Tirsdag den 19. September 1944 fandt derefter Aktionen mod Politiet og mod Amalienborg Sted, uden at der var fremkommet nogen Advarsel over den engelske eller svenske Radio.

Omtrent en Maaned senere bad De mig om at komme til det Sted, hvor De da boede og spurgte mig, om jeg kunde bringe Dem og Deres Familie til Sverige, idet De følte Dem truet paa Grund af et Angreb paa Dem og Statsadvokat Troels Hoff, der den foregaaende Dag havde været oplæst i Radiokommentaren i Københavns Radio, ligesom Angrebet var gentaget samme Dag i Bladet „Fædrelandet“. Jeg bekræftede, at jeg vilde være i Stand hertil, men

De bad mig vente, idet De havde bedt Afdelingschef Hvass i Udenrigsministeriet om at søge Dr. Hoffmann paa Dagmarhus, for igennem ham at spørge, hvad man vilde Dem. Da Dr. Hoffmann derefter havde svaret Afdelingschef Hvass, at man havde tilstrækkeligt Grundlag til at arrestere Dem for Spionage, og De desuden erklærede, at det danske Politis ledende Mænd kunde udtale sig friere, naar det blev bekendt, at De var i Sverige, erklærede De at ville rejse. Jeg arrangerede derefter gennem Toldinspektør Kofod-Hansen Deres Afrejse med S/S „Trondhjem“ til Göteborg. Uagtet jeg havde givet Grosserer Werner Gyberg, der i Göteborg ledede de illegale Flygtningetransporter, særlig Underretning om vor Forbindelse, som han iøvrigt i Forvejen kendte gennem sin Kompagnon, Grosserer Robert Jensen, erfarede jeg, at De i Sverige blev stærkt angrebet for Deres Holdning under Besættelsen. Da jeg derefter i anden Anledning i Marts 1945 var i Sverige, op søgte jeg Redaktør Hendil i Malmø og fortalte ham og Reklamechef Kraft om vor Forbindelse, og det viste sig nu, at Redaktør Hendil i sit Arkiv havde liggende alle de Meddelelser, som jeg havde modtaget fra Dem og sendt via TOM, uden at han dog var klar over, at de hidrørte fra Dem. Han syntes, at jeg skulde give Redaktør Ebbe Munck i Stockholm et Referat, og dette skete. Under mit Ophold i Sverige aflagde jeg Dem et Besøg paa Hok Herrerågaards-pension, og De fortalte mig da, at De siden 1943 havde arbejdet for Secret Service. De bemyndigede mig ved min Hjemkomst til at fortælle det til Finansminister H. K. Kofoed men ikke til andre.

De har bedt mig om at søge en Bekræftelse paa Deres Arbejde for Secret Service, og jeg hidsætter nedenfor et Referat af min Samtale med den Person, De har arbejdet for i Secret Service.

„Aar 1945 den 14. Juni indfandt jeg mig efter Aftale paa for at tale med X vedrørende hans Forhold til fhv. Justitsminister Thune Jacobsen.

X forklarede, at han ikke havde nogen Ret til at udtale sig.

Jeg trængte imidlertid ind paa ham og meddelte ham, at det var uomgængelig nødvendigt for mig at faa Besked om, hvad T. J. havde gjort, og han erklærede da, at han i Sommeren 1942 var kommet i Forbindelse med T. J. i Kandestederne. X har arbejdet for Secret Service i godt og vel en halv Snes Aar mest paa Tyskland, men ogsaa delvis i Danmark vedrørende Fremskaffelse af Informationer. Han havde af T. J. faaet forskellige Oplysninger. T. J. blev dog ikke ved den Lejlighed klar over X's Forbindelse med Secret Service.

Først i Marts 1943 blev T. J. klar over X's Forbindelse med Secret Service, idet X fortalte ham, hvad han skulde bruge Oplysningerne til, og T. J. gav nu i den følgende Tid en Mængde Oplysninger. T. J. afleverede f. Eks. Referater af alle sine Forhandlinger med Kanstein og Tyskerne iøvrigt, Lister over Sabotager, Personer, der blev anholdt, Politirapporter o. s. v. X lod disse mikrofotografere, og de blev derefter sendt til Sverige og overgivet til Mr. Y, som lod dem gaa videre til London.

X bemærker, at det altid har drejet sig om Informationer og Instruktioner fra T. J. til Englænderne, men erklærer, at der ved en enkelt Lejlighed, nemlig i Dagene omkring den 28. og 29. August 1943 skete det, at T. J. gennem X sendte en Forespørgsel til Englænderne og modtog en Instruktion om sine fremtidige Forhold fra Englænderne. Han forklarer herom nærmere, at han Natten mellem den 28. og 29. August 1943 kom ud til T. J. Det Spørgsmaal, der forelaa, var, om Englænderne var interesseret i, om der skulde dannes en ny Regering. Der gik en Forespørgsel af Sted til Englænderne, og det var aftalt, at Englænderne skulde svare gennem den engelske Radio. X er bekendt med, at der i England blev holdt en Konference mellem Foreign Office og visse danske Kredse, deriblandt Christmas Møller, og den følgende Aften blev der

givet Ordre i den engelske Radio om, at der ikke skulde dannes nogen ny Regering.

I Tiden efter den 29. August 1943 har T. J. navnlig afleveret forskellige Rapporter fra Politiet, Optegnelser over Sabotager etc. til X. Forholdet vedvarede, indtil X blev arresteret af Tyskerne den 18. Januar 1944.“

København, den 6. December 1945.

Deres ærbødige

L. K. Thoft.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Forord	5
Indledning	7
Kap. I. Den Internationale Kriminal-Politikkommission	9
Kap. II. Nebe og Zindel	22
Kap. III. Kanstein	25
Kap. IV. Den første Tid efter 9. April 1940	28
Kap. V. Nazismen og Dansk Politi	37
Kap. VI. Dansk-Tysk Forening m. v.	44
Kap. VII. Tre Faser i Politiets og Justitsministeriets Kamp	49
1) Nazisterne	49
2) Retsplejen	54
3) Truslerne om Undtagelsestilstand etc....	58
Kap. VIII. Overtagelsen af Ministerstillingen	64
Kap. IX. Kommunistloven og dens Administration ...	76
Kap. X. Dansk Retshaandhævelse m. v.	105
Kap. XI. Frikorps Danmark	135
Kap. XII. De Unges Opposition	153
Kap. XIII. Jødernes Stilling under Besættelsen	160
Kap. XIV. Overgang til Departementchefstyrelse m. v.	167
Redegørelse fra Landsretssagfører K. L. Thoft	182

E. THUNE JACOBSEN

PAA EN URIAS POST

Indenfor den store Mængde Bøger og Pje-
cer, der skildrer Besættelsens Aar, er der
ikke fremkommet Redegørelser fra nogen
af de daværende Ministre. Dette sker i
denne Bog, hvis Titel hentyder til Forfat-
terens vanskelige og udsatte Post som
Justitsminister i de to sidste Aar inden
29. August 1943. Bogen orienterer om
Forfatterens særlige Forudsætninger for
at overtage denne Stilling og bringer
en lang Række originale og autentiske
Oplysninger, der vil kaste nyt Lys over
Omraader, hvor Publikum hidtil har
staaet uden Vejledning til Forstaaelse.

FOLMER CHRISTENSENS FORLAG

KØBENHAVN MCMXLVI